

Vysoká škola ekonomická v Praze
Národohospodářská fakulta



**Přístupy k měření chudoby se zaměřením
na členské státy EU**
diplomová práce

Autor: Bc. Jana Zelenková

Vedoucí práce: doc. Ing. Magdalena Kotýnková, CSc.

Rok: 2016

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci *Přístupy k měření chudoby se zaměřením na členské státy EU* vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

.....

V Praze, dne 1. 1. 2016

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala doc. Ing. Magdaleně Kotýnkové, CSc. za projevenou podporu a cenné připomínky při vedení mé diplomové práce.



ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Bc. Jana Zelenková**

Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**

Obor: **Hospodářská politika**

Název tématu: **Přístupy k měření chudoby se zaměřením na členské státy EU**

Zásady pro vypracování:

1. Diplomová práce se bude zabývat současnými přístupy k měření chudoby. Cílem práce bude zhodnocení, zda je konstrukce indikátorů pro měření a analýzu chudoby a kvality života využívaných Rozvojovým programem OSN a Eurostatem dostačující. Teoretická část práce bude věnována konstrukci vybraných ukazatelů vycházejících z rozdílného pojetí chudoby. Výzkum bude věnován ekonomickým indikátorům, indikátorům příjmové nerovnosti a složeným indikátorům, kterými jsou index lidského rozvoje a vícenásobný index chudoby. V rámci metodiky Eurostatu bude dále zkoumán indikátor míry ohrožení chudobou a indikátory materiální deprivace. Praktická část bude zaměřena na komparaci stavu chudoby členských států Evropské unie s využitím vybraných ukazatelů Rozvojového programu OSN a Eurostatu.

Rozsah práce: **80 stran**

Seznam odborné literatury:

1. DEHESA, Guillermo de la: What Do We Know About Globalization?: Issues of Poverty and Income Distribution, Blackwell Publishing, 2007, 384 p., ISBN 978-1-4051-3669-3
2. Human Development Report 2013, dostupné online: hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf
3. KOTÝNKOVÁ, Magdalena: Sociální ochrana chudých v České republice, 1. vydání, Praha, Oeconomica, 2007, 132 str., ISBN 978-80-245-1302-7
4. KREBS, Vojtěch a kol.: Sociální politika, 4. vydání, Praha, ASPI, a. s., 2007, 504 str., ISBN 978-80-7357-276-1
5. RAY, Debraj: Development Economics, 1st ed., Princeton, Princeton University Press, 1998, 848 p., ISBN 0-691-01706-9
6. Sustainable Development in European Union 2013, dostupné online: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-02-13-237/EN/KS-02-13-237-EN.PDF 

Datum zadání diplomové práce:

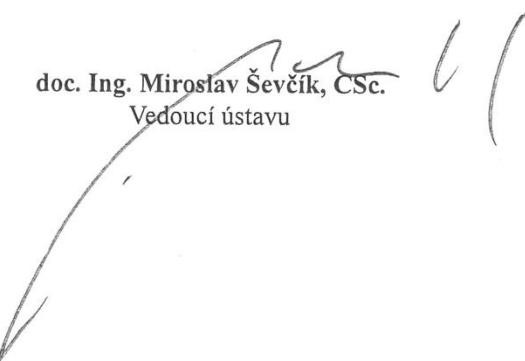
květen 2014

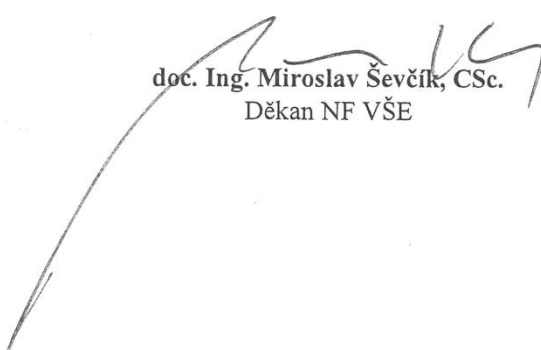
Termín odevzdání diplomové práce:

prosinec 2014


Bc. Jana Zelenková
Řešitelka


doc. Ing. Magdalena Kotýnková, CSc.
Vedoucí práce


doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí ústavu


doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá současnými přístupy k měření chudoby. Cílem práce je zhodnotit, zda je vypovídací schopnost předních indikátorů pro měření chudoby a kvality života využívaných Rozvojovým programem OSN a Eurostatem dostačující. Teoretická část práce se věnuje rozboru konstrukce vybraných ukazatelů. Na teoretické znalosti navazuje praktická část, která se zakládá na komparaci stavu chudoby států Evropské unie a poté prohlubuje analýzu o hodnocení dílčích částí indikátorů. Dále práce sleduje vypovídací schopnost v rámci vzájemného vztahu mezi indikátory. Takové srovnání odhaluje negativní závislost úrovně lidského rozvoje na aspektech jako nedostatečný ekonomický růst, nerovnost a nízká míra transformace bohatství do rozvoje společnosti. Z hlediska analýzy jsou nově vytvářené vícekritériální indikátory i přes určité nedostatky přínosné pro výzkum dané problematiky.

Abstract

This master's thesis focuses on current approaches to the measurement of poverty. The aim of the thesis is to evaluate if measuring poverty indicators and quality of life indicators used by United Nations Development Programme and Eurostat are meaningful enough. The theoretical part is an analysis of chosen indicators. The theoretical knowledge is followed by practical part, comparing poverty levels in member states of the European Union, and giving deeper insight into the analysis of sub-indicators. Furthermore, the thesis looks at informative value connected to mutual relations among the indicators. The comparison reveals that the level of human development is negatively related to aspects such as insufficient economic growth, inequality and low level of wealth redistribution. From an analytical point of view, new multi-criteria indicators are useful enough for the purpose of research on this topic, in spite of certain imperfections.

Klíčová slova: chudoba, Evropská unie, HDP, HDI, AROPE

Keywords: poverty, European Union, GDP, HDI, AROPE

JEL klasifikace/ JEL Classifiation: O57, I30, I32, O15

Obsah

Úvod.....	1
1 Chudoba v moderním světě.....	3
1.1 Vymezení pojmu chudoby.....	3
1.2 Ekonomický růst a ekonomický rozvoj.....	5
2 Měření ekonomického růstu.....	6
2.1 Hrubý domácí produkt.....	6
2.2 Hrubý národní produkt a hrubý národní příjem.....	8
3 Měření chudoby v metodice OSN.....	10
3.1 Index lidského rozvoje.....	11
3.2 Index lidského rozvoje – upravená verze.....	17
3.3 Vícenásobný index chudoby.....	21
4 Měření chudoby v metodice EU.....	26
4.1 Chudoba v legislativě EU.....	26
4.2 Ukazatel míry ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením.....	28
5 Analýza chudoby v zemích Evropské unie.....	30
5.1 Ukazatelé ekonomického růstu.....	31
5.1.1 Ukazatelé ekonomického růstu v Evropské unii.....	31
5.1.2 Ukazatelé ekonomického růstu v České republice.....	35
5.1.3 Giniho koeficient.....	37
5.2 Index lidského rozvoje.....	40
5.2.1 Index lidského rozvoje v Evropské unii.....	40
5.2.2 Index lidského rozvoje v České republice.....	45
5.3 Index lidského rozvoje – upravená verze.....	50
5.3.1 Upravený index lidského rozvoje v Evropské unii.....	51
5.3.2 Upravený index lidského rozvoje v České republice.....	54
5.4 Vícenásobný index chudoby.....	57
5.4.1 Vícenásobný index chudoby v Evropské unii.....	57
5.4.2 Vícenásobný index chudoby v České republice.....	59
5.5 Ukazatel míry ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením.....	60
5.5.1 Ukazatel AROPE v Evropské unii.....	60
5.5.2 Ukazatel AROPE v České republice.....	67
6 Analýza vzájemného vztahu mezi ukazateli.....	69
6.1 Srovnání GDP a GNI – míra vytvořeného příjmu.....	69
6.2 Srovnání HDI a IHDI – míra nerovnosti ve společnosti.....	71
6.3 Srovnání GNI a HDI - míra rozvoje společnosti.....	73
Závěr.....	77
Seznam zkratk.....	81
Seznam tabulek, grafů a obrázků.....	82
Seznam použité literatury.....	83
Přílohy.....	87
Příloha č. 1: Ukazatelé příjmové nerovnosti.....	87
Příloha č. 2: Odlišnost metodiky výpočtu HDI v roce 2009.....	92
Příloha č. 3: Laekenské indikátory.....	94

Úvod

Chudoba je v současnosti velmi diskutovaným tématem, které rozhodně neztrácí na své aktuálnosti. Naopak se stává již stabilním jevem v mnoha hospodářských a sociálních oblastech, které jsou určitým odrazem úrovně života člověka v dané společnosti. Výskyt chudoby a změny v její povaze se co nejpřesněji snaží zachytit významné organizace jako Světová banka nebo Organizace spojených národů. K tomuto záměru přistupují také na základě konstrukce nových nebo alespoň upravených indikátorů, které tak musí vycházet vstříc poměrně vysokým nárokům ze strany odborníků na problematiku chudoby.

Tato diplomová práce se zaměřuje na odlišné přístupy k měření chudoby, zejména v rámci států Evropské unie. Zájem o kvalitní zdroje dat v rámci tématu chudoby dokládá rovněž snaha ve vývoji ukazatelů, které v současném trendu přistupují k hodnocení chudoby v širším multidimenzionálním pojetí. Za hlavní zdroj empirických dat, která jsou v této práci uvedena a dále zpracována, lze pokládat statistickou databázi Rozvojového programu OSN, který aktuální údaje každoročně publikuje ve Zprávě o lidském rozvoji. Dále je v práci použit statistický materiál Eurostatu.

Ve svém úvodu práce vysvětluje pojem chudoby v rámci rozdílného pojetí, které se postupně utvářelo pod vlivem změn v bohatství a rozvoji společnosti. Dále se práce snaží objasnit odlišnou interpretaci pojmů hospodářský růst a hospodářský vývoj, jelikož správné pochopení významu těchto termínů je přínosné také pro další kapitoly. Cílem teoretické části práce je proniknout do struktury složených indikátorů ve smyslu rozboru obecné konstrukce ukazatele, dílčích ukazatelů a postupu výpočtu. Pro teoretický rozbor a také následující praktickou část jsem do této diplomové práce vybrala několik ukazatelů, které se buď v současnosti řadí mezi přední indikátory chudoby a lidského rozvoje, nebo se staly součástí nejnovějšího vývoje v dané oblasti.

Ve druhé kapitole již následuje teoretická část práce, která se zaměřuje na kategorii ekonomických ukazatelů využívaných pro hodnocení stavu chudoby, respektive hospodářské vyspělosti dané země. Konkrétně se jedná o ukazatel hrubého domácího produktu, hrubého národního produktu a jeho alternativní ukazatel hrubého národního příjmu, který se v současnosti stává nepoužívanějším indikátorem příjmové oblasti.

V rámci třetí kapitoly se práce zabývá chudobou v širším pojetí, než je ekonomická vyspělost země. Ke zhodnocení životní úrovně jednotlivců v dané společnosti jsou v práci představeny některé složené ukazatele používané Rozvojovým programem OSN. V této souvislosti je možné zmínit index lidského rozvoje (HDI), index lidského rozvoje upravený o nerovnosti (Inequality-adjusted HDI) a vícenásobný index chudoby (MPI). Všechny tyto ukazatele jsou založeny na vícekriteriálním hodnocení chudoby a kvality lidského života, zohledňují tedy rovněž mimoekonomické aspekty dané problematiky.

Tématem čtvrté kapitoly je chudoba a sociální vyloučení z pohledu Evropské unie. Práce se zabývá stručným legislativním vývojem, který se váže k otázce chudoby. V této souvislosti zmiňuje Strategii Evropa 2020, která mimo jiné uvádí dílčí cíl spočívající ve snížení počtu lidí ohrožených chudobou a sociálním vyloučením. V kapitole je rovněž představen vícekriteriální ukazatel míry ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením (AROPE), který se stal předním indikátorem této problematiky v rámci metodiky Eurostatu.

Po podrobném představení teoretických základů, jejichž znalost je nutná k nadcházející analýze, přechází práce v rámci páté kapitoly k praktickému zhodnocení a následnému porovnání situace z hlediska daného indikátoru v jednotlivých zemích EU-28. Konkrétně jsou samostatně řešeny jak ukazatele ekonomického růstu, tak vybrané složené indikátory zastoupené rovněž v teoretické části práce. Na základě dostupných dat je pro účely komparace jednotlivých zemí finálně sestaven žebříček členských států EU podle úspěšnosti z hlediska aktuálně měřeného indikátoru. Poté jsou zkoumány také hodnoty dílčích ukazatelů, které poukazují na možnou příčinu vzniku chudoby. Podrobnější analýza, včetně výpočtu složených indikátorů za použití reálných dat, je provedena na případu České republiky.

Dále se práce rovněž pokusí analyzovat vztah mezi vybranými ekonomickými i složenými indikátory, které v rámci odděleného měření přinášejí samy o sobě určitou informaci o výskytu, rozsahu a případně složení chudoby. Tato forma analýzy byla součástí předchozí kapitoly. Nyní se práce ve své poslední kapitole snaží zjistit, jaká je jejich přidaná vypovídací hodnota v rámci vzájemného srovnání.

Cílem diplomové práce je zhodnotit přístupy k měření chudoby, které se v současnosti nejvíce využívají. Základní řešenou otázkou je, jaká je vypovídací hodnota jednotlivých typů ukazatelů a zda jsou používané indikátory dostačující pro analýzu chudoby a kvality života.

1 Chudoba v moderním světě

Cílem úvodní kapitoly je představení pojmu chudoby, který je rozšířen nejen v rozvojových oblastech, ale stává se významným tématem celosvětového rozměru. Tato část diplomové práce se snaží vysvětlit odlišné pojetí chudoby v rámci svého vývoje. Vzhledem k často nesprávné interpretaci termínů hospodářský růst a hospodářský rozvoj, které jsou součástí následujících kapitol, se práce dále věnuje objasnění rozdílu mezi těmito pojmy.

1.1 Vymezení pojmu chudoby

Chudoba se dostala do popředí národních i mezinárodních diskuzí, nicméně výklad tohoto pojmu se může vzhledem k jeho vývoji značně lišit. Způsob interpretace chudoby záleží jak na jejím časovém, tak geografickém vymezení. Obecně lze chudobu chápat jako materiální strádání, které souvisí s nedostatkem zdrojů v podobě potravin, pitné vody, oblečení, střechy nad hlavou nebo také nedostatečnou zdravotní péčí a úrovní vzdělání. Krebs¹ ve své knize zmiňuje, že neschopnost člověka zabezpečit si důstojné životní podmínky vychází především z nerovného rozdělení bohatství ve společnosti, které je jedinec součástí. Takto nastavený životní standard však postupně vede k jeho sociálnímu vyloučení.

V průběhu času se pohled na chudobu měnil. Lidé se v různých dobách a na různých místech setkávali s novými problémy a tím také novými aspekty, které souvisely se vznikem chudoby. Například britský sociolog B. Seebom Rowntree² přišel v roce 1901 s touto definicí: „*Chudí lidé se nachází pod hranicí chudoby a tu tvoří... příjmy, které již nepostačují k uspokojení základních životních potřeb.*“³

Zastáncem tohoto názoru byl také britský vědec Peter Townsend, který již navíc považoval za projev chudoby nemožnost účastnit se společenského života a dosáhnout takové životní úrovně, které je v dané společnosti obvyklá.⁴ Ve své knize *Poverty in United Kingdom* z roku 1979 popisuje chudobu následovně: „*Jednotlivci, rodiny a skupiny mohou být označeny za chudé, pokud jejich zdroje nejsou postačující k zajištění druhu stravy, participace a životních podmínek, které jsou obvyklé nebo přinejmenším široce podporované*

¹ Krebs, 2007, str. 107

² Online encyklopedie Britannica

³ Kotýnková, 2007, str. 7

⁴ Exnerová, Volfová, 2008

a schvalován ve společnosti, k níž náleží. Jejich prostředky jsou natolik pod úrovní prostředků, kterými disponují průměrní jedinci ve společnosti, že je to v podstatě vylučuje z běžných životních standardů, zvyklostí a činností.“⁵

Důležitou roli ve vývoji chápání chudoby sehrály také světové organizace, které se intenzivně zabývají měřením chudoby v pojetí nízkého příjmu a zároveň nedostatečného lidského rozvoje. Dále se podílí na vývoji nových indikátorů, které by mohly poskytnout co nejpresnější údaje o výskytu chudoby.

Například podle Světové banky je chudoba obecně vyjádřena jako neschopnost v dosažení určité arbitrárně stanovené příjmové hranice, pod kterou jsou lidé považováni za chudé.⁶ OSN zase uvádí chudobu jako „stav charakterizovaný těžkou deprivací týkající se základních lidských potřeb, včetně potravin, pitné vody, hygienického zařízení, zdraví, obydlí, vzdělání a informací. Nezávisí pouze na příjmu, ale také na přístupu k sociálním službám.“⁷

Kromě stanovení určité příjmové linie, která by definovala chudobu z čistě ekonomického pohledu, se tedy postupně začaly zohledňovat rovněž údaje založené na různých sociálních faktorech vhodných pro výpočet ukazatelů chudoby. Hodnocení chudoby z hlediska dosažených příjmů již nebylo dostačující a samotný ukazatel příjmu byl doplňován o další oblasti lidského života, které chudobu přímo či nepřímo ovlivňovaly. Velký význam je i v současnosti přikládán zejména hodnocení úrovně zdravotního systému a školství. Z pohledu zdraví se například index lidského rozvoje nebo vícenásobný index chudoby⁸ zaměřuje na průměrný věk dožití. Jiné indikátory řeší také úmrtnost dětí do 5 let věku nebo procento výskytu onemocnění AIDS, malárie a tuberkulózy. Vzdělanost je monitorována například na základě procentního výskytu negramotnosti, průměrné délky trvání školní docházky nebo stupněm dosaženého vzdělání.

Podle dílčích ukazatelů, které jsou použity k analýze chudoby ve Zprávě o lidském rozvoji publikované Rozvojovým programem Organizace spojených národů, je možné vypořádat aktuální pohled na danou problematiku. Chudoba je zde vnímána mimo jiné také po stránce rovného postavení mužů a žen ve společnosti, dále je řešena otázka politické svobody a dodržování lidských práv.

⁵ Townsend, 1979, str. 31

⁶ World Bank, 2015

⁷ United Nations, World Summit for Social Development Programme of Action

⁸ Viz kapitola 3

1.2 Ekonomický růst a ekonomický rozvoj

V následujících kapitolách této diplomové práce jsou uvedeny ukazatele chudoby, které odpovídají buď hodnocení ekonomické vyspělosti pro určení chudoby, nebo zachycují také sociální aspekty v možném rozvoji společnosti. Jednotlivé země však s oblibou prezentují úspěchy v obou zmíněných sférách a je tedy vhodné vysvětlit význam těchto dvou snadno zaměnitelných pojmů, a to ekonomický rozvoj a ekonomický růst.

Hospodářský rozvoj⁹ je v rámci terminologie Světové banky používán ve smyslu koncepčních změn uvnitř ekonomiky každé země, a to z hlediska technologického a také sociálního rozměru. Zlepšení úrovně určitých mimoekonomických aspektů ovlivňujících život společnosti se poté v souvislosti se zvýšenou produktivitou práce promítne do oblasti ekonomiky země a rovněž do sféry bohatší materiální vybavenosti jedinců. Pro účely hodnocení změn v kontextu ekonomického rozvoje jsou nejčastěji voleny ukazatelé jako hrubý domácí produkt (GDP) nebo v posledních několika letech rovněž ukazatel hrubého národního příjmu (GNI), přičemž oba indikátory jsou hodnoceny na úrovni jednotlivce.

Nicméně hospodářský rozvoj a jeho měření je založeno nejen na dvou zmíněných ekonomických indikátorech. Již podle definice je možné odvodit, že ekonomický rozvoj je součástí mnoho dalších oblastí lidského života. Příkladem může být zhodnocení zdravotního stavu obyvatel, vzdělanosti a celého školského systému, environmentální postoj země a další.

Oproti ekonomickému rozvoji je možné nahlížet na pojem ekonomického růstu¹⁰ z hlediska vzestupu hospodářství daného státu ve smyslu kvantitativním, nikoli kvalitativním, jako tomu bylo v případě hospodářského rozvoje. V podstatě se jedná o procentní nárůst hodnoty ekonomických ukazatelů GDP nebo GNI v rozmezí jednoho roku.

⁹ World Bank, 2015

¹⁰ World Bank, 2015

2 Měření ekonomického růstu

Přístupů k hodnocení nebo měření chudoby z hlediska druhu používaných ukazatelů je v současné době mnoho. Mezi základní nástroje analýzy příjmové chudoby patří ekonomické indikátory, které posuzují vyspělost či zaostalost jednotlivých zemí. Nejčastěji se jedná o údaje spojené s úrovní a vývojem hrubého domácího produktu, údaje o spotřebě nebo rozložení příjmů v rámci dané společnosti.

Tato kapitola se věnuje tématu hrubého domácího produktu a jeho alternativám v rámci měření vývoje hospodářského růstu. Postupně zde bude představen ukazatel hrubý domácí produkt, hrubý národní produkt a hrubý národní příjem. Otázka redistribuce příjmů je doplněna v příloze této práce prostřednictvím Giniho koeficientu, indexu Robina Hooda a schématu Lorenzovy křivky.

2.1 Hrubý domácí produkt

Jeden z národohospodářských agregátů, hrubý domácí produkt, se nejčastěji prezentuje jako ukazatel ekonomické výkonnosti. Pokud se jedná o komplexní hodnocení chudoby, je v této oblasti velmi obecným indikátorem. Prostřednictvím vytvořeného příjmu ovšem mapuje poměrně rozsáhlou oblast života společnosti, jejíž nefunkčnost se může zcela jistě podílet na vzniku chudoby. Nicméně jeho význam se může plně projevit teprve při začlenění zjištěných výsledků ukazatele HDP do podrobnější analýzy chudoby. Hrubý domácí produkt nebo některá z jeho alternativ tak bývá nedílnou součástí složených ukazatelů, které kromě příjmové stránky chudoby zahrnují také její sociální rozměr.

Hrubý domácí produkt¹¹ (Gross Domestic Product, GDP) vyjadřuje tržní hodnotu finální produkce vytvořené v domácí ekonomice za období jednoho roku. Pro možnost kvalitnějšího srovnání je nejčastěji sledován jako HDP na obyvatele (GDP_{pc}), případně pro mezinárodní účely dochází k přepočtu na paritu kupní síly USD.

Velkou předností tohoto ukazatele je nepochybně poměrně snadný přístup k údajům určeným pro jeho výpočet. Tyto informace jsou navíc v jednotlivých zemích relativně často aktualizovány. Avšak hrubý domácí produkt je velmi diskutovaný zejména pro své

¹¹ Pavelka, str. 17

nedostatky. Jeho číselná hodnota vyjadřuje pouze přírůstek bohatství. Nicméně dále už nezohledňuje, v jakém poměru a jakým způsobem jsou následně tyto dodatečné příjmy uvnitř společnosti rozděleny.

Obecně známé negativum je spojeno s existencí šedé ekonomiky, kterou nelze v rámci výpočtu HDP postihnout. Jedná se o činnosti, které probíhají mimo trh například ve formě korupce nebo při vědomém obcházení daňového systému. Dalším úskalím měření HDP je produkce určená pro vlastní spotřebu, jejíž hodnotu není možné započítat do celkového výstupu ukazatele. Tento problém je však mnohonásobně závažnější především ve velmi chudých zemích, kde jsou domácí práce pro vlastní obživu každodenní součástí boje o samotné přežití. Ekonomická teorie zachycuje skutečný HDP například takto¹²:

$$\text{HDP} = (\text{statisticky naměřený HDP} + \text{netržní činnosti} + \text{tržní činnosti statisticky nevidované}).$$

Tím však výhrady zdaleka nekončí. Hrubý domácí produkt rovněž nezachycuje dodatečný přínos pro spotřebitele, který souvisí s vyšším užitekem plynoucím z nových nebo inovovaných výrobků na daném trhu. Také není schopen zachytit vývoj spotřebních košů v odlišných časových obdobích, který je spojen s rozvojem nových technologií. Například volně přístupné knihy nebo informace online nejsou na rozdíl od dříve koupené knihy v knihkupectví zahrnuty do výpočtu HDP. Takové případy znamenají pokles hodnoty výstupu.¹³

Pokud je posuzována hospodářská vyspělost určitého státu, je rovněž důležité zabývat se nejen celkovou produkcí dané ekonomiky, ale věnovat pozornost také sektorům, které k samotné tvorbě ekonomických zdrojů přispívají. Obecně lze tvrdit, že čím vyspělejší země, tím spíše se zaměřuje na jiné než primární odvětví ekonomiky. Země s rozvinutým hospodářstvím tedy upřednostňují průmyslovou výrobu nebo činnost v terciální sféře.

Jak již bylo zmíněno, hrubý domácí produkt se odklání od působení veškerých mimoekonomických vlivů na celkovou úroveň života společnosti. Může se jednat mimo jiné o stav životního prostředí, úroveň zdravotních či vzdělávacích systémů a jejich dostupnost všem sociálním skupinám apod. Vzhledem k uvedeným a rovněž mnoha dalším argumentům je zřejmé, jak obtížné je vyhnout se zkreslení a poskytnout co nejpřesnější údaje o přírůstu

¹² Holman, str. 15

¹³ Gates, 2013

zdrojů v ekonomice. Tyto informace se následně promítnou do hodnocení změn v celkové úrovni chudoby.

Někdy je hrubý domácí produkt mylně prezentován jako ukazatel blahobytu. O tomto jevu se zmiňuje i profesor ekonomie newyorské univerzity Debraj Ray¹⁴. Ten tvrdí, že jsou to rovněž externí náklady, které značně podhodnocují reálnou hodnotu hrubého domácího produktu. K dané problematice se vyjadřuje také profesor Holman¹⁵, který popisuje blahobyť jako neměřitelnou veličinu. Jeho názor plyne zejména z přesvědčení, že blahobyť není podmíněn pouze veličinami jako například vytvořený produkt či příjem, které mohou nabývat konkrétních empirických hodnot. Naopak blahobyť zahrnuje veličiny, které lze ohodnotit jedině na základě užitku, tedy subjektivního vnímání jejich skutečné hodnoty a nikoli hodnoty tržní. Při této úvaze shrnuje Holman blahobyť následovně:

$$\text{blahobyť} = (\text{HDP} + \text{přírůstek volného času} - \text{zhoršení kvality životního prostředí}).$$

Jak se na základě předešlých informací může zdát, blahobyť má na rozdíl od produktu poměrně blízko k hodnocení životní úrovně. S tímto pojmem však ekonomové z důvodu neměřitelných veličin neradi pracují. V otázce měření chudoby je tedy nutné doplnit údaje o skutečně vytvořeném produktu zároveň také mimoekonomickými ukazateli. Danému tématu se práce bude věnovat v následujících kapitolách.

2.2 Hrubý národní produkt a hrubý národní příjem

Na rozdíl od HDP se hrubý národní produkt zabývá výpočtem nárůstu bohatství výhradně z hlediska státní příslušnosti jednotlivců, kteří tento produkt vytváří. Také Světová banka v minulosti využívala tento ukazatel ke klasifikaci jednotlivých zemí na základě příjmu na hlavu.

Z hlediska ekonomie je hrubý národní produkt¹⁶ definován jako součet ukazatele hrubého domácího produktu a čistého toku příjmů rezidentů dané země, kteří působí v zahraničí. Pro přehlednost lze hrubý národní produkt opět vyjádřit pomocí rovnice:

$$\text{HNP} = (\text{HDP} + \text{důchody rezidentů v zahraničí} - \text{důchody cizinců v tuzemsku}).$$

¹⁴ Ray, 1998, str. 16

¹⁵ Holman, 2004, str. 13

¹⁶ Soukup a kol., 2008, str. 28

Také mezinárodní instituce se věnují otázce výkonnosti národních ekonomik, tvorby produktu a tím tedy přírůstku celkového bohatství. Například Světová banka již řadu let sleduje namísto HNP jeho alternativu v podobě ukazatele hrubého národního příjmu (Gross National Income, GNI)¹⁷. Podobně jako hrubý národní produkt se ukazatel GNI zaměřuje na zjištění hodnoty produkce zboží a služeb rezidentů příslušné země za období jednoho roku. Avšak v porovnání s HDP umožňují jak hrubý národní produkt, tak hrubý národní příjem kvalitněji zachytit skutečnou hodnotu zdrojů, které se již nebudou přemisťovat mimo hranice dané ekonomiky. S těmito zdroji pak může každý stát nakládat podle vlastních potřeb a nastavených cílů.

Nicméně mezi oběma ukazateli národního příjmu existuje určitý rozdíl. Ten spočívá především v metodě, na základě které se hodnoty v jednotlivých měnách konvertují na americký dolar. Světová banka pro tento účel postupuje na základě metody Atlas¹⁸. Tato metoda se detailněji zabývá hodnotou měnového kurzu, který má být použit v rámci přepočtového mechanismu.

Přepočtový koeficient při použití metody Atlas je každoročně stanoven jako průměr hodnoty měnového kurzu v daném roce a měnových kurzů dvou předcházejících let. Výhoda plynoucí z aplikace této metody spočívá ve snížení dopadů kolísání měnových kurzů pro možnost porovnání národních příjmů v mezinárodním kontextu.¹⁹

Světová banka rozlišuje několik skupin zemí, které jsou od sebe odděleny na základě výše příjmu vykazovaného ukazatelem GNI na obyvatele. Následující příjmová klasifikace států podle GNI/obyv. je platná pro fiskální rok 2016²⁰:

- nízký příjem: 1 045 USD/obyv. a méně
- nižší střední příjem: 1 046 – 4 125 USD/obyv.
- vyšší střední příjem: 4 126 – 12 735 USD/obyv.
- vysoký příjem: 12 736 USD/obyv. a více.

V rámci představeného členění jsou státy celého světa rozmístěny do příslušných příjmových skupin. Hraniční hodnoty jednotlivých skupin jsou každoročně aktualizovány

¹⁷ World Bank, 2015

¹⁸ World Bank, 2015

¹⁹ World Bank, 2015

²⁰ World Bank, 2015

a následně uveřejněny v reportu World Development Indicators²¹, který je Světovou bankou publikován. Cílem takového průzkumu je kromě zmapování stavu a vývoje chudoby také stanovení hranice, která se stává vodítkem pro poskytování rozvojové pomoci. Z tohoto pohledu jsou potencionálními příjemci rozvojové pomoci od vyspělejších států takové země, které jsou zařazeny v první kategorii s příjmem maximálně do 1 045 USD na obyvatele. Jedná se například o země jako Afghánistán, Demokratická republika Kongo, Rwanda nebo Zimbabwe.²²

Jelikož se tato práce věnuje poměrně rozsáhlému tématu chudoby, není možné zakládat analýzu pouze na údajích, které se týkají fungování ekonomiky a tvorby bohatství ve společnosti. Ke zjištění co nejpřesnějších dat je nutné komplexní posouzení chudoby, tedy v souvislostech a příčinách, které se vzniku chudoby bezprostředně týkají. Následující kapitoly se proto ubírají směrem hodnocení chudoby na základě vícekritériálního zastoupení indikátorů v rámci měření chudoby.

3 Měření chudoby v metodice OSN

Z hlediska vícekritériálního hodnocení chudoby se bude tato kapitola věnovat složeným indikátorům, zejména pak indexu lidského rozvoje (HDI) a jeho modifikované verzi Inequality adjusted-HDI. Dále zde budou zmíněny další ukazatel využívaný v rámci statistik OSN, a to vícenásobný index chudoby (MPI). Všechny jmenované indikátory se snaží zachytit chudobu v širším pojetí, než je samotná úroveň ekonomického růstu.

V této kapitole se práce nezabývá pouze výstupní hodnotou ukazatelů, která je číselným vyjádřením určitého sociálního stavu či úrovně chudoby. Práce se rovněž snaží u jednotlivých indikátorů proniknout hlouběji do jejich konstrukce a zjistit dílčí ukazatele, které konečný výsledek ovlivňují a jejichž nestabilita má úzkou souvislost s vývojem chudoby.

²¹ World Bank, 2015

²² World Bank, 2015

3.1 Index lidského rozvoje²³

Při pohledu do minulosti související s vývojem ukazatelů je zřejmé, že snaha o komplexní přístup v rámci měření chudoby se začala prosazovat až s nástupem 90. let. Není tomu tak dávno, co se hodnocení chudoby a rozvoje společnosti opíralo především o ryze ekonomické indikátory. Avšak téma kvality života a s ním spojeného rozvoje společnosti se ve výstupu těchto indikátorů neodráželo, což začalo pozvolna nacházet své kritiky.

Jak zde již bylo naznačeno, pro získání kvalitních dat o chudobě a lidském rozvoji je nutné chápat tuto problematiku v širokém záběru. To znamená zahrnout do jejího měření co nejvíce aspektů, které mohou chudobu zapříčinit nebo alespoň ovlivňovat její průběh. Zejména je vhodné posuzovat kromě příjmu také hledisko zdravotního stavu obyvatel, rovněž negramotnost nebo počet let školní docházky a dalších mimoekonomických indikátorů.

V souladu s uvedeným rozšířeným pojetím chudoby byl vyvinut index lidského rozvoje (Human Development Index, HDI). Tento ukazatel navazuje na myšlenku, že není možné zacílit analýzu na jednotlivé vybrané jevy ve společnosti a tyto výsledky prezentovat jako hodnoty vyjadřující stav chudoby. Pojem chudoby je totiž do značné míry agregací specificky zaměřených druhů indikátorů na různé faktory, které se týkají existence a prosperity společnosti. V roce 2014 byl index lidského rozvoje měřen pro 187 zemí a uznávaných teritorií po celém světě. Hodnoty tohoto indikátoru pro jednotlivé státy nejsou zveřejněny až do doby oficiálního vydání Zprávy o lidském rozvoji pro daný rok.

Konstrukce tohoto indikátoru kvality života a vyspělosti společnosti je zásluhou pákistánského ekonoma Mahbuba ul Haqa²⁴. V rámci měření chudoby znamenal index lidského rozvoje velký průlom a od roku 1990 se stal významným indikátorem Organizace spojených národů. Tato mezinárodní organizace každoročně vydává Zprávu o lidském rozvoji²⁵ (Human Development Report), ve které uvádí naměřené hodnoty HDI v jednotlivých státech a podle výsledků sestavuje pořadí zemí z hlediska podmínek vypovídajících o tamní kvalitě života.

Index lidského rozvoje je složený index, jehož měření se zakládá na průzkumu třech klíčových oblastí lidského života. Na obrázku č. 1 je přehledně prezentováno základní schéma výpočtu ukazatele HDI. Jedná se o získání průměrné hodnoty indikátorů, které měří úroveň

²³ Zpracováno dle HDR 2014

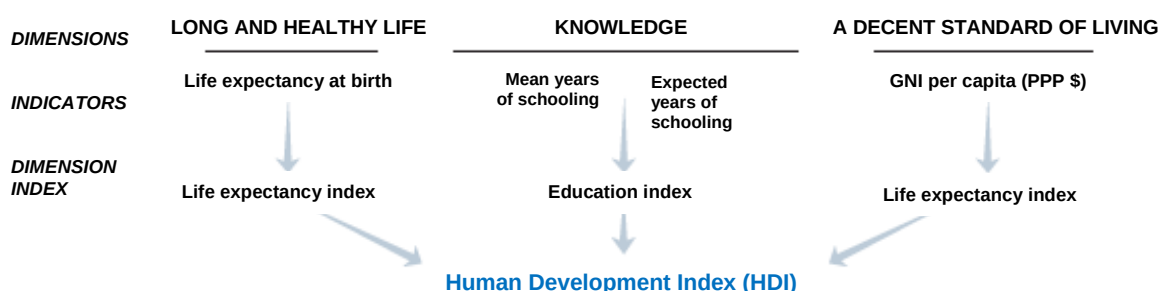
²⁴ Viz internetové stránky Mahbub ul Haq - Human Development Centre

²⁵ Internetové stránky United Nations Development Programme, Human Development Reports

základních komponent lidského rozvoje podle OSN: délka života a zdravotní stav, přístup ke vzdělání a přijatelná životní úroveň s ohledem na výkon národních ekonomik.

Pro sestavení kompletního vzorce HDI, je nezbytné mnohem podrobněji rozebrat konstrukci dílčích ukazatelů, které zohledňují obecné pojmy jako zdraví, vzdělání a ekonomickou situaci země. Těmto třem jednotlivým dimenzím lidského rozvoje jsou tedy přiřazeny indikátory, které měří jejich úroveň a dávají jim tak určitou číselnou hodnotu. Následně se naměřené výstupy indikátorů stávají důležitou součástí výpočtu samotných dílčích indexů pro tři již na začátku zvolené dimenze. Konkrétně lze jmenovat tyto dílčí indexy: index průměrné očekávané délky života při narození, index úrovně dosaženého vzdělání a od roku 2010 také index hrubého národního příjmu na obyvatele v paritě kupní síly USD, který nahradil dříve používaný indikátor v podobě HDP na hlavu.

Obr. č. 1: Schéma výpočtu HDI 2014



Zdroj: HDR 2014, technical notes

Finální podoba HDI je pak vyjádřena jako geometrický průměr těchto tří systematicky upravených komponent. Postup vedoucí k výpočtu indikátoru HDI je popsán v technických poznámkách Zprávy o lidském rozvoji 2014²⁶ a je založen na dvou na sebe navazujících krocích: vytvoření dílčích ukazatelů pro zvolené oblasti lidského života a jejich následná agregace k sestavení finální verze indexu lidského rozvoje. V následujících odstavcích se práce zaměřuje na bližší vysvětlení a popis tohoto prozatím jen velmi stručně okomentovaného průběhu výpočtu dílčích ukazatelů a rovněž celého procesu, který vede k získání finální hodnoty indexu lidského rozvoje.

První dimenzi z hlediska výpočtu HDI je možnost prožití dlouhého a zdravého života. Indikátorem pro měření tohoto aspektu je střední délka života při narození (Life expectancy

²⁶ HDR 2014, technical notes

at birth, LE)²⁷. Tento indikátor určuje průměrný počet let trvání života právě narozeného člověka, pokud od doby výpočtu LE nenastanou změny ve vývoji úmrtnosti. Již samotná podstata indikátoru napovídá, že informace pro tento ukazatel jsou čerpány z úmrtnostních tabulek. Zdrojem konkrétních hodnot LE, které jsou zveřejněny ve Zprávě o lidském rozvoji pro rok 2014, je statistická databáze oddělení ekonomických a sociálních věcí Spojených národů (UNDESA). Tyto údaje ohledně ukazatele LE jsou poté využity pro účely dalšího výpočtu indexu průměrné očekávané délky života při narození (Life Expectancy Index).

Nicméně indikátor průměrné očekávané délky života při narození má také své kritiky. Jako nedostatek je mu vytýkána přílišná soustředěnost na délku života, nikoli na jeho kvalitu spočívající v dobrém zdravotním stavu jedinců²⁸. Klugmannová dále uvádí, že k měření zdraví populace existují i vhodnější ukazatele, které jsou používány zejména Světovou zdravotnickou organizací. Avšak jejich zveřejňování není periodicky stabilní, a to právě z důvodu náročnosti sběru dat. Právě výhoda poměrně snadného získání dat je hlavním důvodem, proč nebyl ukazatel střední délky života při narození od počátku sledování indexu lidského rozvoje v roce 1990 nahrazen.

Oblast vzdělání je v současné době monitorována na základě dvou indikátorů²⁹: průměrná doba vzdělávání (Mean years of schooling) a očekávaná doba vzdělávání (Expected years of schooling). Indikátor Mean years of schooling je měřen mezi dospělou populací, tedy u lidí s minimálním věkem 25 let a starších. Hodnota daného indikátoru vyjadřuje průměrný počet let vzdělávání v rámci celého života.

Druhým sledovaným indikátorem je Expected years of schooling. Tento ukazatel se počítá od dosažení školního věku dítěte a poskytuje údaje o celkovém počtu let školní docházky na různých stupních školských zařízení. Primárním zdrojem dat využívaným v HDR 2014 pro ukazatel průměrné doby vzdělávání a stejně tak pro indikátor očekávané doby vzdělávání je Institut pro statistiky UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Institute for Statistics).

Jako třetí a závěrečná položka pro výpočet HDI zde vystupuje indikátor GNI na obyvatele v paritě kupní síly USD. Již v kapitole věnující se přímo ukazateli GNI bylo zmíněno, že se jedná o ekonomický pohled na vyspělost země, který vyjadřuje výši

²⁷ Internetové stránky World Health Organization

²⁸ Klugmannová a kol, 2011

²⁹ HDR 2015, country notes

nakumulovaného bohatství na národní bázi v přepočtu na jednotlivého občana. Jelikož mohou lidé tyto příjmy využít k nákupům a tím tedy k osobní spotřebě, lze ho považovat za ekonomický nástroj vedoucí k vyčíslení životní úrovně. Z důvodu zajištění co největší mezinárodní srovnatelnosti údajů jsou hlavním zdrojem dat pro tento indikátor statistické údaje poskytované organizacemi jako World Bank, United Nations Population Division a United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Institute for Statistics (UIS).³⁰

Rozvojový program Organizace spojených národů (UNDP) pro další práci s těmito indikátory vymezuje minimální a maximální hodnoty, které slouží k následnému ukotvení vlastní hodnoty výpočtu jednotlivých dílčích indexů v intervalu $\langle 0; 1 \rangle$. Důvodem k zavedení tohoto postupu je především fakt, že indikátory jsou vyjádřeny v rozdílných měrných jednotkách. U většiny je to počet let, nicméně konkrétně GNI je uváděn v amerických dolarech. Dalším důvodem je rovněž odlišné rozpětí hodnot, které je možné u jednotlivých indikátorů naměřit.

Za účelem sjednocení podmínek pro naměřené výstupy indikátorů se tedy zavádí zmíněný způsob standardizace, při kterém jsou aktuální hodnoty indikátorů přeneseny na interval v rozmezí hodnot 0 až 1. Aktuálně stanovené hranice indikátorů potřebných pro výpočet dílčích indexů HDI jsou znázorněny v následující tabulce:

Tab. č. 1: Stanovené hodnoty indikátorů pro výpočet HDI

Ukazatel	Minimální hodnota	Maximální hodnota
Průměrná očekávaná délka života při narození	20 let	85 let
Očekávaná doba vzdělávání	0	18
Průměrná doba vzdělávání	0	15
GNI/obyv. v PPP USD	\$100	\$75 000

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014, technical notes

Důvod pro zvolení minimálního hodnoty průměrné očekávané délky života při narození na úrovni 20 let namísto nulové hodnoty vychází z dlouhodobé zkušenosti. Pozorovaný vývojový trend indikátoru LE dokládá, že v současném století není nikde na světě

³⁰ HDR 2015, country notes

naděje na dožití nově narozeného jedince pod hranicí dvaceti let. Maximum tohoto indikátoru bylo nastaveno na 85 let.

V případě vzdělání je dolní hodnota vyjádřena jako nula, jelikož je možná existence společnosti bez formálně koordinovaného systému vzdělávání. Naopak maximum pro indikátor průměrný doby vzdělávání je stanoveno na 15 let, tato hodnota v podstatě představuje odhadovanou maximální hodnotu tohoto ukazatele v roce 2025. Pro indikátor očekávané doby vzdělání je nastaven horní limit na 18 let a tato hodnota má značit ekvivalent k počtu let v případě absolvování magisterské úrovně vysokoškolského studia v každém z hodnocených států.

Poměrně nízká úroveň minimální hodnoty vztažené k indikátoru GNI per capita ve výši 100 USD je dána existencí širokého spektra neměřitelných nebo trhem neevidovaných položek, které se při následném měření tohoto ukazatele na výsledné hodnotě nepodílejí. Maximální hodnota GNI per capita je stanovena na 75 000 USD. Předpokládá se, že roční příjem přesahující tuto částku již nemůže mít vliv na získání ještě vyšší úrovně lidského rozvoje. Ve zprávě UNDP je dále uveden předpoklad, že pokud bude všeobecný roční růst ve výši 5 %, překročí tuto hranici v příštích pěti letech pouze tři z celkového počtu států.³¹

Pro výpočet dílčích složek indexu lidského rozvoje lze postupovat na základě následujícího obecného vztahu:

$$\text{HDI}_i \text{ Index} = (\text{aktuální hodnota} - \text{min. hodnota}) / (\text{max. hodnota} - \text{min. hodnota}).$$

Výjimku z tohoto obecného pojetí tvoří indikátor GNI, který počítá s logaritmy uvedených hodnot:

$$\text{HDI}_i \text{ Index} = (\ln \text{ aktuální hodnoty} - \ln \text{ minima}) / (\ln \text{ maxima} - \ln \text{ minima}).$$

Konečnou hodnotu HDI tedy tvoří výstupy tří dílčích indexů. Pro jejich výpočet se použije naměřená hodnota zvoleného indikátoru v upravené verzi v souvislosti se znalostí nastavené výše hraničních hodnot. Třemi dílčími indexy pro výpočet HDI tedy jsou průměrná očekávaná délka života při narození, úroveň dosaženého vzdělání a GNI/obyv. v paritě kupní síly USD:

³¹ Human Development Report 2014

- **Průměrná očekávaná délka života při narození**

$$Life Expectancy Index = \frac{LE - 20}{85 - 20}$$

Tento index se používá ke stanovení průměrné střední délky života populace určitého národa nebo oblasti. Vzorec zahrnuje ukazatel střední délky života (LE), Jak dokládá svou definicí Šejda, Life expectancy index lze vyjádřit například takto: „Očekávaná délka života při narození je zčásti ovlivňována mortalitou v průběhu prvního roku života, a je proto obvykle horší v chudých zemích, kde je úmrtnost v průběhu prvního roku života vyšší.“ (Šejda a kol., 2005, str. 59).

- **Úroveň dosaženého vzdělání**

$$Education Index = \frac{MYSI + EYSI}{2}$$

a) index průměrné doby vzdělávání

$$Mean years of schooling index = \left(\frac{MYS - 0}{15 - 0} \right)$$

b) index očekávané doby vzdělávání

$$Expected years of schooling index = \left(\frac{EYS - 0}{18} \right)$$

Úroveň vzdělání je v rámci měření kvality života ukazatelem HDI prezentována na základě sloučení dvou indexů, kterými jsou index průměrné doby vzdělávání a index očekávané doby vzdělávání.

- **GNI index na obyvatele v paritě kupní síly (PPP USD)**

$$GNI Index = \frac{\ln(GNI_{pc}) - \ln(100)}{\ln(75000) - \ln(100)}$$

Index GNI vypovídá o možnosti zajištění přijatelných životních podmínek rezidentů jednotlivých zemí z hlediska materiální úrovně. Tento index pracuje s indikátorem hrubého

národního příjmu na obyvatele v paritě kupní síly USD z důvodu adekvátního srovnání hodnot v odlišných národních měnách. Udává tedy dolarový příjem jednotlivce za období jednoho roku. Zároveň je tímto způsobem brán ohled na možnou rozdílnost cenových hladin mezi státy.³² Finální vzorec pro vyčíslení indexu lidského rozvoje je následně sestaven takto:

$$HDI = (LEI \times EI \times GNII)^{1/3}$$

Výsledná hodnota indexu lidského rozvoje je v celém svém rozsahu definována v rozmezí intervalu $\langle 0; 1 \rangle$. Obecně platným pravidlem v tomto případě je, že čím více se číselná hodnota HDI přibližuje horní hranici intervalu, tím spíše se jedná o vyspělé země. Naopak čím se hodnota indexu vzdaluje od 1, tím se vyspělost daných ekonomik snižuje. Z hlediska výše takto početně získaných hodnot lze státy rozdělit do několika kategorií³³, které jsou od sebe odlišené stupněm rozvoje dané země:

- a) velmi vysoce rozvinuté země při $HDI \geq 0,8$
- b) vysoce rozvinuté země při HDI v rozmezí $0,7 - 0,799$
- c) středně rozvinuté země při HDI v rozmezí $0,55 - 0,699$
- d) nejméně rozvinuté země při $HDI < 0,55$.

Jelikož HDI zaznamenal v průběhu času určitý vývoj ve způsobu měření lidského rozvoje z hlediska používaných dílčích ukazatelů, v příloze této práce je pro možnost srovnání uveden obecný příklad výpočtu HDI z roku 2009.

3.2 Index lidského rozvoje – upravená verze³⁴

Jak je uvedeno v technických poznámkách Zprávy o lidském rozvoji 2014, Human development index je měřítkem průměrných hodnot tří základních oblastí lidského rozvoje, které v sobě v rámci výpočtu slučuje. Jedná se opět o oblasti zdraví, vzdělání a výše příjmu, které jsou zahrnuty rovněž do původního výpočtu HDI. Kritika indexu lidského rozvoje, se kterou se tento široce využívaný ukazatel setkává, spočívá mimo jiné v přehlížení nerovného rozložení těchto průměrných výsledků v rámci společnosti dané země. Žádným způsobem tedy neuvažuje rozdílné možnosti jednotlivých skupin obyvatel, které se liší například výší

³² World Bank, 2015

³³ HDR 2014, technical notes

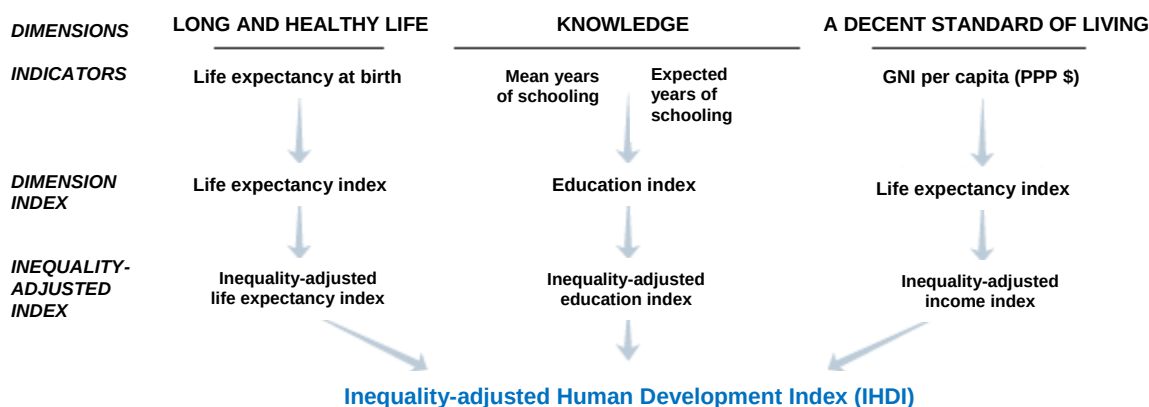
³⁴ Zpracování podle HDR, 2010, str. 87 a HDR 2014, technical notes

svých příjmů, věkovou strukturou nebo jen žijí v rozdílných lokalitách jako venkovské, městské či jinak definované regiony.

Upravená verze indexu lidského rozvoje (Inequality adjusted – HDI, IHDI) z hlediska své konstrukce uvažuje nejen průměrný lidský rozvoj společnosti určitého státu. Zároveň také bere na vědomí možný výskyt nerovností v distribuci výstupu každé ze tří již dříve definovaných oblastí zdraví, vzdělání a výkonnosti ekonomiky napříč danou společností. Pro možné zohlednění nerovnosti je důležité určit, jakým způsobem se u jednotlivých ukazatelů bude nerovnost vymezovat.

V případě ukazatele dlouhého a zdravého života Life expectancy at birth dochází nejprve k sestavení několika věkových skupin. Na základě zjištěných hodnot LE každé skupiny se může postoupit k další fázi, ve které se již určuje velikost nerovnosti. Případný výskyt nerovnosti u ukazatelů vzdělání (MYA, EYS) a ukazatele GNI per capita vychází z individuálních případů odlišností ve společnosti. Aspekt nerovnosti je po svém samostatném výpočtu následně zanesen do ukazatele Inequality adjusted - HDI na základě dílčích ukazatelů upravených o naměřenou nerovnost, a to v rámci každé ze tří zmíněných oblastí.

Obr. č. 2: Schéma výpočtu IHDI 2014



Zdroj: HDR 2014, technical notes

Z hlediska samotného výpočtu je již z předchozího vysvětlení problematiky zřejmé, že značná část výpočtu vychází z pojetí indikátoru HDI. Poté co jsou ze statistiky UNDP zjištěny hodnoty výchozích ukazatelů zvolených tří oblastí lidského rozvoje a vypočítány dílčí indexy, jejichž teoretický výklad byl předmětem minulé podkapitoly, začíná se další

postup odlišovat. Názorné schéma na obrázku č. 2 uvádí přehled ukazatelů, které se na základě postupných početních úkonů podílí na finální podobě souhrnného ukazatele IHDI.

Pro možnost výpočtu dílčích indexů upravených o nerovnosti je nejprve nutné naměřit hodnotu těchto nerovností pro dimenzi dlouhého a zdravého života, vzdělání a životního standardu. Pokud bude hodnota nerovnosti označena písmenem A , je možná uvést následující obecný vzorec pro výpočet:

$$A_x = 1 - \frac{\sqrt[n]{X_1 \dots X_n}}{\bar{X}}$$

Čitatel zlomku představuje geometrický průměr z případů výskytu nerovnosti a jmenovatel je vypočten jako aritmetický průměr celé společnosti. Výsledná hodnota zlomku je následně odečtena od jedné. Již takto naměřené hodnoty vykázané nerovnosti v uvedených oblastech lidského rozvoje jsou každoročně publikovány v Human Development Report.

V další fázi vedoucí ke konstrukci daného indikátoru budou zahrnuty zjištěné údaje o rozsahu nerovností do jednotlivých indexů. Tyto indexy již budou představovat dílčí komponenty pro sestavení konečné podoby indikátoru IHDI. Celý proces druhého kroku ve výpočtu IHDI shrnuje následující vzorec:

$$I_x^* = (1 - A_x) \cdot I_x$$

Konečná hodnota tohoto o nerovnosti doplněného dílčího indexu je výsledkem matematického procesu, kdy je dílčí index HDI pro příslušnou oblast vynásoben hodnotou rozdílu $(1 - A_x)$, kde A_x značí výši nerovnosti v dané oblasti.

Na základě postupně naměřených hodnot je možné dospět k finálnímu vzorci pro index lidského rozvoje, který je upravený o nerovnosti v jednotlivých dimenzích ovlivňujících vyspělost společnosti:

$$IHDI^* = (I_{Health}^* \cdot I_{Education}^* \cdot I_{Income}^*)^{1/3} = \\ [(1 - A_{Health}) \cdot (1 - A_{Education}) \cdot (1 - A_{Income})]^{1/3} \cdot HDI.$$

Následně určený rozdíl mezi HDI a IHDI je vyčíslenou ztrátou, kterou utrpěl lidský rozvoj díky existenci nerovností. Pokud dochází k prohlubování nerovnosti v dané zemi, znamená to zároveň nárůst ztráty lidského rozvoje. Index lidského rozvoje upravený

o nerovnosti ve své podstatě vypovídá o skutečné úrovni rozvoje, která ve společnosti přetrvává. Na rozdíl od IHDI tedy původní zúžená verze HDI prezentuje maximální možný rozvoj, jakého je daná společnost schopná dosáhnout. Pokud je však ve společnosti nastolena rovnost ve smyslu rovného rozložení všech tří měřených dimenzí mezi všechny skupiny lidí, není důvod pro rozdílnost hodnot indikátorů HDI a IHDI. Pro výpočet procentní ztráty na lidském rozvoji vzhledem k nerovnostem se uvádí následující vzorec:

$$Loss \% = 1 - [(1 - A_{Health}) \cdot (1 - A_{Education}) \cdot (1 - A_{Income})]^{1/3}.$$

Dále UNDP v souvislosti s měřením IHDI rovněž uvádí koeficient lidské nerovnosti. Daný vztah je možné vyjádřit matematickým zápisem:

$$Coefficient\ of\ human\ inequality = \frac{A_{Health} + A_{Education} + A_{Income}}{3}.$$

Koeficient je vyjádřen jako nevážený průměr nerovnosti v oblasti zdravého života, vzdělání a dostatečné výše příjmu. V podstatě pouze průměruje uvedené nerovnosti.

Jak je uvedeno v technických poznámkách pro konstrukci ukazatele, které jsou součástí HDR 2014, pokud je hodnota nerovnosti ze všech oblastí shodná, je odlišnost mezi naměřeným koeficientem lidské nerovnosti a výší procentní ztráty z HDI téměř zanedbatelná. Nicméně v případě rozdílných výsledků jednotlivých nerovností, procentní ztráta z HDI způsobená nerovnostmi má tendenci být vyšší než koeficient lidské nerovnosti.

Přestože zahrnutí aspektu nerovnosti přiblížilo úroveň výpočtu skutečnosti, ani indikátoru IHDI se nevyhýbá kritika. Za jeho nevýhodu je považována především neschopnost zachytit všechny typy nerovností, které se mohou navzájem překrývat. Odstranění tohoto problému by vyžadovalo velmi náročně zjišťování dat jednotlivců v rámci jednoho šetření. Nicméně takové řešení je jen těžko dosažitelné v případě, kdy v mnoha zemích nejsou dostupná data na individuální úrovni.³⁵

³⁵ HDR 2011, str. 170

3.3 Vícenásobný index chudoby³⁶

Vzhledem k požadavkům na větší komplexnost v hodnocení chudoby a tím také zajištění vyšší vypovídací schopnosti indikátorů byl v rámci oddělení Oxford Poverty and Human Development Initiative³⁷ (OPHI) Oxfordské univerzity představen vícenásobný index chudoby (Multidimensional Poverty Index, MPI), který je nástupcem indexu lidské chudoby. V roce 2010 byl MPI rovněž prakticky zaveden do statistik vykazovaných v HDR.

Na rozdíl od HPI přistupuje Multidimensional Poverty Index k měření chudoby na základě analýzy většího množství indikátorů ve třech definovaných dimenzích chudoby, jimiž jsou opět dlouhý a zdravý život, vzdělání a životní úroveň. Tento index se snaží postihnout různé druhy deprivací ve jmenovaných oblastech života a jednotlivé ukazatele jsou hodnoceny na úrovni domácností.

Vícenásobný index chudoby prohlubuje výzkum probíhající v každé ze zmíněných tří základních oblastí. V rámci komplexní analýzy jsou tyto oblasti shodné u všech složených indikátorů, které jsou využívány prostřednictvím programu UNDP Organizace spojených národů. Na základě indikátoru MPI je pak samostatně měřeno celkem deset ukazatelů, které posuzují míru chudoby z hlediska strádání jednotlivých domácností. Tyto indikátory posuzují případy, ve kterých je domácnost vystavena deprivaci. Konkrétně se jedná o následující ukazatele³⁸ dimenze zdraví, vzdělání a životního standardu:

▪ Úroveň zdraví

- a) dětská úmrtnost - úmrtí dítěte v období až 5 let předcházejícím danému průzkumu
- b) výživa - libovolný člen domácnosti je podvyživený

Za určitých okolností je možné najít úzkou souvislost mezi oběma ukazateli, a to například při dětské úmrtnosti způsobené právě podvýživou. Podvýživa je hodnocena na základě parametrů, které jsou stanovené vyhlášenou normou World Health Organization. V případě dospělého člověka je kritériem hodnota BMI (body mass index), zatímco u dětí mladších než 5 let platí normy zakládající se na poměru výšky dítěte k jeho věku.

³⁶ HDR 2006, str. 395

³⁷ Oficiální internetové stránky OPHI

³⁸ HDR 2014, technical notes, str. 9

▪ Úroveň vzdělání

- a) doba trvání školní docházky - žádný člen domácnosti neabsolvoval alespoň 6 let školní docházky
- b) zápis dětí do studia - dítě školního věku přestane dodržovat školní docházku

Nedostatečné vzdělání je dalším aspektem, který je uvažován jako jeden z potencionálních faktorů spojovaných se vznikem chudoby. V případě ukazatele zápisu dítěte do základní školy je zohledněn možný posun zápisu až o 1 rok z důvodu časového nesouladu mezi dnem narození a začátkem školního roku.

▪ Úroveň života

- a) elektřina - domácnost nemá elektřinu k dispozici,
- b) pitná voda - domácnost nemá přístup ke zdroji pitné vody nebo se zdroj nenachází v okruhu do 30 minut chůze,
- c) kanalizace - domácnost nemá přístup k lepšímu hygienickému zařízení nebo je toaleta sdílená,
- d) podlaha - podlahu tvoří písek nebo hnůj,
- e) vaření - palivem používaným k vaření je dřevo, dřevěné uhlí nebo hnůj,
- f) majetek - domácnost nemá více než jedno informační zařízení (rádio, televize, telefon), nevlastní více než jeden dopravní prostředek (kolo, automobil, motorový člun apod.) nebo nemá více než jedno aktivum spojené se živobytím (lednice, orná půda, hospodářská zvířata – př. kůň, 2 kozy, 2 slepice apod.).

Ukazatelé zvolení pro indikaci chudoby z hlediska dimenze životního úrovně shrnují různé představy o jednotlivých aspektech životní úrovně a tím také poskytují nepřímou definici termínu životní standard. Do hodnocení podmínek života se promítá nutnost uspokojit základní lidské potřeby. Důležitá je také potřeba bydlení, jehož kvalita se odráží v hodnocení stavu podlahy a připojení na elektrický proud. Hodnocení majetku je založeno na možnosti mobility jedinců a přijímání informací z okolního světa, což v sobě zahrnuje také potřebu sociálního kontaktu. Dále jsou například posuzovány hmotné statky související s možností vlastní obživy a uchováním potravin.

Jak je popsáno v technických poznámkách k výpočtu MPI³⁹, k daným výpočtům jsou využívána data z průzkumu domácností a všechny dílčí ukazatele musí být z důvodu

³⁹ HDR 2014, technical notes

zachování možnosti srovnání hodnocení na základě stejného datového vzorku. Během analýzy je každá domácnost nebo jedinec v domácnosti ohodnocen podle souhrnného výsledku dosaženého na základě součtu výstupů každého z deseti ukazatelů, které popisují různé typy deprivace. Maximální hodnota naměřených nedostatků jedné domácnosti je 100 %, přičemž všechny tři oblasti MPI mají stejnou váhu. Jinými slovy odpovídá rozsah každé dimenze maximálně 33,3 % z celkové hodnoty vyjadřující strádání. Pokud je brán v úvahu také počet ukazatelů, každý ze dvou indikátorů hodnotících oblast zdraví či vzdělání tvoří maximálně 16,7 % z celkové úrovně chudoby. Na jednotlivé indikátory životního standardu pak připadá nanejvýš 5,6 % z maxima agregované hodnoty deprivace.

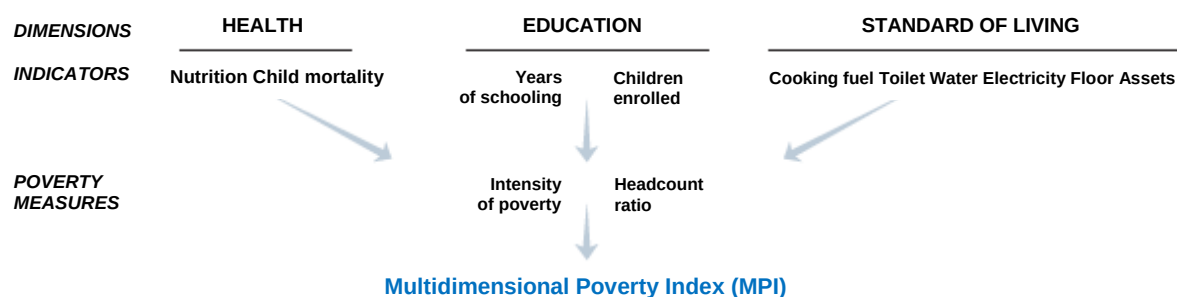
V prvním fázi měření MPI je tedy nutné na základě dostupných dat vypočítat jednotlivé ukazatele zmíněných typů strádání v každé ze tří dimenzí chudoby a ohodnotit je v rámci příslušné oblasti. Samozřejmě i nadále platí, že naměřený součet hodnot ukazatelů pro danou oblast tvoří nanejvýš 33,3 %. Ke zjištění případně vícerozměrné chudoby a její závažnosti se všechny naměřené hodnoty sečtou a tento výsledek značí dosaženou hodnotu deprivace domácnosti. Podle takto agregované výše strádání je následně možné rozčlenit domácnosti do několika skupin:

- 20 % - 33,3 %
 - domácnost a všichni jednotlivci s ní spojení jsou prozatím jen v ohrožení chudobou z hlediska vícekritériálního hodnocení MPI
- 33,3 % a více
 - domácnost a její členové jsou již považovány za chudé podle MPI
- 50 % a více
 - každý jedinec v domácnosti i samotná domácnost je silně zasažena chudobou ve více rozměrech hodnocených indikátorem MPI

Nutno dodat, že souhrnná hodnota 33,3 %, je považována za hraniční. Teprve při jejím překročení je konkrétní domácnost označena za chudou.

Obecný postup výpočtu MPI je schematicky popsán na obrázku č. 3. Jak je z obrázku patrné, indikátor chudoby MPI je složen ze dvou dílčích komponent vedoucích ke konečné podobě indexu. Jedná se o ukazatel podílu chudých lidí ve společnosti (Headcount ratio) a ukazatel, který vypovídá o intenzitě chudoby (Intensity of poverty).

Obr. č. 3: Schéma výpočtu MPI 2014



Zdroj: HDR 2014, technical notes

Nejprve se práce zaměření na detailnější rozbor ukazatele Headcount ratio (H). Jedná se v podstatě o podíl chudých domácností či jedinců s ní spojených na celé populaci. Takový vztah lze zapsat následovně:

$$H = \frac{q}{n}$$

Vzorec pro ukazatel tedy uvádí poměr, kde q je počet lidí postižených chudobou ve více sledovaných kritériích a tedy jejich deprivace nabývá podle předchozího vysvětlení více než 33,3 % v rámci vážených ukazatelů strádání. Jmenovatel n pak vyjadřuje počet lidí v dané populaci.

V rámci měření MPI je rovněž potřeba získat výslednou hodnotu druhého z dílčích ukazatelů, kterým je Intensity of poverty (A). Tento indikátor průměrné intenzity strádání odráží podíl ukazatelů vyjadřujících jednotlivé deprivace na počtu domácností postižených chudobou. Jinými slovy se jedná o podíl úrovní, ve kterých lidé trpí chudobou. Matematickým zápisem lze vyjádřit takto:

$$A = \frac{\sum_i^q c_i}{q}$$

V uvedeném vzorci písmeno c symbolizuje dosažené procento deprivace v různých rozměrech za jedince zasaženého chudobou a q počet chudých lidí. Konečnou hodnotu ukazatele A následně dostaneme, pokud celkový součet hodnot jednotlivých deprivací všech chudých lidí je vydělen celkovým počtem chudých jedinců.

Výsledný vzorec pro výpočet MPI tedy vychází ze součinu dvou dílčích ukazatelů, konkrétně Headcount ratio a Intensity of poverty:

$$MPI = H \cdot A$$

Z hlediska své konstrukce MPI sleduje nejen míru intenzity chudoby v podobě agregované formy vážených ukazatelů deprivací, kterými jsou členové každé domácnosti postiženi. Další cílem je postihnout detailnější a hlubší přehled o jednotlivých typech strádání v rámci každé ze tří základních oblastí vymezených pro možný vznik chudoby.

Celková promyšlenost indikátoru MPI a postup při jeho měření dovoluje také hodnotit dané typy deprivací v rámci vyhraněných skupin lidí nebo také v odlišně vymezených regionálních uskupeních.⁴⁰

Dále je možné vypočítat rovněž příspěvek jednotlivých dimenzí k celkové hodnotě vícerozměrné chudoby vyjádřené prostřednictvím ukazatele MPI:

$$Contrib_j = \frac{\sum_1^a c_j}{n} / MPI$$

Vyčíslení individuálních příspěvků každé ze tří rozměrů chudoby v rámci zdraví, vzdělání a životních podmínek je užitečným poznatkem mimo jiné také pro vytváření strategií ve vnitropolitickém kontextu některých typů hospodářských politik.

Hlavním přínosem indikátoru MPI je tedy pojetí chudoby v podobě podrobnějšího zkoumání uvedených dimenzí spojených s výskytem dané problematiky. Zároveň je možné podle MPI analyzovat jednotlivě zvolené či vyčleněné skupiny lidí podle osobních charakteristik jako je například etnická příslušnost nebo podle regionu, ve kterém žijí. Tento indikátor také vypovídá nejen o samotném počtu chudých lidí podle ukazatele intenzity chudoby H, ale současně poskytuje údaje o povaze deprivací, které domácnosti a její členy postihují.⁴¹

⁴⁰ Kotýnková, Kubelková, str. 6

⁴¹ Kotýnková, Kubelková, str. 6

4 Měření chudoby v metodice EU

Následující kapitola se věnuje tématu chudoby a sociálního vyloučení z pohledu Evropské unie. Nejprve je zde stručně představen legislativní vývoj v kontextu hledání a pojmenování hlavních problémů, které se často stávají příčinou vzniku chudoby a sociálního vyloučení v rámci evropských států. Vymezení ohrožujících faktorů chudoby se následně promítá do charakteru měření dané problematiky. V této souvislosti práce uvádí ukazatel míry ohrožení chudobou a sociálním vyloučením (AROPE), nejdříve v teoretické rovině a poté tento indikátor figuruje v praktické části diplomové práce v rámci zhodnocení chudoby a sociálního vyloučení v členských zemích Evropské unie.

4.1 Chudoba v legislativě EU

Evropská unie se v rámci svého vývoje rovněž potýká s problémem narůstající chudoby a sociálního vyloučení. Jedná se zejména o chudobu v souvislosti s nezaměstnaností, avšak ani pracující lidé nebyly a nejsou výjimkou⁴². Koncem 90. let se vzhledem k závažnosti situace dostala chudoby a sociálního vyloučení do středu zájmu, což dokládá také zasedání Evropské rady z roku 2000 na konferenci v Lisabonu. Právě zde byly představeny společné cíle a postupy členských zemí ke zmírnění chudoby a sociálního vyloučení s využitím metody otevřené koordinace. Jednotlivě nastavené cíle v rámci Lisabonské strategie řešily ve zjednodušeném shrnutí následující témata⁴³:

- potřebné reformy pro ekonomický růst,
- zvýšení zaměstnanosti prostřednictvím šíření znalostí,
- modernizace evropského sociálního modelu s důrazem na trh práce, penzijní a zdravotní systém,
- zachování trvale udržitelného rozvoje.

⁴² Tzv. „working poor“, více např. Meulders, D, O'Dorcha, S: The Working Poor: Too Low Wage Or Too Many Kids?

⁴³ Euroskop, 2015

V roce 2001 jednala Evropská rada o způsobu, jakým budou dílčí úspěchy ve sjednaných cílech monitorovány. Na tomto základě vzniklo 18 indikátorů chudoby a sociálního vyloučení (tzv. Laekenské indikátory) společně využívaných státy EU pro možnost vzájemného srovnávání. Tyto indikátory se staly hlavním vodítkem pro směřování sociální politiky EU. Mezi nimi se objevil dnes nejčastěji využívaný příjmový indikátor chudoby, konkrétně míra ohrožení chudobou (at-risk-of-poverty rate). Kompletní výčet Laekenských ukazatelů je uveden v příloze této práce.

Jak je možné z uvedeného přehledu vyzorovat, Laekenské indikátory vystihují evropské pojetí chudoby, které zahrnuje více hodnocených oblastí z hlediska života obyvatel. Jedná se o tyto aspekty - příjem, nezaměstnanost, zdravotní stav a vzdělání.

Po určitých revizích v rámci Lisabonské strategie je významným mezníkem rok 2010, kdy vstoupila v platnost strategie Evropa 2020. Tato desetiletá strategie považuje za prioritní kromě navýšení zaměstnanosti také dosažení inteligentního a udržitelného hospodářského růstu, který bude napomáhat v řešení tématu sociálního začleňování. V souvislosti s definovanou snahou je v rámci této strategie vymezeno 5 dílčích cílů⁴⁴:

- zaměstnanost
 - 75 % obyvatel ve věku od 20 do 64 let by mělo být zaměstnáno
- výzkum a vývoj
 - investice ve výši 3 % HDP Evropské unie do výzkumu a vývoje
- změn klimatu a udržitelného zdroje energie
 - snaha o snížení emise skleníkových plynů o 20 % (v případě vhodných podmínek o 30 %), zvýšení podílu energie z obnovitelných zdrojů na 20 % a navýšení energetické účinnosti o 20 %
- vzdělávání
 - pokles podílu předčasných ukončení studia pod 10 %, dále u obyvatel ve věkové kategorii 30-34 let dosáhnout alespoň 40% podílu na vysokoškolském vzdělání
- chudoba a sociální vyloučení
 - snížit počet lidí ohrožených chudobou a sociálním vyloučením o 20 milionů

⁴⁴ Evropská komise, Evropa 2020

K naplnění těchto cílů dochází prostřednictvím společné snahy orgánů Evropské unie a národních orgánů členských států. V rámci jmenovaných cílů je jeden, který se přímo věnuje tématu chudoby a sociálního vyloučení. Jeho ambicí je snížit počet lidí žijících pod hranicí chudoby nebo nacházejících se v ohrožení chudobou a sociálním vyloučením minimálně o 20 milionů do roku 2020. Na tento cíl, přesněji způsob jeho měření, se zaměří tato práce v následující podkapitole.

4.2 Ukazatel míry ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením

Na základě dostupný údajů poskytnutých Eurostatem za rok 2013 tvoří lidé ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením podíl ve výši 24,5 %⁴⁵ z celkové populace Evropské unie (EU-28), v absolutním vyjádření se jedná o 122,6 milionů lidí. Hlavním indikátorem zvoleným pro měření dané problematiky a zároveň jednoho z cílů Strategie Evropa 2020 se stal ukazatel ohrožení chudobou a sociálním vyloučením AROPE (At risk of poverty or social exclusion). Lidé, kteří jsou považováni za ohrožené chudobou nebo sociálním vyloučením na základě tohoto indikátoru, musí splňovat nejméně jednu z následujících podmínek:

- ohrožení chudobou po sociálních transferech,
- vážná materiální deprivace,
- nízká intenzita práce v rámci domácnosti.

Každá z těchto tří komponent je měřena individuálně na základě určeného indikátoru. Konkrétní indikátory pro jednotlivé podmínky ukazatele AROPE budou nyní v této práci postupně představeny.

Lidé ohrožení chudobou po obdržení sociálních transferů jsou měřeni podle indikátoru At risk of poverty after social transfers (AROP)⁴⁶. Jedná se o skupinu lidí s ekvivalizovaným disponibilním příjmem po přijetí sociálních transferů, kteří se ocitnou pod hranicí ukazatele AROP. Tato hranice je stanovena jako 60 % národního mediánového ekvivalizovaného disponibilního příjmu po sociálních transferech. Daný ukazatel tedy vyjadřuje chudobu související pouze s příjmem vybraného jedince v porovnání s ostatními obyvateli v rámci stejného státu, aniž by hodnotil celkové bohatství daného člověka. Za těchto okolností tedy není možné automaticky hovořit o nízkém životním standardu.

⁴⁵ Eurostat, Statistical explained

⁴⁶ Eurostat, Statistical explained

Ekvivalizovaný disponibilní příjem⁴⁷ lze vysvětlit jako celkový příjem domácnosti, který je již očištěn od daní a dalších položek a může být tedy v celé své výši využit ke spotřebě nebo úsporám. Dále je rozdělený mezi počet členů v domácnosti, kteří jsou pro možnost srovnání přepočteny na dospělého osobu, a to na základě modifikované ekvivalenční stupnice OECD s těmito koeficienty:

- 1,0 pro prvního dospělého člena domácnosti,
- 0,5 pro druhého a každého dalšího člena ve věku nad 14 let,
- 0,3 pro každé dítě mladší 14 let.

V každém případě je důležité upozornit na skutečnost, že chudoba v kontextu ukazatele míry ohrožení chudobou AROP je relativním pojmem. Hraniční hodnoty chudoby rozdělující společnost na dvě poloviny se tudíž mohou v jednotlivých státech Evropské unie značně odlišovat a navíc mohou být v rámci probíhajícího hospodářského vývoje přenastaveny.⁴⁸

Další podmínkou hodnocenou z hlediska indikátoru At risk of poverty or social exclusion je ukazatel míra materiální deprivace⁴⁹ (Severely materially deprivation rate). Míra materiální deprivace je následně měřena jako procentuální podíl lidí, kteří nemohou dostat alespoň čtyřem z devíti uvedených položek - placení nájemného, půjček a účtů, odpovídající úroveň zateplení obydlí, připravenost čelit neočekávaným výdajům, pravidelný příjem masa nebo bílkovin, týdenní dovolená jednou v roce, barevný televizor, pračka, automobil, telefon.

Uvedený způsob měření materiální deprivace vychází ze šetření EU Statistics on Income and Living Conditions (EU – SILC) a vypovídá o situaci, kdy si lidé nemohou dovolit některé z již zmíněných položek, které jsou obecně považovány za nezbytné faktory potřebné k životu v uspokojivých podmínkách.

Život v domácnosti s nízkou intenzitou práce je třetím a posledním konceptem, který je posuzovaný v rámci měření ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením na základě indikátoru AROPE. Pojem pracovní intenzita vyjadřuje poměr mezi počtem měsíců, které členové domácnosti odpracovali během sledovaného období jednoho roku, a počtem měsíců, které měli během stejného období k dispozici a alespoň teoreticky mohli pracovat.

⁴⁷ Eurostat, Statistical explained

⁴⁸ Eurostat, Statistical explained

⁴⁹ Eurostat, Statistical explained

Pro tuto podmínku se využívají hodnoty získané na základě ukazatele lidí žijících v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce (Persons living in households with very low work intensity⁵⁰). Uvedený indikátor poskytuje informaci o počtu osob ve věkové skupině 0 – 59 let žijících v domácnostech, jejichž dospělí členové ve věku 18 – 59 let za poslední rok pracovali pod hranicí 20 % z jejich celkových pracovních možností. Jinými slovy, jejich intenzita práce se nacházela pod hraničním koeficientem 0,2.

Výjimku představují studenti ve věkovém rozmezí 18 – 24 let. Pokud nastane případ, kdy je domácnost tvořena studenty ve věku pod 25 let nebo lidmi ve věku 60 let a více, tyto domácnosti nejsou zahrnuty do výpočtu ukazatele.

Je důležité si uvědomit, že chudoba je ve skutečnosti mnohem komplexněji popsateľný jev, než jak ji vystihuje ukazatel AROPE. Příčiny vedoucí ke vzniku chudoby nebo sociálního vyloučení lze hledat ve více oblastech. Jedná se tedy o multidimenzionální jev a současná Evropa v tomto ohledu není výjimkou. Nicméně ukazatel At risk of poverty or social exclusion slučuje tři velmi výrazné rozměry dané problematiky v Evropské unii a dále může být doplněn o jednotlivé ukazatele řadící se do skupiny tzv. Laekenských indikátorů, které byly představeny na začátku této kapitoly. Nadcházející část práce se bude věnovat aktuálnímu stavu chudoby a sociálního vyloučení v rámci naměřených a zveřejněných hodnot pro členské státy Evropské unie.

5 Analýza chudoby v zemích Evropské unie

Na základě podrobného vysvětlení konstrukce vybraných ukazatelů v teoretické části diplomové práce je možné přistoupit k její praktické části. Tato kapitola již vychází ze znalosti problematiky jednotlivých indikátorů z hlediska jejich pojetí chudoby v rámci charakteru a rozsahu zkoumaných dimenzí, dále předpokládá přehled o jednotlivých ukazatelích, které se sledují pro výpočet dílčích indexů každého ze složených indikátorů chudoby nebo lidského rozvoje.

V této kapitole se práce zaměří na zhodnocení dané problematiky v rámci členských států Evropské unie podle jednotlivých indikátorů představených v teoretické části, přičemž

⁵⁰ Eurostat, Statistical explained

rozdílnost v jejich konstrukci a výběru sledovaných dimenzí chudoby se projeví na podrobnější analýze případu České republiky.

5.1 Ukazatelé ekonomického růstu

Tato podkapitola se věnuje ukazatelům, které hodnotí hospodářskou vyspělost země. Jedná se tedy o ukazatele ekonomického růstu, které sice neposkytují komplexní informaci v rámci hodnocení chudoby a společenského rozvoje, avšak otázka příjmu má zcela nepochybně vliv na možný vznik chudoby. Nejprve se práce v této části zaměří na komparaci ekonomické vyspělosti členských států Evropské unie z pohledu ukazatelů hrubého domácího produktu a hrubého národního příjmu. Po podrobnějším hodnocení ekonomické situace České republiky v souvislosti s těmito indikátory práce mapuje rovněž míru příjmové nerovnosti mezi státy EU-28, a to na základě Giniho koeficientu.

V případě zmíněných ekonomických ukazatelů mezinárodní organizace neřeší jejich konstrukci a způsob výpočtu. Hrubý domácí produkt a hrubý národní příjem jsou považovány za jednoduché ukazatele zaměřené pouze na ekonomickou oblast, které jsou všeobecně používané a zveřejňované především na národní úrovni. Jako primární zdroj statistických údajů využívá tato práce Zprávu o lidském rozvoji, která se věnuje postupu a inovacím ve výpočtu pouze u složených indikátorů. Proto také v této podkapitole nebudou ekonomické ukazatele analyzovány z hlediska jejich konstrukce a metody výpočtu.

5.1.1 Ukazatelé ekonomického růstu v Evropské unii

Pokud se analýza s využitím ukazatele HDP na obyvatele zaměří pouze na země Evropské unie, v rámci hodnocení kategorie vyspělosti států zde panuje shoda. Veškeré členské státy patří mezi vyspělé ekonomiky s vysokými příjmy, tj. s příjmy vyššími než 12 736 USD/obyv. podle členění Světové banky. V rámci hodnocení všech 28 členských států Evropské unie se na prvním místě již po řadu let nachází Lucembursko s HDP ve výši 86 587 USD/obyv. Poté následuje Rakousko (43 139 USD/obyv.), nicméně je nutné upozornit na významné rozpětí mezi hodnotami naměřeného hrubého domácího produktu u prvních dvou nejlépe vyhodnocených zemí v daném žebříčku.

Tab. č. 2: Ukazatel HDP/obyv. v EU

Pořadí HDP/ob.	Země	HDP/ob. (2011 PPP USD)
1	Lucembursko	86 587
2	Rakousko	43 139
3	Irsko	42 919
4	Holandsko	42 453
5	Německo	41 966
6	Švédsko	41 840
7	Dánsko	41 524
8	Belgie	39 498
9	Finsko	38 104
10	Francie	36 074
11	Velká Británie	34 694
12	Itálie	33 668
13	Španělsko	31 198
14	Kypr	29 698
15	Malta	28 398
16	Slovinsko	27 394
17	Česká republika	26 733
18	Slovensko	25 537
19	Řecko	25 391
20	Portugalsko	25 096
21	Estonsko	24 195
22	Litva	23 554
23	Maďarsko	22 146
24	Polsko	22 143
25	Lotyšsko	21 229
26	Chorvatsko	19 946
27	Rumunsko	17 234
28	Bulharsko	15 738

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Mezi nejhůře prosperující ekonomiky z pohledu použitého ukazatele HDP na obyvatele naopak již tradičně patří Rumunsko (17 234 USD/obyv.) a také Bulharsko (15 738 USD/obyv.). Podrobné údaje pro všechny země EU-28 jsou uvedeny v tabulce č. 2.

Jelikož se průměrná hodnota HDP/obyv. za Evropskou unii jako celek pohybuje na úrovni 32 432 USD/obyv. Na základě údajů v tabulce č. 2 je možné konstatovat, že tuto hodnotu převyšuje pouze 12 členských zemí, například Lucembursko, Německo nebo Velká Británie. Nicméně pokud bude Lucembursko z důvodu velké statistické odchylky od ostatních zemí z měření vyjmuta, klesne průměrná hodnota EU na 30 426 USD/obyv. V takovém případě je situace optimističtější, nicméně i v tomto ohledu se konkrétně

Česká republika řadí k mírně podprůměrným zemím z hlediska ukazatele HDP na hlavu, jelikož se uvedené hodnotě průměru EU pouze přibližuje.

Při pohledu na vývoj HDP/obyv. od roku 2007 je evidentní, že Evropská unii dosahuje rostoucího trendu v této veličině. Reálné srovnání nárůstu daného ukazatele shrnuje tabulka č. 3, která nabízí přehled hodnot aktuálně nejbohatší a nejchudší země podle daného indikátoru HDP v přepočtu na obyvatele. Zatímco v roce 2007 vykazovalo Lucembursko HDP/obyv. ve výši 79 485 USD, v roce 2012 byla naměřena hodnota 86 587 USD, což je téměř o 9 % více než v roce 2007. Přestože se Bulharsko pohybuje na nejspodnější části spektra zemí EU, byl v této zemi rovněž zaznamenán pokrok v nárůstu původní hodnoty HDP/obyv. přibližně o 40 % během posledních pěti let.

Tab. č. 3: Srovnání vývoje ukazatele HDP/obyv.

Země	HDP/obyv. v r. 2007 (PPP USD)	HDP/obyv. v r. 2012 (PPP USD)
Lucembursko	79 485	86 587
Bulharsko	11 222	15 738

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2009 a 2014

Z hlediska vývoje průměrné hodnoty všech členských států Evropské unie se daný indikátor mezi lety 2007 – 2012 ustálil oproti 29 272 USD/obyv. z roku 2007 na již zmíněné hodnotě 32 432 USD/obyv. v roce 2012. Rozpětí těchto hodnot představuje nárůst průměrné výše hrubého domácího produktu na hlavu o necelých 11 %.

V globálním měřítku jsou státy Evropská unie ustáleny převážně v horní polovině zemí řazených sestupně podle výše ukazatele HDP v přepočtu na obyvatele. Současná hodnota indikátoru staví zejména Lucembursko mezi bohaté země světa. Obecně však platí, že země EU jsou považovány za vyspělé ekonomiky s vyššími příjmy⁵¹.

V rámci této podkapitoly se práce soustředí také na představení ukazatele hrubého národního příjmu jako zástupce skupiny indikátorů, které se v rámci hodnocení chudoby omezují na čistě ekonomické chápání dané problematiky. Samotné měření chudoby tak probíhá spíše ve smyslu hodnocení výkonnosti hospodářství a tvorby zdrojů v dané ekonomice. K takovým analýzám dochází jednak v agregátním vyjádření, ale současný

⁵¹ Viz kapitola 2.2

převažující trend je ukotven spíše v přepočtu získaných hodnot na jednoho obyvatele. Tímto se projevuje snaha přiblížit se konkrétním životním podmínkám a možnostem jednotlivců v dané společnosti.

Pokud se práce zaměří pouze na členské státy Evropské unie, lze jednoznačně konstatovat, že kromě Bulharska a Rumunska se žádná další země nenachází v jiné než nejvyšší příjmové kategorii. Převážná většina zemí EU se naopak pohybuje za hranicí definovanou příjmem 12 736 USD/obyv., tedy podle World Bank se jedná o země s vysokým příjmem na hlavu. Již zmíněné Bulharsko a Rumunsko této hranice v současnosti nedosahují, nicméně jsou ve skupině zemí definovaných jako státy s vyšším středním příjmem. Kompletní přehled posledních dostupných dat je možné nalézt v tabulce č. 4.

Mezi státy s nejvyšší hodnotou hrubého národního příjmu na obyvatele patří Lucembursko (58 695 USD) a s poměrně velkým odstupem například Švédsko (43 201 USD). Naopak na spodní hranici podle GNI_{pc} se již tradičně objevuje Bulharsko (15 402 USD) a Rumunsko (17 433 USD). Průměrná hodnota EU-28 v daném indikátoru je na úrovni 30 765 USD, nicméně je třeba brát v úvahu znatelný odstup v hodnotě Lucembursko od ostatních států. Pokud by se pro reálnější úsudek Lucembursko z průměru EU vyloučilo, klesá průměrná hodnota EU-27 na 29 731 USD.

Tab. č. 4: Ukazatel GNIPC v EU

Pořadí GNIPC	Země	GNI per capita (2011 PPP USD)
1	Lucembursko	58 695
2	Švédsko	43 201
3	Německo	43 049
4	Rakousko	42 930
5	Dánsko	42 880
6	Holandsko	42 397
7	Belgie	39 471
8	Finsko	37 366
9	Francie	36 629
10	Velká Británie	35 002
11	Irsko	33 414
12	Itálie	32 669
13	Španělsko	30 561
14	Malta	27 022
15	Slovinsko	26 809
16	Kypr	26 771
17	Slovensko	25 336
18	Řecko	24 658
19	Česká republika	24 535
20	Portugalsko	24 130
21	Litva	23 740
22	Estonsko	23 387
23	Lotyšsko	22 186
24	Polsko	21 487
25	Maďarsko	21 239
26	Chorvatsko	19 029
27	Rumunsko	17 433
28	Bulharsko	15 402

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

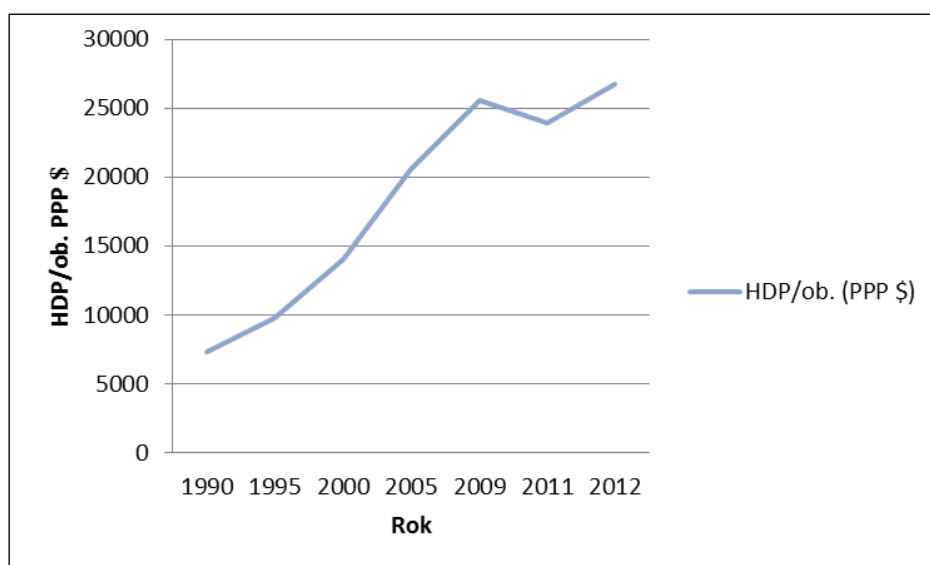
5.1.2 Ukazatelé ekonomického růstu v České republice

Jak již bylo uvedeno, Česká republika patří v pojetí tohoto ukazatele mezi vyspělé ekonomiky světa, nicméně v kontextu Evropské unie se pohybuje mírně pod celkovým průměrem všech členských států. Podrobnější přehled o situaci v České republice a především o vývoji daného ukazatele poskytuje graf č. 1. Toto grafické zhodnocení vývoje hrubého domácího produktu na obyvatele zahrnuje časový horizont v délce trvání 22 let, přesněji se

jedná o rozmezí let 1990 - 2012, přičemž údajů byly čerpány z příslušných Zpráv o lidském rozvoji pro jednotlivé roky.

Z grafu č. 1 je možné pozorovat, že ukazatel HDP na obyvatele si v České republice zachovává po dlouhou dobu rostoucí vývojový trend. Výjimku představuje pouze období mezi roky 2009 – 2011, kdy byla ekonomika poznamenána poklesem tvorby produktu v důsledku dopadů celosvětové finanční krize. Pozvolný nárůst HDP na hlavu souvisí se zvyšující se spotřebou současné společnosti. Zatímco v roce 1990 byla naměřena hodnota HDP/obyv. ve výši 7 300 USD, v roce 2005 tento ukazatel narostl do výše 20 5389 USD a v roce 2012 se dokonce pohyboval nad hranicí 26 000 USD.

Graf č. 1: Vývoj HDP/obyv. v ČR



Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 1993 – 2014

Z hlediska historického vývoje České republiky je vhodné poznamenat, že data o HDP/obyv. v roce 1990 zahrnují celé tehdejší Československo. Z ještě pozdějších údajů je možné zjistit, že HDP/obyv. v roce 1987 činilo 7 750 USD a v průběhu recese během transformačního procesu jeho hodnota nadále klesala. Zlomem v nastaveném trendu se stal rok 1992, kdy daný ukazatel dosahoval výše 6 570 USD. Tato hodnota byla publikována ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 1994⁵² a je opět výstupem pro celé Československo.

⁵² HDR 1994, str. 129

V následujícím roce obsahovala Zpráva⁵³ znovu údaje za rok 1992, nicméně tentokrát již pouze pro Českou republiku

Za povšimnutí stojí také skutečnost, že významný podíl na tvorbě českého hrubého domácího produktu představuje veškerý export. Hlavní partneři v rámci zahraničního obchodu České republiky jsou zastoupeni především v členských zemích EU. Jak je možné zjistit ze Statistické ročenky⁵⁴, Česká republika je obchodně propojena zejména se státy jako je Německo, Slovensko, Polsko nebo také například Francie. Tyto země naopak reportují vysokou hodnotu dovezeného českého zboží.

V případě hrubého národního příjmu jsou zpravidla vykazovány odlišné hodnoty než u hrubého domácího příjmu. Výjimkou není ani Česká republika, která jako exportně orientovaná země vykazuje schodek běžného účtu platební bilance. Vysvětlení spočívá v přesunu zisků a jiných důchodů zahraničních investorů zpět do jejich rezidentské země. To se následně odráží v záporné bilanci výnosů a v konečném důsledku v celkovém deficitu běžného účtu.

Následující podkapitola se budou věnovat otázce příjmu, jeho rozdělení v rámci společnosti a konkrétnímu ukazateli, na jehož základě lze údaje o příjmové nerovnosti získat a poté vyhodnotit.

5.1.3 Giniho koeficient

Za účelem hodnocení nerovností v rozložení příjmů práce vychází ze statistických údajů měřených na základě Giniho koeficientu, které jsou publikovány v Human Development Report 2014.

⁵³ HDR 1995, str. 155

⁵⁴ Statistická ročenka ČR, 2014, oddíl 11 - Zahraniční obchod

Tab. č. 5: Giniho koeficient v EU

Pořadí G	Země	G (%)
1	Dánsko	24,7
2	Švédsko	25,0
3	Česká republika	25,8
4	Slovensko	25,8
5	Finsko	26,9
6	Německo	28,3
7	Rakousko	29,1
8	Bulharsko	29,2
9	Maďarsko	30,0
10	Lucembursko	30,8
11	Holandsko	30,9
12	Slovinsko	31,2
13	Rumunsko	31,5
14	Francie	32,7
15	Belgie	33,0
16	Irsko	34,3
17	Řecko	34,3
18	Španělsko	34,7
19	Polsko	34,9
20	Lotyšsko	35,7
21	Litva	35,8
22	Estonsko	36,0
23	Itálie	36,0
24	Velká Británie	36,0
25	Portugalsko	38,5
26	Kypr	-
27	Malta	-
28	Chorvatsko	-

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Jak je možné zaznamenat z tabulky č. 5, země Evropské unie se obecně příliš nevzdalují od linie rovného příjmu obyvatel. Celkový přehled zemí EU 28 je možné nalézt v příloze této práce. Prvenství v uvedeném žebříčku patří Dánsku s hodnotou $G = 24,7 \%$, následuje Švédsko s hodnotou $G = 25 \%$. Podobné srovnání platí pro evropské státy také z hlediska celosvětového měření. Dalšími státy v pořadí se stejnou hodnotou Giniho koeficientu na úrovni $25,8 \%$ jsou Norsko, Česká republika nebo Slovensko.

Z hlediska rovnoměrné distribuce příjmů je naopak nejhorší situace v Portugalsku při hodnotě $G = 38,5 \%$, dále následuje Velká Británie s $G = 36 \%$. Pokud se však díváme na spodní hranici statistik Giniho koeficientu ve světovém měřítku, udržují si státy Evropské

unie stále velký náskok. Z celosvětového pohledu dosahuje nejhorších výsledku například Botswana (61 %), Haiti (59,5 %), Angola (58,6 %), Bolívie (58,2 %) nebo Brazílie s hodnotou $G = 55 \%$.

Nyní se analýza Giniho koeficientu zaměří podrobněji na členské státy Evropské unie. Na základě sestupně řazeného kompletního výčtu zemí EU-28 podle daného ukazatele lze vypořizovat, že hodnoty koeficientu se nepohybují mimo interval $\langle 0,247; 0,385 \rangle$. Stále tedy platí, že hranici tomuto rozmezí udává s nejnižší hodnotou Dánsko, na druhé straně nejvyšší hodnotu zastupuje Portugalsko. Dále pak průměr Giniho koeficientu v rámci Evropské unie dosahuje hodnoty $G = 0,361$. V blízkosti takto vypočítané hodnoty jsou umístěny státy jako Slovinsko (31,2 %) nebo Rumunsko (31,5 %). Česká republika se při naměřené hodnotě $G = 25,8 \%$ nachází nad průměrným stavem příjmové redistribuce v EU, což je známkou relativně nízké příjmové nerovnosti ve společnosti.

Velmi obecně lze podle uvedených dat usoudit, že severské země jako Dánsko nebo Norsko reprezentují tzv. skandinávský model rovnostářsky orientované společnosti. Vymezují se tedy snahou minimalizovat případné rozdíly, které mohou mezi lidmi vzniknout. Tento přístup se promítne rovněž do dalších ukazatelů chudoby, ve kterých budou dané země vykazovat malé procento lidí s nízkou životní úrovní. Poměrně rovnostářsky se chovají také země spojované se socialistickou minulostí. Takovým příkladem je Česká republika, Slovensko, Ukrajina a další.

Opačný vývoj je možné sledovat zejména v jihoafrických zemích a dále státech jižní a střední Ameriky. V těchto regionech je na rozdíl od Evropy již historicky nastoleno určité hierarchické dělení společnosti a vyskytují se zde velké rozdíly v životní úrovni tamních obyvatel. Opět velmi obecně je možné na základě znalosti historie tvrdit, že státy zatížené velkou mírou chudoby mají často zkušenosti s diktátorskými režimy nebo jsou bývalými koloniemi a jsou tedy zvyklé být spíše řízeny než samostatně jednat.

Nyní praktická část práce přechází k analýze složených indikátorů chudoby a lidského rozvoje, jelikož je tuto problematiku příhodné vnímat v širších souvislostech než je pouze příjmové hledisko. Následující podkapitoly se proto týkají indikátorů s vícekritériálním hodnocením chudoby v rámci jejího měření.

5.2 Index lidského rozvoje

Po nahlédnutí do samotné podstaty konstrukce indexu lidského rozvoje teoretické části diplomové práce je možné přistoupit k hodnocení reálné situace jednotlivých ekonomik. Této problematice se bude věnovat tato podkapitola, ve které se sledování úrovně HDI zaměří především na region Evropské unie. Poté se práce detailněji věnuje České republice, na které bude prakticky vysvětlen průběh měření ukazatele HDI za použití aktuálních hodnot dílčích indikátorů.

5.2.1 Index lidského rozvoje v Evropské unii

Ve Zprávě o lidském rozvoji 2014⁵⁵ jsou publikovány statistické závěry ohledně ukazatele HDI naměřené na základě podkladových dat zjištěných k 15. listopadu roku 2013. Tento indikátor byl v daném roce zjišťován pro 187 zemí po celém světě, nicméně pro účely zhodnocení situace v Evropské unii bude další statistika omezena na 28 členských států EU. Hodnoty indexu lidského rozvoje jsou shrnuty v tabulce č. 6.

Jak vyplývá z dat uvedených v příslušné tabulce, HDI pro jednotlivé země Evropské unie nabývá poměrně velmi vysokých hodnot ve srovnání s celosvětovou úrovní tohoto ukazatele. Až na výjimky v podobě Rumunska a Bulharska jsou ostatní členské státy charakterizovány jako velmi vysoce rozvinuté země na základě daného složeného indikátoru. Nicméně rumunská a bulharská ekonomika, přestože se v rámci Evropské unie pohybuje na nejnižším stupni vyspělosti podle HDI, v rámci světového zhodnocení na základě tohoto indikátoru patří do kategorie vysoce rozvinutých zemí.

Pro svůj důraz kladený na lidský rozvoj jsou nejpříznivější výsledky podle daného ukazatele uvedeny u Holandska (0,915) a s nepatrným rozdílem rovněž u Německa (0,911). Velmi dobré hodnocení z hlediska stávající úrovně lidského rozvoje prokazují také země jako Dánsko (0,900), Irsko (0,899), Švédsko (0,898) nebo například Velká Británie (0,892). Stejnou hodnotu HDI = 0,881 vykazují v horní polovině žebříčku Rakousko, Belgie a Lucembursko. Na opačné straně žebříčku se pak objevují země jako Bulharsko (0,777), Rumunsko (0,785), Lotyšsko (0,810) nebo Chorvatsko (0,812), které reprezentují státy s nejnižší úrovní lidského rozvoje v EU.

⁵⁵ Human Development Report 2014

Tab. č. 6: Ukazatel HDI v EU

Pořadí HDI	Země	HDI	Změna pořadí (2012 – 2013)
1	Holandsko	0,915	0
2	Německo	0,911	0
3	Dánsko	0,900	0
4	Irsko	0,899	-3
5	Švédsko	0,898	-1
6	Velká Británie	0,892	0
7	Francie	0,884	0
8-10	Rakousko	0,881	0
8-10	Belgie	0,881	0
8-10	Lucembursko	0,881	0
11	Finsko	0,879	0
12	Slovinsko	0,874	0
13	Itálie	0,872	0
14	Španělsko	0,869	0
15	Česká republika	0,861	0
16	Řecko	0,853	0
17	Kypr	0,845	0
18	Estonsko	0,840	0
19-20	Litva	0,834	+1
19-20	Polsko	0,834	-1
21	Slovensko	0,830	+1
22	Malta	0,829	0
23	Portugalsko	0,822	0
24	Maďarsko	0,818	0
25	Chorvatsko	0,812	0
26	Lotyšsko	0,810	0
27	Rumunsko	0,785	+1
28	Bulharsko	0,777	0

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

V rámci Evropské unie nabývá průměrný index lidského rozvoje hodnoty 0,857 a v blízkosti tohoto výsledku se vyskytuje například Řecko (0,853). Další zemí, která je zástupcem průměrného či lehce nadprůměrného rozvoje společnosti je také Česká republika s HDI = 0,861 a v rámci měření států EU 28 ji tak patří 15. místo v sestupně sestaveném žebříčku podle hodnot HDI. Nicméně je vhodné poznamenat, že Česká republika se hned po Slovinsku (0,874) ujímá druhé pozice v nejvyšší úrovni lidského rozvoje ze společné skupiny přistupujících zemí do Evropské unie v roce 2004.

Jelikož je Evropa a tím také členské státy EU aktivní součástí celosvětového dění, je důležité mít přehled rovněž o situaci v globálním rozměru. Proto se nyní statistika rozšíří

na všechny monitorované státy z hlediska indexu lidského rozvoje. Mezi země s nejvyšší hodnotou ukazatele HDI patří Norsko (0,944), Austrálie (0,933), Švýcarsko (0,917), Nizozemí (0,915) nebo Spojené státy americké (0,914). Tyto státy se řadí do kategorie velmi vyspělých ekonomik a vynikají zároveň v hodnocení založeném na mnoha dalších indikátorech, které byly v práci dosud představeny. Mimo jiné se pohybují na vysokých příčkách ukazatelů zaměřených na vyspělost a kvalitu zdravotní péče nebo vzdělávání v dané zemi. V podstatě se tedy jedná o hodnocení úrovně pro společnost důležitých oblastí, které jsou vnitřní součástí indexu lidského rozvoje.

V blízkosti spodní hranice sestupně nastaveného pořadí zemí podle HDI se objevují zejména africké státy, nejkritičtější hodnoty dosahuje bývalá francouzská kolonie a současná prezidentská republika Nigérie (0,337), ve které se prosadilo demokratické vedení až v roce 1999. Další země s velmi nízkou hodnotou HDI a tím také lidského rozvoje jsou například Demokratická republika Kongo (0,339), Čad (0,372), Mali (0,407), Etiopie (0,435) nebo Afghánistán (0,468). Tyto oblasti se dlouhodobě vyznačují závažnými vnitřními problémy, jakými jsou vedené války a nestabilita politického systému.

Z hlediska vývoje ukazatele HDI v jednotlivých členských státech Evropské unie je možné hodnotit jejich meziroční posun v pořadí vypracovaném pro EU 28. Tyto údaje nabízí opět tabulka č. 6. U většiny zemí lze komentovat vývoj v indikátoru HDI mezi roky 2012 a 2013 jako konstantní. To znamená, že si v průběhu těchto let udržely stejnou pozici v rámci zmíněného žebříčku členských zemí. Ke zlepšení situace v rozvoji společnosti došlo v Litvě, na Slovensku a v Rumunsku, kde si tyto země polepšily o jedno místo v celkovém hodnocení. Naopak propad v pořadí sestaveného žebříčku zaznamenalo Irsko, a to konkrétně ztrátu tři míst. Dále o jednu příčku v hodnocení kleslo Polsko a Švédsko.

Je důležité si uvědomit, že výpočet konečné hodnoty indexu lidského rozvoje upozorňuje pouze obecně na výskyt chudoby v konkrétní zemi. Na základě vymezení hraničních hodnot ukazatele HDI může být v rámci daného intervalu stanovena také míra této chudoby. Větší přínos pro zhodnocení problematiky z pohledu HDI však poskytuje spíše určení jeho výpovědi v relativních hodnotách. Z tohoto důvodu se vytváří pořadí úspěšnosti států podle HDI ve srovnání s určitou skupinou zemí, zde konkrétně členských států EU.

Nicméně pro určení příčiny naměřené chudoby je velmi důležité vnímat především hodnoty dílčí ukazatelů jednotlivých dimenzí, které vypovídají o charakteru chudoby

mnohem více než výsledná hodnota indikátoru. Aktuální hodnoty dílčích komponent ukazatele HDI přibližuje tabulka č. 7, která shrnuje údaje o dílčích složkách indexu lidského rozvoje pro všechny země Evropské unie.

Tab. č. 7: Dílčí komponenty HDI v EU

Pořadí HDI	Země	Life expectancy at birth	Mean years of schooling	Expected years of schooling	GNI per capita (2011 PPP USD)
1	Holandsko	81,0	11,9	17,9	42 397
2	Německo	80,7	12,9	16,3	43 049
3	Dánsko	79,4	12,1	16,9	42 880
4	Irsko	80,7	11,6	18,6	33 414
5	Švédsko	81,8	11,7	15,8	43 201
6	Velká Británie	80,5	12,3	16,2	35 002
7	Francie	81,8	11,1	16,0	36 629
8-10	Rakousko	81,1	10,8	15,6	42 930
8-10	Belgie	80,5	10,9	16,2	39 471
8-10	Lucembursko	80,5	11,3	13,9	58 695
11	Finsko	80,5	10,3	17,0	37 366
12	Slovinsko	79,6	11,9	16,8	26 809
13	Itálie	82,4	10,1	16,3	32 669
14	Španělsko	82,1	9,6	17,1	30 561
15	Česká republika	77,7	12,3	16,4	24 535
16	Řecko	80,8	10,2	16,5	24 658
17	Kypr	79,8	11,6	14,0	26 771
18	Estonsko	74,4	12,0	16,5	23 387
19-20	Litva	72,1	12,4	16,7	23 740
19-20	Polsko	76,4	11,8	15,5	21 487
21	Slovensko	75,4	11,6	15,0	25 336
22	Malta	79,8	9,9	14,5	27 022
23	Portugalsko	79,9	8,2	16,3	24 130
24	Maďarsko	74,6	11,3	15,4	21 239
25	Chorvatsko	77,0	11,0	14,5	19 029
26	Lotyšsko	72,2	11,5	15,5	22 186
27	Rumunsko	73,8	10,7	14,1	17 433
28	Bulharsko	73,5	10,6	14,3	15 402

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Jak je možné z tabulky č. 7 pozorovat, vysoká hodnota indexu lidského rozvoje není vždy zárukou vysoké úrovně vyspělosti země v každé ze tří analyzovaných oblastí. Pro hodnocení rozvoje z hlediska ukazatele HDI jsou zvolené oblasti následující: zdraví a dlouhý život, úroveň vzdělání a ekonomický růst.

V dimenzi zdraví a dlouhého života, která je měřena na základě ukazatele Life expectancy at birth, vynikají v rámci EU státy jako Itálie a Španělsko s průměrným očekávaným věkem dožití přesahujícím 82 let. Poté následuje například Švédsko nebo Francie, které se hranici 82 let výrazně přibližují. Na opačné straně se vyskytují členské země EU s nejnižším průměrným očekávaným věkem dožití při narození, a to Litva a Lotyšsko s věkem mírně přesahujícím 72 let. Nakonec lze stanovit také průměrnou hodnotu EU v rámci daného ukazatele, která je v tomto případě na úrovni 78,6 let.

Průzkum oblasti vzdělávání probíhá v hodnocení dvou hledisek – Mean years of schooling a Expected years of schooling. První ukazatel, který se věnuje průměrné době strávené na různých stupních vzdělávání, dosahuje nejvyšších výsledků v Německu (12,9 let), dále pak Litva (12,4 let) a Velká Británie nebo Česká republika se shodnou průměrnou dobou vzdělávacího procesu na úrovni 12,3 let. Naopak nejnižší hodnoty se naměřily pro země jako Portugalsko, Španělsko nebo Malta, které se nachází pod úrovní 10 let průměrné doby vzdělávání. Průměrná hodnota ukazatele Mean years of schooling za skupinu EU-28 vykazuje hodnotu 11,2 let.

Druhým ukazatelem pro oblast vzdělání je Expected years of schooling, který udává očekávanou dobu věnovanou vzdělávání. S nejdelší dobou očekávána v Irsku (17,9 let) a Finsku (17 let). Oproti tomu s nejkratší dobou vzdělávání se předběžně počítá na Maltě, Kypru, dále také v Rumunsku a Bulharsku, přičemž se v těchto zemích hodnota ukazatele pohybuje mírně nad 14 lety. Průměrná hodnota za členské státy Evropské unie je na úrovni 15,1 let.

Poslední sledovanou oblastí pro výpočet HDI je ekonomická prosperita země, která je měřena na základě ukazatele hrubého národního příjmu na jednotlivce (GNI per capita). Z hlediska výše národního příjmu patří mezi nebohatší země Lucembursko s hodnotou 58 695 USD, poté s poměrně znatelným odstupem následuje Švédsko s hodnotou GNI_{pc} ve výši 43 201 USD. Nejhorších výsledků na základě uvedeného ukazatele vykazuje Bulharsko (15 402 USD) a Rumunsko (17 433 USD). Průměrná hodnota GNI_{pc} v Evropské unii činí 30 765 USD.

Na uvedených datech v příslušné tabulce je možné doložit, že bez ohledu na celkové pořadí z hlediska měření chudoby či míry rozvoje, je potřebné hledat rovněž příčinu nedostatků. Při snaze o zlepšení dané situace v konkrétní zemi může být nápovědou právě

hlubší pohled do struktury indikátoru a rozbor slabých a silných stránek jednotlivých analyzovaných oblastí. Tuto skutečnost potvrzuje například Holandsko, které dosahuje nejvyšší úrovně HDI ze všech členských zemí EU, nicméně z hlediska průměrné doby vzdělání se nachází pod průměrem EU-28.

Jinými slovy se jedná o možnost analyzovat na těchto datech, která oblast se v určité zemi jeví jako nejvíce problematická ve srovnávání s ostatními státy EU. Například v Holandsku se jedná o oblast vzdělání a ukazatel Mean years of schooling. Naopak v Bulharsku je nejkritičtější oblast příjmové chudoby, avšak v této zemi jsou velké rezervy a tím také prostor pro zlepšování úrovně ve všech zkoumaných dimenzích.

5.2.2 Index lidského rozvoje v České republice

Zpráva o lidském rozvoji za rok 2014 zveřejňuje statistické údaje⁵⁶ týkající se jednotlivých komponent ukazatele HDI. Jedná se o dílčí indikátory zjištěné na základě samostatných statistických šetření, které jsou potřebné v rámci výpočtu indexu lidského rozvoje. Pro ilustraci konstrukce výpočtu ukazatele HDI pro Českou republiku jsou následně použity dílčí ukazatele indexu lidského rozvoje pro oblast zdraví a dlouhého života, vzdělání a národního příjmu. Jejich hodnoty jsou následující:

- a) střední délka života v ČR = 77,7 let
- b) průměrná doba vzdělávání v ČR = 12,3 let
- c) očekávaná doba vzdělávání v ČR = 16,4let
- d) ukazatel GNI na obyvatele v PPP USD = 24 535 USD

Na základě znalosti výše uvedených ukazatelů je možné přistoupit k výpočtu dílčích indexů a poté získat rovněž konečnou hodnotu HDI pro Českou republiku:

$$\text{Life Expectancy Index}_{\text{ČR}} = \frac{77,7 - 20}{85 - 20} = 0,8877$$

$$\text{Education Index}_{\text{ČR}} = \frac{0,82 + 0,911}{2} = 0,8655$$

⁵⁶ Human Development Report 2014

$$\text{GDP Index}_{\text{ČR}} = \frac{\ln(24535) - \ln(100)}{\ln(75000) - \ln(100)} = \frac{5,5027}{6,6201} = 0,8312$$

$$\text{HDI}_{\text{ČR}} = (0,8877 \times 0,8655 \times 0,8312)^{1/3} = 0,861$$

Jak bylo nyní názorně vypočítáno, aktuální hodnota HDI pro Českou republiku je 0,861, což ji řadí do kategorie zemí s velmi vysokou úrovní lidského rozvoje. Pokud je na danou problematiku nahlíženo pouze z hlediska Evropské unie, České republice patří 15. místo v rámci všech 28 členských zemí. Toto umístění je možné popsat jako mírně podprůměrné. Pokud je Česká republika sledována v hodnocení 187 států, které OSN zahrnuje do své statistiky, umísťuje se na 28. místě v celkovém žebříčku těchto zemí.

Zajímavé je rovněž sledovat vývoj tohoto indikátorů v průběhu určitého časového období. Za tímto účelem je sestavena tabulka č. 8, která zobrazuje dlouhodobý vývoj indexu lidského rozvoje. Konkrétně je tento vývoj v ČR sledován mezi lety 1990 – 2014 na základě údajů z publikace Human Development Report, které je pod záštitou Organizace spojených národů v rámci rozvojového programu UNDP vydávána každoročně.

Tab. č. 8: Vývoj HDI v ČR

Rok	HDI
1990	0,762
1995	0,774
2000	0,806
2005	0,845
2010	0,858
2011	0,861
2012	0,861
2013	0,861

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Pokud má dojít k analýze vývojového trendu ukazatele HDI pro jednotlivé země, platí doporučení držet se údajů obsažených pouze v poslední publikované Zprávě⁵⁷, nikoli srovnávat data z jednotlivých vydání reportů odděleně. Důvodem je snaha převést hodnoty HDI z předešlých let na úroveň aktuálních podmínek a metody výpočtu v daném roce. Běžně tak dochází k úpravám a aktualizacím veškerých dat potřebných pro výpočet HDI a zároveň se bere v úvahu případný posun jednotlivých hraničních hodnot pro stanovení dílčích indexů.

⁵⁷ HDR 2014, oddíl Statistical Annex: Human Development Index Trends

Tímto se stávají všechny indikátory, indexy a metodiky konzistentní v čase a je tedy dosaženo vysoké míry objektivnosti při hodnocení změn ve vývoji HDI během období několika let. Praktickým příkladem těchto změn je přelom mezi roky 2009 a 2010, kdy došlo jak k přenastavení hraničních hodnot jednotlivých dílčích ukazatelů, tak k celkové koncepční změně. Konkrétně byl v roce 2010 poprvé použit ukazatel GNI namísto GDP_{pc} a navíc se vyrovnaly váhy obou ukazatelů vzdělání. Tyto fakta přehledně dokládá podrobný výpočet HDI v roce 2009.

K měření indexu lidského rozvoje byly použity údaje uvedené ve Zprávě o lidském rozvoji 2009⁵⁸, je tedy možné ukazatel HDI vypočítat takto:

- střední délka života v ČR = 76,4 let
- index gramotnosti dospělých obyvatel v ČR = 99 %
- index kombinovaného poměru zápisů do škol v ČR = 83,4 %
- ukazatel HPD na obyvatele v PPP USD = 24 144 USD

$$\text{Life Expectancy Index}_{\text{ČR}} = \frac{76,4 - 25}{85 - 25} = 0,856$$

$$\text{Education Index}_{\text{ČR}} = \frac{2}{3} \times 0,99 + \frac{1}{3} \times 0,834 = 0,66 + 0,278 = 0,938$$

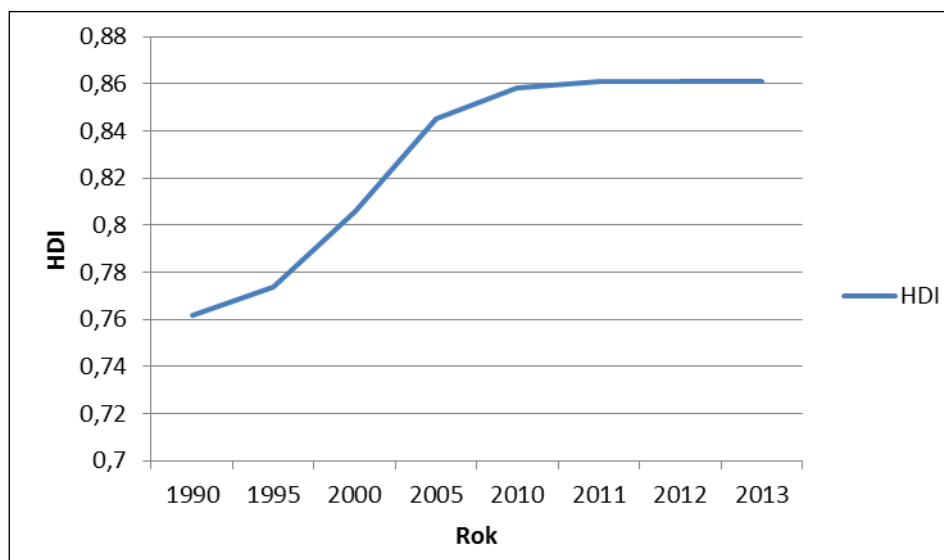
$$\text{GDP Index}_{\text{ČR}} = \frac{\log(24144) - \log(100)}{\log(40000) - \log(100)} = \frac{2,3828}{2,6021} = 0,916$$

$$\text{HDI}_{\text{ČR}} = (0,856 + 0,938 + 0,916) / 3 = 0,903$$

Z výpočtu jsou patrné odlišné minimální a maximální hodnoty jednotlivých ukazatelů. Pro výpočet se využívali odlišné ukazatele pro oblast vzdělání a také jim byly přidělovány odlišné váhy. Dále došlo k již zmíněné záměně ukazatele, který poukazoval na ekonomickou vyspělost země.

⁵⁸ Viz Human Development Report 2009

Graf č. 2: Vývoj HDI v ČR



Zdroj: vlastní úprava dat z Human Development Report 2014

Z grafu č. 2 sestrojeného na základě srovnatelných údajů v tabulce č. 8 je na první pohled patrné, že kvalita života obyvatel České republiky nabývá vzestupného trendu. Zatímco v roce 1990 činila hodnota HDI = 0,762, v roce 2000 se index pohyboval na úrovni HDI = 0,806, v roce 2010 bylo naměřeno HDI = 0,858 a poslední publikované výsledky z roku 2013 ukazují hodnotu HDI = 0,861, přičemž tyto hodnoty jsou za účelem konzistentnosti zpětně přepočteny podle současných pravidel měření HDI popsanych ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 2014.

Jinými slovy lze charakterizovat růst HDI mezi lety 1990 – 2013 jako navýšení o 13 % nebo také průměrný roční růst indexu lidského rozvoje o 0,56 %. Nicméně pokud se analýza zaměří na zjištěné hodnoty HDI podrobněji, od roku 2005 lze pozorovat pokles meziročních přírůstků. Z tohoto hlediska je pak možné vývojový trend ČR shrnout jako rostoucí, avšak klesajícím tempem. Navíc v posledních třech letech se hodnoty HDI drží na své konstantní úrovni 0,861, přírůstková hodnota je tedy rovna nule.

K podrobnějšímu zhodnocení úrovně lidského rozvoje v České republice je vhodné věnovat se nejen aktuální hodnotě HDI v porovnání s ostatními státy Evropské unie, ale především je důležité sledovat také změny uvnitř celé konstrukce indikátoru. V takovém případě je možné dopátrat se dílčích příčin možných výkyvů složeného indexu, který je používán k určení závažnosti existující chudoby. Konkrétní hodnoty jednotlivých komponent, které se používají pro dosažení výsledné hodnoty HDI, jsou uvedeny v tabulce č. 9.

Tab. č. 9: Vývoj komponent HDI v ČR

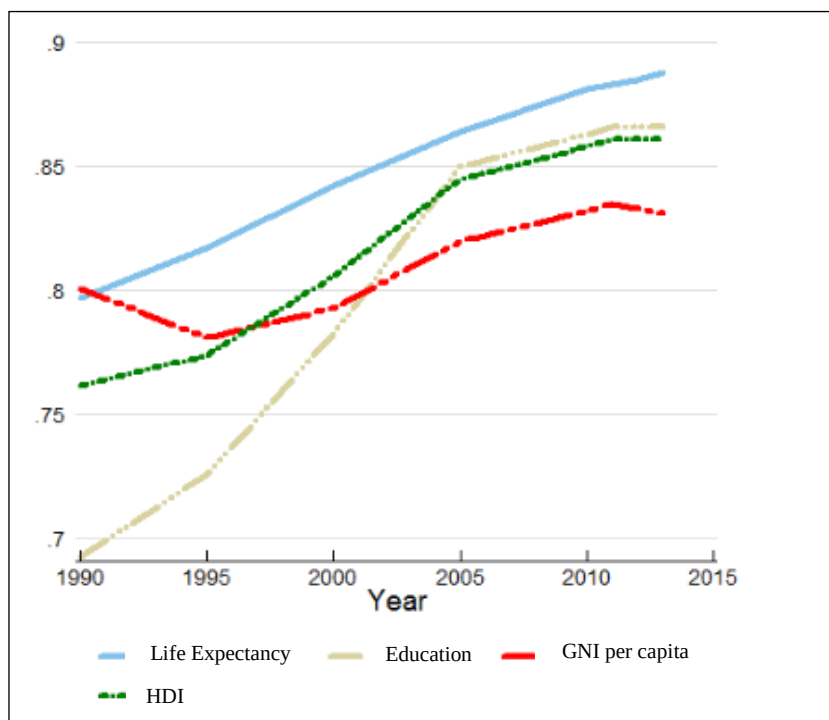
Rok	Life expectancy at birth	Expected years of schooling	Mean years of schooling	GNI per capita (2011 PPP USD)
1990	71,8	11,9	10,9	20 073
1995	73,1	12,4	11,4	17 622
2000	74,7	13,9	11,9	19 102
2005	76,2	14,9	13,1	22 840
2010	77,3	16,3	12,3	24 598
2011	77,4	16,4	12,3	25 225
2012	77,6	16,4	12,3	24 776
2013	77,7	16,4	12,3	24 535

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Při srovnání hodnot jednotlivých ukazatelů vztahující se k případu České republiky, nad průměrem EU se ČR nachází pouze v souvislosti s ukazatelem Expected years of schooling: Tento ukazatel převyšuje průměr EU přibližně o 5 let. Naopak největší zde představuje komponent měřící ekonomické hledisko země v pojetí národního příjmu na obyvatele.

Jak znázorňuje graf č. 3, nárůst průměrné očekávané délky života při narození mezi lety 1990 – 2013 je 5,9 let. Dále očekávaná doba vzdělávání v tomto období vzrostla o 4,5 roku a průměrný počet let vzdělání byl navýšen o 1,4 roku. Ukazatel GNI na obyvatele v tomto časovém rozmezí vzrostl o 22 %.

Graf č. 3: Vývoj dílčích indikátorů HDI v ČR



Zdroj: statistická databáze UNDP, country notes

Dále je možné přímo z grafu odvodit, že ukazatel průměrné očekávané délky života při narození narůstá plynule po celou vymezenou dobu. Oblast vzdělání zaznamenala prudký rozvoj zejména do roku 2005, poté se růst obou ukazatelů této dimenze zpomalil. Vývoj ukazatele národního příjmu kopíruje ekonomickou stabilitu země. Proto jsou u ukazatele GNI znatelně častější výkyvy jako například v roce 1995 nebo 2011.

5.3 Index lidského rozvoje – upravená verze

Tato podkapitola se zaměřuje opět na indikátor lidského rozvoje. Tentokrát se ovšem jedná o odlišné hledisko v pojetí rozvoje, které se snaží index lidského rozvoje více přiblížit podmínkám reálného fungování jednotlivých ekonomik. Upravená verze tohoto indexu (Inequality adjusted-HDI) je totiž doplněna o aspekt nerovnosti, který zahrnuje do své analýzy v rámci měření lidského rozvoje.

5.3.1 Upravený index lidského rozvoje v Evropské unii

Podle údajů ze Zprávy o lidském rozvoji 2014 byl index lidského rozvoje upravený o nerovnosti měřen ve skupině 187 zemí. Pokud se hodnocení tohoto ukazatele omezí pouze na členské státy Evropské unie, vypadá situace názorně podle tabulky č. 10, která zaznamenává hodnoty pro celou skupinu zemí EU-28 z hlediska daného ukazatele.

Přestože při použití indikátoru Inequality adjusted-HDI došlo v souvislosti se zohledněním nerovnosti ve společnosti k určitým změnám v pořadí zemí na rozdíl od původních hodnot indexu lidského rozvoje, značný důraz na lidský rozvoj se i nadále projevuje zejména v Holandsku s naměřenou hodnotou IHDI ve výši 0,854. Vysoké hodnoty IHDI dále vykazuje také Německo (0,846), Švédsko (0,840) nebo Dánsko (0,838). Naopak nejspodnější příčky si nadále udržuje Bulharsko (0,692), Rumunsko (0,702) a dále například Chorvatsko (0,721). V celém regionu členských států Evropské unie se průměrná hodnota daného indikátoru pohybuje na úrovni $IHDI = 0,783$ a této hodnotě se nejvíce přibližují země jako Slovensko nebo Španělsko.

Ve světovém srovnání jsou státy EU-28 podle ukazatele IHDI hodnoceny na vysoké úrovni. Na předních místech světového žebříčku se nachází Norsko (0,891), Austrálie (0,860), Holandsko (0,854) nebo Švýcarsko (0,847). Nejnižší hodnot tohoto indikátoru dosahují již tradičně především africké země, například Nigérie (0,228) nebo Čad (0,232).

Tab. č. 10: Ukazatel IHDI v EU

Pořadí IHDI	Země	IHDI
1	Holandsko	0,854
2	Německo	0,846
3	Švédsko	0,840
4	Dánsko	0,838
5	Irsko	0,832
6	Finsko	0,830
7	Slovinsko	0,824
8	Rakousko	0,818
9	Lucembursko	0,814
10	Česká republika	0,813
11	Velká Británie	0,812
12	Belgie	0,806
13	Francie	0,804
14	Slovensko	0,778
15	Španělsko	0,775
16	Itálie	0,768
17	Estonsko	0,767
18	Řecko	0,762
19	Malta	0,760
20	Maďarsko	0,757
21	Kypr	0,752
22	Polsko	0,751
23	Litva	0,746
24	Portugalsko	0,739
25	Lotyšsko	0,725
26	Chorvatsko	0,721
27	Rumunsko	0,702
28	Bulharsko	0,692

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Detailnějšího pohledu na konkrétní oblasti zabraňující dostatečnému rozvoji v jednotlivých zemích lze docílit na základě hlubší analýzy dílčích komponent indikátoru Inequality adjusted Human Development Index. Hlavní sledované ukazatele byli představeni v předchozí podkapitole věnované indexu lidského rozvoje a pro Inequality adjusted - HDI se jejich složení nemění. Jak tedy bylo u indikátoru HDI zmíněno, vzhledem k vymezeným hraničním hodnotám pro ukazatele jednotlivých dimenzí uvedeným v teoretické části, je pro státy EU v průměru nejvíce problematickou položkou ukazatel příjmové oblasti hrubý národní příjem na obyvatele. Rozdílnost v příjmech mezi členskými státy je tedy nejpatrnější a v průměru vede nejčastěji ke vzniku chudoby a brání tedy samotnému rozvoji společnosti.

Nyní je možné pohledem HDI upraveného o nerovnosti objasnit výskyt nerovností ve třech základních dimenzích důležitých pro analýzu chudoby a lidského rozvoje – zdraví, vzdělání a příjem. Konkrétní hodnoty jsou zaneseny do tabulky č. 11.

Tab. č. 11: Dílčí komponenty IHDI v EU

Pořadí IHDI	Země	Inequality in life expectancy (%)	Inequality in education (%)	Inequality in income (%)	Coefficient of human inequality
1	Holandsko	3,9	4,1	11,8	6,6
2	Německo	3,7	2,4	14,8	7,0
3	Švédsko	3,1	3,6	12,4	6,4
4	Dánsko	4,0	3,1	13,3	6,8
5	Irsko	3,7	5,2	13,3	7,4
6	Finsko	3,5	2,1	10,8	5,5
7	Slovinsko	3,8	2,7	10,6	5,7
8	Rakousko	3,7	3,7	13,8	7,1
9	Lucembursko	3,3	6,0	13,1	7,5
10	Česká republika	3,7	1,4	11,3	5,5
11	Velká Británie	4,5	2,6	18,8	8,6
12	Belgie	3,9	9,2	12,3	8,5
13	Francie	4,0	8,6	14,2	8,9
14	Slovensko	5,6	1,5	11,5	6,2
15	Španělsko	3,9	5,4	22,1	10,5
16	Itálie	3,4	11,7	19,8	11,6
17	Estonsko	5,6	2,5	17,4	8,5
18	Řecko	4,0	11,3	16,2	10,5
19	Malta	4,8	5,7	14,1	8,2
20	Maďarsko	5,4	3,5	13,1	7,3
21	Kypr	3,7	14,0	14,9	10,9
22	Polsko	5,7	5,6	17,9	9,7
23	Litva	6,6	6,1	18,6	10,4
24	Portugalsko	3,9	5,7	19,9	9,8
25	Lotyšsko	7,6	3,6	19,8	10,3
26	Chorvatsko	5,2	10,4	17,6	11,1
27	Rumunsko	8,8	5,0	17,3	10,4
28	Bulharsko	7,9	5,8	18,8	10,8

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Obecně se v rámci EU-28 na největší nerovnosti podílí oblast příjmů, přičemž průměrná hodnota se pohybuje na úrovni 15,3 %. Dále se projevuje nerovnosti ve vzdělání, v průměru tato nerovnost činí 5,4 %. Nakonec nejnižší nerovnost v zemích EU vykazuje oblast dlouhého a zdravého života s průměrnou hodnotou ve výši 4,7 %.

Nejnižší hodnoty nerovnosti v dimenzi zdraví dosahuje Švédsko (3,1 %) a Lucembursko (3,3 %), naopak v souvislosti s touto oblastí se největší nerovnost vyskytuje v Rumunsku (8,8 %) a Bulharsku (7,9 %). V blízkosti průměru členských států Evropské unie se objevují země jako Malta (4,8 %) nebo Velká Británie (4,5 %).

V oblasti vzdělání se dominuje v rámci EU-28 nerovnost na Kypru (14 %) a dále v Itálii (11,7 %). Nejnižší nerovnosti je zaznamenána v České republice (1,4 %) a na Slovensku (1,5 %). V průměru EU se pohybuje Španělsko (5,4 %), Irsko (5,2 %) nebo Polsko (5,6 %).

Příjmové nerovnosti je nejzávažnější ve Španělsku (22,1 %) a Portugalsku (19,9 %), naopak nejnižší hodnoty jsou naměřené ve Slovinsku (10,6 %) a Finsku (10,8 %). Průměrných výsledků dosahuje například Německo (14,8 %).

Na základě hodnoty koeficientu lidské nerovnosti je možné odhalit, ve které z členských zemí EU se objevuje nejvyšší průměrný podíl ze tří analyzovaných nerovností. Nejvyšší naměřené hodnoty dosahuje Itálie (11,6 %), a to především v souvislosti s velmi vysokými nerovnostmi jak v příjmech, tak v dimenzi vzdělání. Naopak nejnižší výsledky koeficientu lidské nerovnosti udává Finsko (5,5 %) a Česká republika (5,5 %). U obou těchto států jsou největší nesrovnalosti v oblasti příjmů.

5.3.2 Upravený index lidského rozvoje v České republice

Z posledních uveřejněných dat vykazuje Česká republika poměrně vysokou hodnotu indexu lidského rozvoje, a to ve výši $HDI = 0,861$. Zároveň Česká republika dosahuje ve stejném roce nenulové hodnoty rozdílu ukazatelů HDI a IHDI, proto je vhodná hodnotit úroveň jejího rozvoje také z hlediska indikátoru HDI upraveného o nerovnosti.

Výpočet indexu lidského rozvoje upraveného o nerovnosti je zpočátku shodný s postupem v případě indikátoru HDI, nicméně od určité fáze se začíná lišit. Údaje o jednotlivých ukazatelích pro Českou republiku vychází ze základních statistik uvedených ve Zprávě o lidském rozvoji 2014.

První výpočet se zaměří na dimenzi dlouhého a zdravého života. Pro tuto dílčí část indikátoru IHDI jsou použity následující aktuální hodnoty publikované v HDR 2014:

- střední délka života v ČR = 77,7 let
- nerovnost v očekávané délce života (A_H) = 3,7 %

$$\text{Life Expectancy Index}_{\text{ČR}} = \frac{77,7 - 20}{85 - 20} = 0,8877$$

$$\text{Inequality adjusted life expectancy index} = (1 - 0,037) * 0,887 = 0,855.$$

Druhý dílčí index, který tvoří část celkové konstrukce ukazatele IHDI, charakterizuje dimenzi vzdělání. K výpočtu slouží již statistiky zjištěné hodnoty těchto ukazatelů:

- průměrná doba vzdělávání v ČR = 12,3 let
- očekávaná doba vzdělávání v ČR = 16,4let
- nerovnost ve vzdělání (A_E) = 1,4 %

$$\text{Education Index}_{\text{ČR}} = \frac{0,82 + 0,911}{2} = 0,8655$$

$$\text{Inequality adjusted education index} = (1 - 0,014) * 0,865 = 0,854.$$

Oblast životního standardu hodnoceného na základě příjmu je mapována v rámci následujících ukazatelů:

- ukazatel GNI na obyvatele v PPP USD = 24 535 USD
- nerovnost v příjmech (A_I) = 11,3 %

$$\text{GDP Index}_{\text{ČR}} = \frac{\ln(24535) - \ln(100)}{\ln(75000) - \ln(100)} = \frac{5,5027}{6,6201} = 0,8312$$

$$\text{Inequality adjusted income index} = (1 - 0,113) * 0,831 = 0,737.$$

Na základě znalosti výše uvedených výpočtu dílčích indexů je možné získat rovněž konečnou hodnotu Inequality adjusted - HDI pro Českou republiku:

$$\text{Inequality adjusted - HDI}_{\text{ČR}} = (0,855 \times 0,854 \times 0,737)^{1/3} = 0,813.$$

Hodnota Inequality adjusted - HDI se odlišuje od hodnoty HDI. V takovém případě je vhodné výpočet doplnit o ukazatel ztráty na HDI v důsledku nerovností (Overall Loss), jehož vyčíslení pro Českou republiku je následující:

$$\text{Overall loss} = 1 - [(1 - 0,037) \times (1 - 0,014) \times (1 - 0,113)]^{1/3} = 5,6 \, \%.$$

Podle podkladových dat ze Zprávy o lidském rozvoji 2014 byla výsledná hodnota indexu lidského rozvoje (HDI) na úrovni 0,861. Nicméně zároveň Česká republika dosahuje ztráty způsobené nerovnostmi o velikosti 5,6 %. Tento fakt vyčíslené ztráty způsobí, že ukazatel IHDI v důsledku existujících nerovností klesne na hodnotu 0,813, což dokládá názorně provedený výpočet na příkladu České republiky. Také je možné si povšimnout, že nerovnost v České republice pohledem IHDI nejvýznamněji zasahuje do oblasti hodnocení životního standardu z hlediska dosahovaných příjmů.

Stávající naměřené hodnoty jednotlivých komponent ukazatele IHDI pro Českou republiku je možné sledovat v tabulce č. 12. Zde se také nabízí srovnání ČR se zeměmi s velmi vysokým HDI, mezi které se také řadí.

Tab. č. 12: Srovnání IHDI ČR se skupinou velmi vyspělých zemí

	IHDI	Overall loss (%)	Human inequality coefficient (%)	Inequality in life expectancy (%)	Inequality in education (%)	Inequality in income (%)
Czech republic	0,813	5,6	5,5	3,7	1,4	13,1
Very high HDI	0,780	12,3	12,0	4,9	8,7	22,4

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Ve skupině států s vysokou hodnotou indexu lidského rozvoje činí průměrný IHDI = 0,780 a hodnota vyčíslené ztráty vlivem nerovností je na úrovni 12,3 %, přičemž nejvýznamnější

rozdíly ve společnosti se také projevují v oblasti životního standardu. Z uvedených dat čerpaných z HDR 2014 vyplývá, že Česká republika dosahuje nadprůměrných výsledků v porovnání se skupinou vysoce rozvinutých zemí podle HDI.

5.4 Vícenásobný index chudoby

Vývoj v konstrukci ukazatelů dokládá také vícenásobný index chudoby, který se snaží o větší komplexnost při monitorování výskytu chudoby v rámci jednotlivých států. Teoretická část práce se věnovala podrobnému představení dílčích ukazatelů zahrnutých do takto ucelené analýzy chudoby podle daného indikátoru MPI. Nyní se praktická část práce zaměří na konkrétní výsledky naměřené v členských státech Evropské unie a porovnání jejich úspěšnost z hlediska tohoto ukazatele. Dále na příkladu České republiky ilustruje výpočet MPI a také zhodnotí výši příspěvků jednotlivých dimenzí k vícerozměrné chudobě.

5.4.1 Vícenásobný index chudoby v Evropské unii

Indikátor MPI byl poprvé uveden ve Zprávě o lidském rozvoji v roce 2010, kde byl měřen hlavně v rozvojových zemích. Z hlediska Evropské unie byla hodnota MPI vykazována pouze pro Slovensko, Českou republiku, Slovinsko, Lotyšsko, Chorvatsko, Maďarsko a Estonsko, jelikož u ostatních členských států nebyla k dispozici potřebná data. Tento stav trval až do roku 2013, ze strany UNDP tedy v současné době neexistují aktuálnější údaje o hodnotách MPI v členských státech EU.

Již vzhledem k povaze indikátoru MPI a definované hraniční hodnotě pro vymezení chudých domácností na úrovni 33,3 % nelze předpokládat, že takový přístup k měření chudoby se kryje s realitou zemí Evropské unie, která zapadá do konceptu relativní chudoby. Smyslem výpočtu MPI je získat podrobnější přehled o chudobě zejména v rozvojových zemích. Nicméně ve Zprávě o lidském rozvoji 2013 jsou obsažena data pro vybrané členské země EU, které shrnuje tabulka č. 13. Použité hodnoty vychází z šetření World Health Survey z roku 2003.

Tab. č. 13: MPI a jeho komponenty ve vybraných státech EU

Pořadí MPI	Země	MPI	H (%)	A (%)
1-2	Slovensko	0,000	0,0	0,0
1-2	Slovinsko	0,000	0,0	0,0
3	Lotyšsko	0,006	1,6	37,9
4	Česká republika	0,010	3,1	33,4
5-6	Chorvatsko	0,016	4,4	36,3
5-6	Maďarsko	0,016	4,6	34,3
7	Estonsko	0,026	7,2	36,5

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2013

Ukazatel MPI, oproti indikátoru HDI, rozkrývá podstatu odlišností v rámci naměřené chudoby. Zatímco HDI hodnotí úroveň rozvoje společnosti, vícenásobný index chudoby se zaměřuje na ještě detailnější informace. Například v České republice je velmi malý podíl chudých domácností (3,1 %) z hlediska vícekritériálního pojetí. Nicméně když se již tyto chudé domácnosti vyskytnou, projevuje se u nich současně více typů deprivace. Z vybraných zemí je největší počet chudých domácností ve více rozměrech v Estonsku, zatímco chudé domácnosti podle dané definice trpí v nejširším spektru deprivací v Lotyšsku.

Pro Slovensko a Slovinsko vyjadřuje uvedená hodnota MPI úroveň horní hranice odhadu, tedy vícenásobná chudoba je v těchto destinacích ve skutečnosti nanejvýš shodná s hodnotou MPI. V případě Lotyšska se u indikátoru MPI naopak jedná o dolní hranici odhadu a chudoba definovaná ve více kritériích je zde tedy přinejmenším na úrovni uvedené hodnoty MPI.⁵⁹

⁵⁹ HDR 2013, notes, str. 161

5.4.2 Vícenásobný index chudoby v České republice

Jak se zmiňuje v předchozí podkapitole, Česká republika vykazuje na základě indikátoru MPI velmi uspokojivé výsledky s nízkým podílem chudoby v rámci komplexního vícekritériálního hodnocení. Nezbytné pro konkrétní výpočet jsou zjištěné hodnoty Headcount ratio a Intensity of poverty, jejichž výpočet je podložen statickým šetřením jednotlivých domácností a finální hodnota se uvádí rovněž ve Zprávě o lidském rozvoji. Pro Českou republiku jsou hodnoty dílčích indexů následující:

- Headcount ratio (H) = 3,1 %
- Intensity of poverty (A) = 33,4 %

$$\text{MPI} = 0,031 * 0,334 = 0,010$$

Dílčí ukazatel Headcount ratio upozorňuje na procentuální podíl domácností zasažených multidimenzionální chudobou, jinými slovy strádají minimálně ve 33,3 % vážených ukazatelů. V tomto smyslu je v České republice naměřeno 3,1 % chudých domácností.

Na druhé straně ukazatel Intensity of poverty poukazuje na podíl jednotlivých typů deprivací, ve kterých domácnosti strádají. Tento ukazatel se tedy zabývá samotnou podstatou chudoby v postižených domácnostech. V případě České republiky je ukazatel průměrné intenzity strádání na úrovni 33,4 %.

V konečném hodnocení indikátoru MPI dosahuje Česká republika velmi nízké míry multidimenzionální chudoby. Nicméně na základě výstupů ukazatele Contribution of deprivation to overall poverty, je možné vysledovat velikost příspěvku jednotlivých dimenzí strádání k celkové hodnotě indikátoru MPI. Opět ve Zprávě o lidském rozvoji jsou v souvislosti s Českou republikou uvedeny tyto hodnoty příspěvků:

- dimenze zdraví: 99,9 %,
- dimenze vzdělání: 0 %,
- dimenze životního standardu: 0,1 %.

Z těchto hodnot vyplývá, že na vícerozměrné chudobě domácností z hlediska ukazatele MPI, se jednoznačně podílí především oblast zdraví.

5.5 Ukazatel míry ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením

Tato podkapitola se opět zaměří na indikátor, který vnímá chudobu v multidimenzionálním rozměru. Konkrétně se jedná o ukazatel míry ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením (AROPE), který se využívá zejména v metodice měření dané problematiky v rámci statistického úřadu Evropské unie.

Praktická část této práce se v souvislosti s ukazatelem AROPE věnuje především srovnání členských států Evropské unie podle výsledných hodnot daného indikátoru a zároveň také aktuálních hodnot jeho dílčích ukazatelů. Poté se práce podrobněji zaměří na Českou republiku.

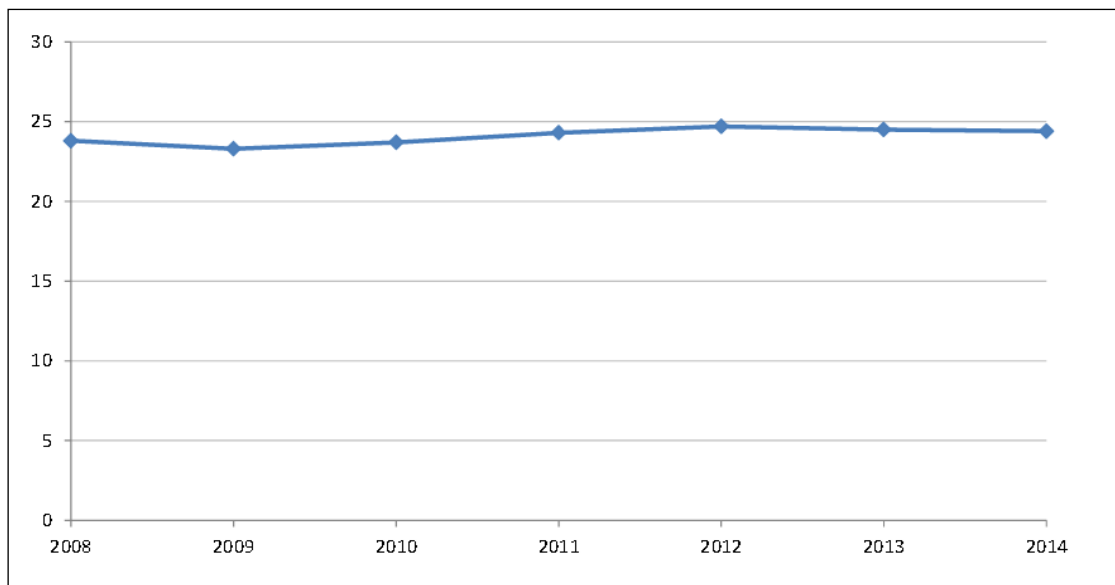
5.5.1 Ukazatel AROPE v Evropské unii

Podle nejnovější zprávy Eurostatu⁶⁰ je každý čtvrtý člověk žijící na území Evropské unie ohrožen chudobou nebo sociálním vyloučením, přičemž podle údajů za rok 2013 dosahoval celkový počet těchto lidí 122,6 milionů, v roce 2014 se nepatrně snížil na počet 122 milionů, tedy 24,4 % obyvatel EU.

Snížení celkového počtu lidí ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením, kteří žijí v členských státech Evropské unie, patří mezi hlavní cíle Strategie Evropa 2020. Jak je znázorněno na grafu č. 4, průměrný vývoj zemí Evropské unie se v období let 2008 – 2014 nezaznamenal příliš výrazné odchylky. Od roku 2012 počet ohrožených lidí mírně klesal, avšak stále převyšuje například údaj z roku 2008, kdy počet lidí ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením tvořil 23,8 % z celkové populace Evropské unie. Průměrná hodnota indikátoru At risk of poverty or social exclusion v členských státech EU signalizuje oproti roku 2013 velmi mírný pokles o 0,1 procentního bodu.

⁶⁰ Eurostat, News release

Graf č. 4: Vývoj ukazatele AROPE pro EU v letech 2008 – 2014 (v %)



Zdroj: Eurostat, 2015

V případě, že je hodnota ukazatele AROPE počítána jako průměrná veličina pro všechny země EU-28, vytrácí se možnost pozorovat rozdíly v národních výsledcích a na těchto základech porovnávat situaci mezi jednotlivými státy.

Tabulka č. 14 znázorňuje aktuální stav zemí EU z hlediska indikátoru ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením. V roce 2014 vykazují nejvíce lidí v daném ohrožení země jako Rumunsko (40,2 %), Bulharsko (40,1 %), Řecko (36 %) a Lotyšsko (32,7 %). Na druhé straně graficky sestaveného žebříčku se nachází Česká republika (14,8 %), která podle výsledků měření potýká s nejnižším počtem lidí ohrožených chudobou či sociálním vyloučením v rámci skupiny zemí EU-28. Mezi další země s nejnižší hodnotou indikátoru AROPE patří Švédsko (16,9 %), Holandsko (17,1 %), a Finsko (17,3 %).

Tab. č. 14: Ukazatel AROPE v EU⁶¹

Pořadí AROPE	Země	AROPE
1	Česká republika	0,148
2	Švédsko	0,169
3	Holandsko	0,171
4	Finsko	0,173
5	Dánsko	0,178
6	Slovensko	0,184
7	Francie	0,186
8	Rakousko	0,192
9	Slovinsko	0,204
10	Německo	0,206
11	Belgie	0,212
12	Malta	0,238
13	Polsko	0,247
14	Litva	0,273
15	Kypr	0,274
16	Portugalsko	0,275
17	Itálie	0,281
18	Španělsko	0,292
19	Maďarsko	0,311
20	Lotyšsko	0,327
21	Řecko	0,360
22	Bulharsko	0,401
23	Rumunsko	0,402

Zdroj: vlastní úprava dat z Eurostatu, 2015

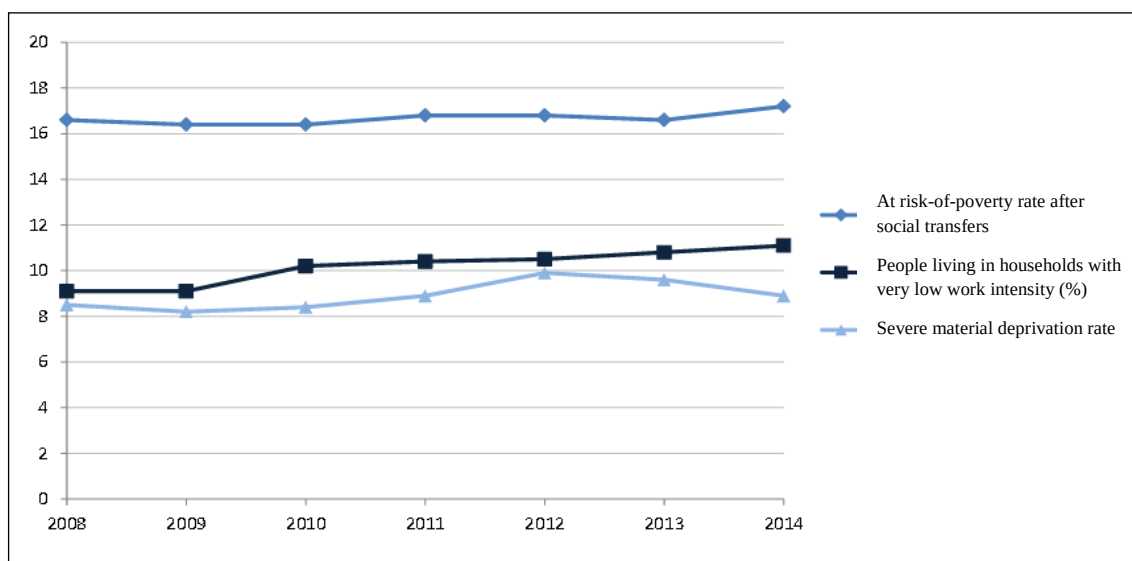
Během svého vývoje zaznamenalo v současnosti oproti roku 2008 největší pokles v počtu lidí ohrožených chudobou a sociálním vyloučením Polsko, a to z hodnoty 30,5 % na 24,7 % dosažených v roce 2014. Naopak nejvýznamnější nárůstu v indikátoru At risk of poverty or social exclusion uvádí Řecko s aktuální hodnotou 36 % na rozdíl od hodnoty 28,1 % v roce 2008, to jinými slovy představuje nárůst o 7,9 procentního bodu.

Nicméně na tyto souhrnné hodnoty je možné nahlížet také v souvislosti s jednotlivými ukazateli indikátoru At risk of poverty or social exclusion. Z dané situace tedy vyplývá, že uvedený počet obyvatel ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením zároveň naplnilo alespoň jednu z podmínek indikátoru AROPE a spadá tedy minimálně do jednoho z následujících konceptů: příjmová chudoba (AROP after social transfers), vážná materiální

⁶¹ Pro Estonsko, Irsko, Chorvatsko, Lucembursko a Velkou Británii nejsou dostupná data

deprivace nebo velmi nízká pracovní intenzita. Vývoj zmíněných třech komponentů ukazatele At risk of poverty or social exclusion v letech 2008 – 2014 je znázorněn na grafu č. 5.

Graf č. 5: Vývoj dílčích komponentů ukazatele AROPE



Zdroj: Eurostat, 2015

V roce 2014 se ukazatel počtu lidí ohrožených chudobou po sociálních transferech v oblasti Evropské unie pohyboval na úrovni 17,2 %. To znamená, že tento v relativním vyjádření uvedený počet obyvatel EU nepřekonal národní příjmovou hranici stanovenou pro ukazatel AROP po započtení sociálních transferů. Oproti předcházejícímu statistickému období tak počet lidí, kteří se ocitli v této situaci, vzrostl o 0,5 procentního bodu. Jak je také možné vypožorovat z grafu č. 5, daný ukazatel se navýšil oproti roku 2008 a zároveň roku 2013 ve stejném poměru.

Nejvyšší míra ohrožení chudobou se vyskytuje v zemích jako Rumunsko (25,4 %), Španělsko (22,2 %), Řecko (22,1 %), Bulharsko (21,8 %) a Litva (21,2 %). Tyto jmenované státy vykazují v daném ukazateli podprůměrné výsledky vzhledem k úrovni EU-28. Na druhé straně nejnižší hodnoty indikátoru AROP je možné objevit v České republice (9,7 %), Holandsku (11,6 %) nebo Dánsku (11,9 %). Tabulka č. 15 nabízí srovnání míry AROP po sociálních transferech v letech 2008 a 2014. Na základě podkladových dat lze konstatovat, že velikost hodnoty míry lidí ohrožených příjmovou chudobou se v daném časovém rozmezí navýšila v 18 zemích EU, pokles byl zaznamenán pouze v 5 členských zemích – Kypr, Lotyšsko, Litva, Rakousko a Finsko.

Dalším ukazatelem je míra materiální deprivace v EU, která postihla 8,9 % populace členských zemí v roce 2014 a představuje ve srovnání s hodnotou 9,6 % z roku 2013 úbytek chudoby ve výši 0,3 procentního bodu. Jedná se o takovou část evropské společnosti, jejíž životní úroveň je negativně ovlivněna nedostatkem různého charakteru. Podrobný výčet možných typů deprivací byl popsán v předcházející teoretické části této kapitoly.

Mezi země s největším podílem obyvatel zasažených materiální deprivací patří Bulharsko (33,1 %), Rumunsko (26,3 %), Maďarsko (23,9 %) a dále v pořadí například Řecko (21,5 %). Naopak nejnižší míry dosahuje Švédsko (0,7 %), Finsko (2,8 %), Dánsko (3,2 %), Holandsko (3,2 %), Rakousko (4 %), Francie (4,8 %) a Německo (5 %).

Zatímco v celkovém pojetí Evropské unie míra závažné materiální deprivace oproti minulému období roku 2013 mírně poklesla, v porovnání s rokem 2008 (8,5 %) je v populaci EU stále vyšší míra materiální deprivace. Navíc ani mezi jednotlivými členskými státy není vývojový trend jednoznačný, to platí zejména v kontextu delšího období. Konkrétně v porovnání stavu míry materiálního strádání daných zemí mezi roky 2008 a 2014 vzrostl počet ohrožených lidí vzhledem k danému ukazateli v 11 zemích EU a naopak ke snížení podílu materiální deprivace došlo ve 12 zemích s dostupnými daty. Celkový přehled udává rovněž tabulka č. 15.

Tab. č. 15: Dílčí indikátory AROPE v EU v roce 2008 a 2014 (v % obyvatel)

	People at risk of poverty after social transfers		People severely materially deprived		People living in households with very low work intensity	
	2008	2014	2008	2014	2008	2014
Česká republika	9,0	9,7	6,8	6,7	7,2	7,6
Švédsko	12,2	15,1	1,4	0,7	5,5	6,4
Holandsko	10,5	11,6	1,5	3,2	8,2	11,1
Finsko	13,6	12,8	3,5	2,8	7,5	10,0
Dánsko	11,8	11,9	2,0	3,2	8,5	12,1
Slovensko	10,9	12,6	11,6	9,9	5,2	7,1
Francie	12,5	13,3	5,4	4,8	8,8	9,7
Rakousko	15,2	14,1	5,9	4,0	7,4	9,1
Slovinsko	12,3	14,5	6,7	6,6	6,7	8,7
Německo	15,2	16,7	5,5	5,0	11,7	10,0
Belgie	14,7	15,5	5,6	5,9	11,7	14,6
Malta	15,3	15,9	4,3	10,2	8,6	9,8
Polsko	16,9	17,0	17,7	10,4	8,0	7,3
Litva	20,9	19,1	12,5	13,6	6,1	8,8
Kypr	15,9	14,4	9,1	15,3	4,5	9,7
Portugalsko	18,5	19,5	9,7	10,6	6,3	12,2
Itálie	18,7	19,6	7,5	11,5	9,8	12,0
Španělsko	20,8	22,2	3,6	7,1	6,6	17,1
Maďarsko	12,4	14,6	17,9	23,9	12,0	12,2
Lotyšsko	25,9	21,2	19,3	19,2	5,4	9,6
Řecko	20,1	22,1	11,2	21,5	7,5	17,2
Bulharsko	21,4	21,8	41,2	33,1	8,1	12,1
Rumunsko	23,4	25,4	32,9	26,3	8,3	6,4

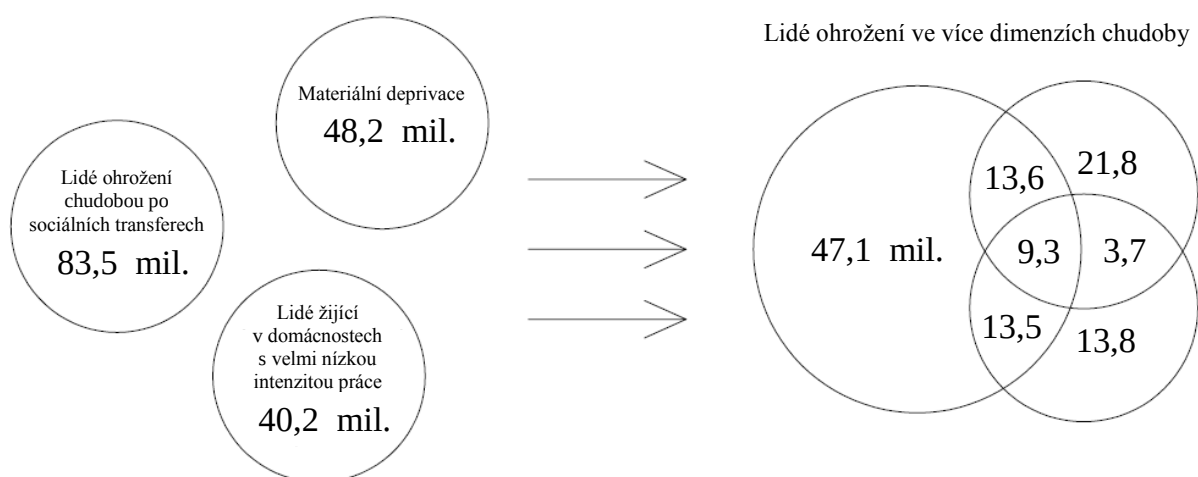
Zdroj: Eurostat, vlastní úprava dat

Ukazatel pracovní intenzity tvoří poslední z dílčích komponent pro možné měření indikátoru AROPE. Zatímco v roce 2013 činila hodnota ukazatele intenzity práce 10,7 %, údaje za rok 2014 poukazují na 11,1 % obyvatel EU-28, kteří žijí v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce u členů ve věku 18-59 let, s výjimkou studentů do 24 let. Podíl těchto lidí v Evropské unii prokazuje od roku 2008 rostoucí trend. Porovnání jednotlivých států s rokem 2008 rovněž indikuje téměř všeobecný nárůst podílu lidí s nízkou intenzitou práce, výjimku představuje pouze Německo, Polsko a Rumunsko.

Podle posledních dat dosáhlo v roce 2014 nejvyššího podílu obyvatel s nízkou pracovní intenzitou Řecko (17,2 %), dále Španělsko (17,1 %) a Belgie (14,6 %). Naopak mezi státy s nejnižším podílem lidí v domácnostech s nízkou intenzitou práce se objevují země jako Švédsko (6,4 %), Rumunsko (6,4 %), Slovensko (7,1 %), Polsko (7,3 %) nebo Česká republika (7,6 %).

Jak je patrné z obrázku č. 4, v rámci dílčích oblastí ukazatele AROPE je nejobsáhlejší chudoba založená na nedostatečném příjmu po sociálních transferech v počtu 83,5 milionů lidí v roce 2013. Dále pak 48,2 milionů lidí v daném roce materiálně strádalo a 40,2 milionů obyvatel EU-28 žilo v domácnostech s velmi nízkou intenzitou práce.

Obr. č. 4: Schéma agregace dílčích ukazatelů AROPE⁶²



Zdroj: Eurostat, vlastní úprava dat

Již v úvodu této kapitoly byl zmíněn fakt, že v EU-28 bylo v roce 2013 ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením celkem 122,6 milionů lidí. Vzhledem k počtu osob ohrožených v každé ze tří oblastí chudoby zahrnutých do ukazatele At risk of poverty or social exclusion je zřejmé, že jednotlivé oblasti se prolínají. Tato skutečnost jen potvrzuje, že chudoba v rámci pojetí indikátoru AROPE jako hlavního ukazatele chudoby a sociálního vyloučení v EU je vnímána jako multidimenzionální pojem. Jelikož všechny uvedené tři typy

⁶² Eurostat, Statistical explained

ukazatelů chudoby existují často nezávisle na sobě, je proto důležité sledovat nejen konečnou změnu indikátoru AROPE, ale zároveň vývoj jeho dílčích ukazatelů.

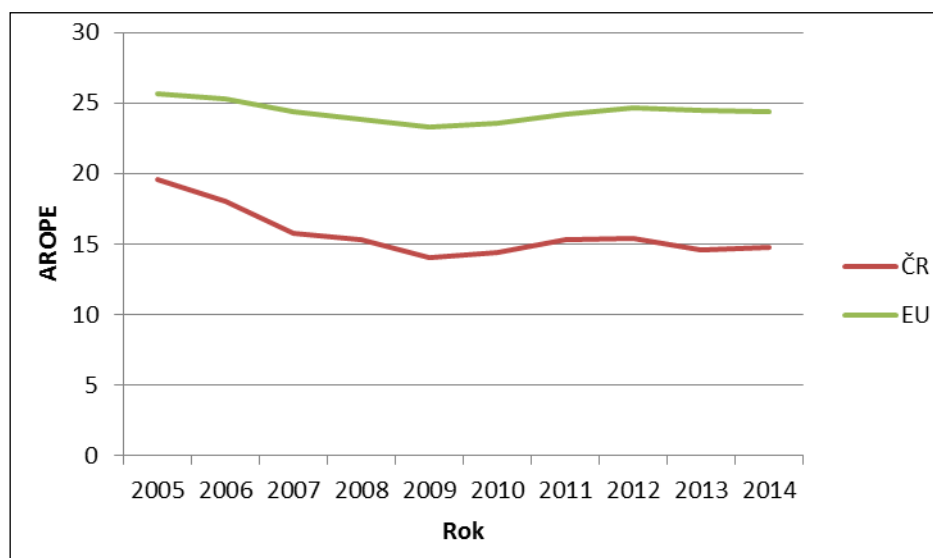
Z posledních dostupných údajů za rok 2014 je možné vyvodit, že ve srovnání s obdobím roku 2013 došlo k mírnému zlepšení situace z hlediska indikátoru AROPE. Ovšem tento pozitivní posun není jednoznačně potvrzen ve všech z dílčích komponentů daného ukazatele. V daném roce byl pokles evidován pouze z hlediska ukazatele materiální deprivace. Pro kvalitnější analýzu a také možnost lépe rozeznat příčiny vzniklého stavu chudoby či vývojové změny v rámci dané problematiky je tedy nepochybně velmi důležité sledovat jednotlivé dílčí ukazatele, které zároveň umožní lépe rozeznat příčinu vzniklého stavu chudoby či vývojovou změnu v rámci dané problematiky.

5.5.2 Ukazatel AROPE v České republice

Podle posledních dostupných dat se počet chudých lidí týkal v roce 2013 přibližně 1 508 000 obyvatel České republiky, což představuje 14,6 % české populace. Přestože v roce 2014 došlo k mírnému nárůstu ukazatele People at risk of poverty or social exclusion (AROPÉ) na 14,8 % obyvatel, Česká republika se drží na prvním místě s nejnižším podílem takto vykazované chudoby mezi členskými státy Evropské unie.

Při pohledu na jednotlivé dílčí komponenty je možné pozorovat příčiny tohoto malého nárůstu indikátoru AROPE o 0,2 procentního bodu. Nárůst hodnot lze dohledat u všech tří dílčích ukazatelů. Mezi roky 2013 a 2014 vystoupal ukazatel lidí ohrožených chudobou po sociálních transferech z povodní hodnoty 8,6 % o 1,1 procentního bodu, tj. na 9,7 %. Ve stejném časovém rozmezí zaznamenaly nárůst o 0,1 procentního bodu ukazatel materiální deprivace a rovněž ukazatel podílu lidí žijících v domácnostech s nízkou intenzitou práce vzrostl v roce 2014 o 0,7 procentního bodu oproti předchozímu období. Vývoj daného ukazatele v ČR, současně v porovnání s vývojem AROPE v EU, je pro období 2005 – 2014 znázorněn na grafu č. 6.

Graf č. 6: Vývoj ukazatele AROPE (v % obyvatel)



Zdroj: Eurostat, vlastní úprava dat

Pro podrobnější analýzu situace týkající se chudoby a sociálního vyloučení je nutné zohlednit dílčí komponenty, které se v rámci indikátoru AROPE zkoumají. Obecně tvoří v České republice největší podíl ukazatel dokládající příjmový typ chudoby. Jedná se o ukazatel People at risk of poverty after social transfers, konkrétně pro rok 2014 se pohybuje na úrovni 9,7 % české populace. Za ním následuje ukazatel People living in households with very low work intensity s podílem 7,6 % daného obyvatelstva. Posledním v pořadí je ukazatel People severely materially deprived na úrovni 6,7 % Čechů v roce 2014.

V delším časovém horizontu mezi roky 2008 a 2014, který je znázorněn v tabulce č. 15 předchozí podkapitoly, je nárůst uvnitř ukazatele AROPE lehce kompenzován poklesem pouze v dimenzi materiální deprivace o 0,1 procentního bodu. V dalších dvou rozměrech chudoby z pohledu indikátoru At risk of poverty or social exclusion je možné v roce 2014 zaznamenat vyšší hodnoty, a to v případě ukazatele počtu lidí ohrožených chudobou po sociálních transferech o 0,7 procentního bodu a z hlediska ukazatele počtu lidí žijících v domácnostech s nízkou intenzitou práce o 0,4 procentního bodu.

6 Analýza vzájemného vztahu mezi ukazateli

Tématem poslední kapitoly této diplomové práce je posouzení vypovídací schopnosti na základě interakce mezi vybranými ukazateli, které byly představeny samostatně z hlediska teoretického rozboru a zároveň také praktické analýzy v rámci předchozích kapitol.

Následující část se zaměřuje na nalezení dalšího náhledu na problematiku chudoby a lidského rozvoje, který vzniká vzájemným srovnáním dvou individuálních ukazatelů. Konkrétně se jedná o vypovídací schopnost rozdílu mezi ekonomickými ukazateli HDP a GNI, složenými ukazateli lidského rozvoje HDI a IHDI a nakonec je vyvozena míra rozvoje společnost související s rozdílným pořadím zemí v hodnocení ukazatelů GNI a HDI.

6.1 Srovnání GDP a GNI – míra vytvořeného příjmu

Jak tato práce zmiňuje ve své teoretické části, již ze samotné podstaty ukazatelů hrubý domácí produkt a hrubý národní příjem mezi nimi může existovat určitá difference. Záleží na míře a především směru proudění kapitálu mezi jednotlivými zeměmi. Výjimkou se stává situace, kdy je příliv finančních toků ze zahraničí na podobné úrovni, jako je odliv kapitálu zpět do rezidentské země.

Rozdíl mezi ukazatelem hrubého domácího produktu a hrubého národního příjmu může vykazovat kladné i záporné hodnoty. Pokud je znaménko difference kladné, hrubý domácí produkt převyšuje hrubý národní důchod. Z dané situace tedy vyplývá, že odliv finančních toků vlastněných nerezidenty v podobě zisků, úroků a dalších typů důchodů je v souhrnu vyšší než příliv důchodů rezidentů země, kteří aktivně působí v zahraničí.

Aktuální stav ve výši rozdílu mezi GDP_{pc} a GNI_{pc} je zaznamenán v tabulce č. 16. Největší odliv kapitálu mimo danou zemi probíhá v zemích jako Lucembursko, Irsko, Kypr nebo například Česká republika. Na těchto datech je doložena skutečnost fungování tamního hospodářství, které je založeno na vysokém počtu zahraničních firem nebo jejich poboček, vysokém počtu zahraničních investorů a v případě České republiky hraje svou roli také bankovní systém, který je v převážné většině ve vlastnictví zahraničních bank.

Tab. č. 16: Srovnání rozdílu mezi GDP_{pc} a GNI_{pc}

Pořadí	Země	GDP _{pc} -GNI _{pc}
1	Lucembursko	27 892
2	Irsko	9 505
3	Kypr	2 927
4	Česká republika	2 198
5	Malta	1 376
6	Itálie	999
7	Portugalsko	966
8	Chorvatsko	917
9	Maďarsko	907
10	Estonsko	808
11	Finsko	738
12	Řecko	733
13	Polsko	656
14	Španělsko	637
15	Slovinsko	585
16	Bulharsko	336
17	Rakousko	209
18	Slovensko	201
19	Holandsko	56
20	Belgie	27
21	Litva	-186
22	Rumunsko	-199
23	Velká Británie	-308
24	Francie	-555
25	Lotyšsko	-957
26	Německo	-1 083
27	Dánsko	-1 356
28	Švédsko	-1 361

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

Naopak nejnižší rozdíl mezi hrubým domácím produktem a skutečně vytvořenými národním zdroji, které se již nebudou přesouvat mimo danou zemi, je možné pozorovat například ve Švédsku, Dánsku, Německu nebo Lotyšsku.

6.2 Srovnání HDI a IHDI – míra nerovnosti ve společnosti

Mezi lidským rozvojem a nerovnostmi v různých oblastech lidského života existuje bez výjimky negativní závislost. Tento fakt je možné doložit na základě vzájemného porovnání indexu lidského rozvoje (HDI) a jeho o nerovnosti upravené verze (IHDI), která odráží nerovnosti v každé dimenzi HDI – tedy zdraví, vzdělání a příjmu. Protože všichni lidé nemají v životě stejné podmínky, také průměrná hodnota HDI se liší od úrovně IHDI v jednotlivých zemích.

Rozdíl mezi dvěma jmenovanými indikátory vypovídá o určité míře stávající nerovnosti ve společnosti. Velikost případné nerovnosti je možné naměřit pomocí vyčíslené ztráty na potencionální výši rozvoje (tj. HDI) v důsledku nerovností. Na základě dostupných informací ohledně ukazatelů HDI, IHDI a rovněž hodnot jejich dílčích indexů je možné vypočítat procentní ztrátu na rozvoji společnosti vyplývající z existence nerovnosti v různých dimenzích lidského života. Dosažené výsledků v procentním vyjádření shrnuje pro jednotlivé země tabulka č. 17.

Ze zmíněných 28 států dosahuje nejnižší ztráty na lidském rozvoji Finsko (5,5 %) a Česká republika (5,6 %). Naopak největší rozdíl mezi HDI a IHDI je naměřen zejména v Itálii (11,9 %), Chorvatsku (11,2 %) nebo Bulharsko (11 %).

Z údajů v tabulce č. 17 lze mimo jiné odvodit obecně platný vztah. Také na příkladu zemí Evropské unie je totiž možné vypožorovat, že čím nižší je lidský rozvoj měřený pomocí HDI v určité zemi, tím vyšší je nerovnost v jednotlivých dimenzích a tím vyšší je pak procentuální ztráta na indexu lidského rozvoje. Mnohem viditelnější je toto pravidlo při srovnání zemí v celosvětovém kontextu, jelikož důraz kladený na lidský rozvoj se v takto sestaveném žebříčku značně odlišuje.

Tab. č. 17: Ukazatel ztráty na HDI v EU

Pořadí IHDI	Země	Loss (%)
1	Finsko	5,5
2	Česká republika	5,6
3	Slovinsko	5,8
4	Slovensko	6,3
5	Švédsko	6,5
6	Holandsko	6,7
7	Dánsko	6,9
8	Německo	7,1
9	Rakousko	7,2
10	Maďarsko	7,4
11	Irsko	7,5
12	Lucembursko	7,6
13	Malta	8,3
14	Belgie	8,5
15	Estonsko	8,7
16	Velká Británie	8,9
17	Francie	9,0
18	Polsko	9,9
19	Portugalsko	10,1
20	Rumunsko	10,5
21	Řecko	10,6
22	Litva	10,6
23	Lotyšsko	10,6
24	Španělsko	10,9
25	Kypr	11,0
26	Bulharsko	11,0
27	Chorvatsko	11,2
28	Itálie	11,9

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2014

V rámci celosvětového pohledu na ukazatel IHDI lze pozorovat, že pořadí zemí pohybujících se v blízkosti jak kladných, tak záporných hraničních hodnot se téměř neodlišuje od statistiky HDI. Na předních místech se objevuje například Norsko (0,891) nebo Austrálie (0,860). Mezi státy s nejnižšími výsledky z hlediska IHDI opět figuruje například Centrální africká republika (0,203) nebo Sierra Leone (0,208), která dosahuje ze všech 187 analyzovaných zemí spolu s Namibií nejvyšší hodnoty ztráty na rozvoji společnosti v hodnotě 44,3 %. Nejnižší hodnoty ztráty vykazují především evropské země, konkrétně první místo v globálním měřítku patří Finsku s hodnotou ztráty 5,5 %.

Z podrobného prozkoumání hodnot nerovností každé ze tří dimenzí lidského rozvoje je možné dohledat ještě jeden vztah. Zatímco evropské a vyspělé země prokazují nejvyšší nerovnost zastoupená v oblasti příjmů, v rozvojových ekonomikách je velké procento ztráty na HDI důsledkem nerovnosti v mimoekonomických oblastech, tedy v dimenzi související s úrovní a dostupností zdravotní péče a také dostupnosti vzdělání.

6.3 Srovnání GNI a HDI - míra rozvoje společnosti

V předchozích kapitolách byly představeny v podstatě dvě kategorie ukazatelů, které se neshodují ve způsobu, jakým na problematiku chudoby nahlíží. Z hlediska jednoho indikátoru je chudoba vnímána jako téma související s hospodářskou vyspělostí daného státu, zatímco pojetí druhého indikátoru hledá příčinu výskytu chudoby v nedostatečném společenském rozvoji. Nicméně mezi těmito odlišnými náhledy lze rovněž hledat určitou míru provázanosti. Je totiž možné vyzorovat situace, kdy samotný ekonomický růst pozitivně ovlivňuje růst životní úrovně společnosti. Takový způsob konfrontace obou ukazatelů může upozornit na postoj jednotlivých zemí k otázce lidského rozvoje a zároveň má zásadní vypovídací hodnotu ohledně důležitosti, kterou státy rozvoji společnosti přikládají. Následující podkapitola se na příkladu členských zemí Evropské unie snaží zjistit, s jakou intenzitou jsou ekonomické úspěchy využívány pro zlepšení podmínek života současné evropské společnosti.

Důležitost ekonomického růstu v otázce lidského rozvoje nelze v žádném případě podceňovat nebo dokonce popírat. Avšak existují velmi vyspělé země z pohledu ekonomických ukazatelů, jejichž bohatství se neodráží v úrovni životních podmínek pro tamní obyvatele. Jinými slovy není možné brát přílišný ohled na rozvoj sociálního systému uvnitř daného státu. Jak je vidět ze skutečností přetrvávajících v současném světě, rovnocennost mezi mírou bohatství podle růstových ukazatelů a úrovní kvality života současných a budoucích generací zdaleka není samozřejmostí.

Jak již bylo v této práci několikrát zmíněno, představu o fungování států nebo o vnitropolitickém postoji k otázce chudoby nelze získat pouze na základě prosperity či výkonnosti národních ekonomik. Mnohem kvalitnější přehled o snaze docílit vyšší životní úrovně a tím tedy aktivně bojovat s chudobou je možné získat na základě komparace ukazatelů vypovídajících o celkové kvalitě života společnosti s ukazateli ekonomické sféry

vybraného státu. Je třeba vycházet z myšlenky, že ekonomický růst je tvůrcem prostředků k zajištění lidského rozvoje na daném území. Jak dodává ve své publikaci prof. Jeníček⁶³, samotná míra rozvoje pak již není určena výhradně nakumulovanými zdroji bohatství v ekonomice, spíše je ovlivněna konkrétně prováděnou hospodářskou politikou, která rozhoduje o podílu redistribuce těchto zdrojů na účely rozvoje svých obyvatel.

Jako ukázkou, která potvrzuje tuto skutečnost, lze použít analýzu založenou na rozdílu mezi indikátory GNIpc a HDI v následném porovnání jednotlivých výsledků mezi členskými zeměmi Evropské unie. Naměřená hodnota vychází z určení rozdílu mezi umístěním dané země ve světovém žebříčku podle ukazatele GNIpc a stejně tak pořadím této země podle ukazatele HDI. Data pro zhodnocení míry, jakou je ekonomický růst zpětně transformován do rozvoje celé společnosti, jsou čerpána ze Zprávy o lidském rozvoji.

Jak je možné dohledat v tabulce č. 18, z hlediska hodnocení členských států Evropské unie je právě Irsko (19) zemí, která nejvíce využívá svého ekonomického potenciálu ke zlepšení podmínek určujících rozvoj vlastní společnosti. Další země, která investuje své prostředky ve snaze navýšit životní úroveň obyvatel, je podle sestaveného žebříčku Rumunsko s ukazatelem míry rozvoje společnosti dosahující hodnoty 16. Třetí nejvyšší hodnotu v pořadí (13) vykazují shodně země Řecko, Estonsko a Maďarsko.

Česká republika (10) se pohybuje v horní polovině žebříčku zemí EU. Nepatří tedy mezi nejefektivnější státy z hlediska hodnocení podle daného ukazatele, nicméně řadí se mezi nadprůměrné členské státy EU v souvislosti podílu vytvořených zdrojů věnovaných na rozvoj podporující kvalitu života.

⁶³ Jeníček, Foltýn, 2003, str. 148

Tab. č. 18: Míra využití ekonomického růstu pro rozvoj společnosti

Pořadí GNI-HDI	Země	$GNI_{pc_{rank}} - HDI_{rank}$
1	Irsko	19
2	Rumunsko	16
3	Řecko	13
4	Estonsko	13
5	Maďarsko	13
6	Bulharsko	12
7	Slovinsko	12
8	Česká republika	10
9	Německo	10
10	Lotyšsko	10
11	Slovensko	9
12	Malta	9
13	Španělsko	8
14	Holandsko	8
15	Polsko	7
16	Litva	7
17	Švédsko	6
18	Itálie	5
19	Francie	4
20	Kypr	4
21	Dánsko	4
22	Chorvatsko	4
23	Belgie	3
24	Finsko	2
25	Portugalsko	0
26	Rakousko	-5
27	Velká Británie	-5
28	Lucembursko	-20

Zdroj: vlastní úprava dat z HDR 2013

Naopak země jako Lucembursko vykazuje nejhorší z naměřených výsledků s konkrétní hodnotou -20, přičemž z hlediska indikátoru GNI_{pc} zaujímá 6. místo ve světovém žebříčku a v rámci světového měření indikátoru HDI se objevuje na 26. místě. Negativní výsledky v rozpětí mezi ukazatelem GNI_{pc} a HDI uvádí také Velká Británie (-5) nebo Rakousko (-5).

Na závěr lze podle provedené analýzy dodat, že umístění zemí v celkovém pořadí na základě ukazatele míry rozvoje společnosti nezáleží pouze na aktuálním výchozím stavu národních ekonomických zdrojů. Velkou váhu má samotné politické rozhodnutí každého státu

a snaha podílet se na lidském rozvoji. Proto stále existují země, které jsou ekonomicky zajištěné, přesto u nich však nelze hledat ochotu podpořit rozvoj také vlastní sociální sféry.

V globálním měřítku není možné přehlédnout fakt, že v případech nízkých příspěvků na rozvoj se často jedná o státy, které vystupují jako problematické rovněž z pohledu jiných indikátorů chudoby. Taková situace je typická například pro země afrického kontinentu. Nicméně se objevují rovněž země, u kterých je hodnota ukazatele HDI dokonce vyšší než hodnota GNI v přepočtu na jednoho obyvatele. Za těchto okolností se pohybuje hodnota zkoumané veličiny v kladných číslech a tyto země přikládají význam investicím do rozvoje a chovají se efektivně v přesunu svého bohatství do oblastí společenských potřeb.

Závěr

Chudoba a s tímto pojmem související úroveň ekonomického a lidského rozvoje je velmi aktuálním a systematicky sledovaným tématem. V současném globalizovaném světě je nárůst chudoby hrozbou pro všechny ekonomiky a mezinárodní organizace jako Světová banka nebo Rozvojový program OSN (UNDP) si velmi dobře uvědomují závažnost dopadů spojených s nedostatečným hospodářským a rovněž sociálním rozvojem uvnitř států.

Jelikož je kladen velký důraz na co nejpresnější monitoring stavu a vývoje chudoby, hodnocení dané problematiky a konkrétní způsoby měření jsou předmětem neustálého vývoje z hlediska konstrukce nových nebo inovovaných indikátorů. Cílem je zintenzivnit vnímání chudoby v rámci vícekritériálního pojetí strádání a zároveň také většího počtu definovaných ukazatelů v analýze každé z individuálních dimenzí chudoby. Jedná se nejen o indikátory ekonomického růstu. Naopak pozornost se v posledních letech obrací na ukazatele, které vypovídají především o možnostech lidského rozvoje.

Na základě podrobného teoretického rozboru konstrukce vybraných indikátorů používaných Rozvojovým programem OSN a Eurostatem lze posoudit, do jaké míry jsou jednotlivé ukazatele schopny postihnout otázku chudoby a z jakého úhlu pohledu na danou problematiku nahlízejí. Z hlediska ekonomického pojetí chudoby mají větší vypovídací schopnost ukazatele na národní bázi. Aktuálně nejvyužívanějším indikátorem je hrubý národní příjem (GNI), který na rozdíl od hrubého domácího příjmu (GDP) zohledňuje čistý tok finančních zdrojů rezidentské země. Hodnocení vyspělosti ekonomiky je ovšem pro účely měření chudoby nedostačující a vývojový trend v tvorbě nových ukazatelů tuto myšlenku jednoznačně potvrzuje. Nicméně údaje o výši vytvořených příjmů jsou nepostradatelnou součástí v rámci komplexní analýzy chudoby.

Ke zjištění co nejdůvěryhodnějších údajů o výskytu, charakteru a rozsahu chudoby je vhodné přistupovat k měření na základě složených indikátorů, které sjednocují ukazatele ekonomického růstu s ukazateli mimoekonomické sféry lidského života. Jedná se například o index lidského rozvoje (HDI), index lidského rozvoje upravený o nerovnosti (IHDI), vícenásobný index chudoby (MPI) nebo ukazatel lidí ohrožených chudobou a sociálním vyloučením (AROE), které jsou v této práci postupně představeny.

Jak je možné z konstrukce jednotlivých ukazatelů vypočítat, obecná struktura vícekritériálních indikátorů je podobná. Samotné měření vychází vždy ze tří základních oblastí výzkumu - zdraví, vzdělání a životní standard, který je obvykle vyjádřen výší dosažených příjmů. Každá z těchto dimenzí je monitorována na základě několika zvolených ukazatelů, které se z hlediska jednotlivých indikátorů zpravidla liší. Výsledné hodnoty ukazatelů jsou následně agregovány, případně jsou jim přiřazeny odlišné váhy, a na jejich základě je naměřena finální hodnota indikátoru.

Již tento jednoduchý přehled konstrukce multidimenzionálních indikátorů odkrývá klíčové oblasti, ve kterých může být vypovídací schopnosti ukazatelů omezena. Nedá se zcela vyloučit, že představy o kvalitě života některých států a kultur vychází z jiných aspektů než je dlouhý život, dosažené vzdělání nebo subjektivně vymezený životní standard. Velkou roli dále sehraává samotná volba ukazatelů jednotlivých dimenzí, jejichž vypovídací hodnota se může v různých zemích lišit. Například pokud je měřítkem oblasti vzdělání průměrná délka vzdělávání, opomíjí se stupeň a kvalita získaných znalostí, která s délkou školní docházky často nemusí souviset. V tomto ohledu lze také zmínit odlišné nastavení sledovaných ukazatelů a jejich parametrů v měření chudoby ve světovém záběru z hlediska OSN a v hodnocení chudoby a sociálního vyloučení v evropských zemích v rámci z pohledu EU. Rozdílnost těchto pojetí dané problematiky dokládá relativnost chudoby v regionu Evropy.

Teoretické závěry se potvrzují také v rámci analýzy založené na konkrétních hodnotách jednotlivých indikátorů pro členské země Evropské unie, zejména pak u podrobněji sledovaného případu České republiky. Ze strany ekonomických ukazatelů se tedy jedná o nízkou vypovídací hodnotu, která naprosto přehlíží rozsáhlou oblast mimoekonomických aspektů v hodnocení chudoby. Přidanou hodnotu do analýzy chudoby vnášejí vícekritériální indikátory, které se kromě ekonomiky zaměřují také na oblast lidského rozvoje. Avšak také v rámci složených ukazatelů existují různé úhly pohledu na danou problematiku a to je dalším důvodem, proč se jednotlivé výpovědi v této skupině indikátorů mohou odlišovat. Zatímco index lidského rozvoje měří úroveň lidského rozvoje ve společnosti, vícenásobný index chudoby udává rozsah chudoby z pohledu míry strádání a podobný směr pojetí sdílí také ukazatel lidí ohrožených chudobou a sociálním vyloučením. Z toho logicky vyplývá, že pořadí analyzovaných členských zemí EU v sestaveném žebříčku podle použitého indikátoru nemusí být vždy identické.

Nicméně důležitým poznatkem, který se v praktické analýze potvrdil, je významný přínos plynoucí ze znalosti podrobného složení konstrukce indikátorů. Pro získání kvalitních údajů o chudobě a stavu lidského rozvoje není dostačující pouze konečný číselný výstup ukazatelů. Jedná se totiž o velmi obecné hodnocení dané problematiky. Takové vyjádření chudoby sice nabírá většího významu v rámci komparace určité skupiny zemí nebo regionů, avšak pro zjištění samotné podstaty chudoby je zásadní doplnit zjištěný rozsah strádání o hlubší analýzu. Teprve až na základě dílčích komponentů a analýzy jejich oddělených měření v rámci celistvé struktury indikátoru je možné vyhledat konkrétní příčinu chudoby v určité zemi. V evropských státech se podle výzkumu této práce vyskytuje pouze malé procento domácností s multidimenzionální povahou chudoby. Nicméně v již takto postižených domácnostech se za nejčastější příčinu považují nízké příjmy domácností.

Na základě hodnocení vzájemného vztahu mezi vybranými indikátory dochází ke konfrontaci jejich vypovídacích hodnot, což je nesporně cenným příspěvkem k celkovému pohledu na chudobu a lidský rozvoj. Podle analýz vztahů mezi ukazateli lze odvodit tři hlavní aspekty, které souvisí se vznikem chudoby a především se stávají brzdou lidského rozvoje. Konkrétně rozdíl mezi hodnotou GDP a GNI upozorňuje na výši odtoku zdrojů z ekonomiky, které jsou obecně nutné pro finanční podporu lidského rozvoje. Dále problematiku chudoby ovlivňuje výskyt nerovností napříč společnostmi, který se odráží ve srovnání ukazatelů HDI a IHDI. Nakonec je vyvozena míra rozvoje společnost související s rozdílným pořadím zemí v hodnocení ukazatelů GNI a HDI, která reflektuje míru využití bohatství země ve prospěch rozvoje tamní společnosti.

Dostatečné ekonomické zdroje, eliminace nerovností a také společensky orientované cíle politického zastoupení v jednotlivých státech jsou zásadní pro lidský rozvoj. Při posuzování úrovně života se tedy nelze omezit pouze na příjmovou oblast chudoby, naopak je potřeba současně vnímat mimoekonomické oblasti lidského života. Pro rozvoj společnosti je rozhodující nejen vyprodukované bohatství země, mnohem zásadnější je otázka transformace těchto zdrojů zpět k jednotlivcům. Mezi kvalitou života a ekonomickou prosperitou totiž existuje úzká spojitost. Pokud bude lidem přístupná zdravotní péče a umožněno dosažení určité úrovně vzdělání, projeví se tyto faktory v rostoucí produktivitě společnosti, což se následně promítne opět do růstu ekonomiky.

Přes uvedené připomínky považuji dosavadní vývoj v měření chudoby a lidského rozvoje za pozitivní. Nově vytvářené vícekriteriální indikátory, které hodnotí širší okruh možných příčin vzniku chudoby a sociálního vyloučení, jsou sice stále zatíženy určitými nedostatky, ale na rozdíl od svých předchůdců již dokáží kvalitně odkrýt vnitřní rozdíly v naměřených hodnotách chudoby a společenského rozvoje. Nicméně je přínosné zohlednit rovněž další faktory, kterým se tato diplomová práce nevěnuje. Jedná se především o otázku genderové nerovnosti nebo přehlížení regionálních rozdílů, avšak tyto aspekty se stávají výrazným impulsem pro další vývoj v oblasti měření chudoby a rozvoje společnosti. Případně je vhodné současné indikátory doplňovat o ukazatele oblastí, které v rámci vlastní struktury nezahrnují.

Seznam zkratek

ALI	Adult Literacy Index/ Ukazatel gramotnosti dospělé populace
ALR	Adult Literacy Rate / Míra gramotnosti dospělé populace
AROP	At risk of poverty/ Míra ohrožení chudobou
AROPE	At risk of poverty or social exclusion/ Riziko chudoby nebo sociál. vyloučení
CGER	Combined Gross Enrolment Ratio/ Míra kombin. poměru zápisu do škol
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
G	Giniho koeficient
GDP _{pc}	Gross Domestic Product per capita/ Hrubý domácí produkt na obyvatele
GDPI	GDP Index/ Ukazatel hrubého domácího produktu
GEI	Gross Enrolment Index/ Ukazatel kombinovaného zápisu do škol
GNI	Gross National Income/ Hrubý národní příjem
HDI	Human Development Index/ Index lidského rozvoje
HDP	Hrubý domácí produkt
HDR	Human Development Report / Zpráva o lidském rozvoji
HNP	Hrubý národní produkt
L	Lorenz Curve/ Lorenzova křivka
LE	Life Expectancy/ Ukazatel střední délky života
LEI	Life Expectancy Index/ Ukazatel průměrné oček. délky života při narození
MPI	Multidimensional Poverty Index/ Vícenásobný index chudoby
OSN	Organizace spojených národů
PPP	Purchase Parity Power/ Parita kupní síly
RH	Index Robina Hooda
UNDESA	United Nations Department of Economic and Social Affairs/ Oddělení ekonomických a sociálních záležitostí OSN
UNDP	United Nations Development Programme/ Rozvojový program OSN
USD	Americký dolar

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tab. č. 1: Stanovené hodnoty indikátorů pro výpočet HDI	14
Tab. č. 2: Ukazatel HDP/obyv. v EU	32
Tab. č. 3: Srovnání vývoje ukazatele HDP/obyv.	33
Tab. č. 4: Ukazatel GNI _{pc} v EU	35
Tab. č. 5: Giniho koeficient v EU	38
Tab. č. 6: Ukazatel HDI v EU	41
Tab. č. 7: Dílčí komponenty HDI v EU	43
Tab. č. 8: Vývoj HDI v ČR	46
Tab. č. 9: Vývoj komponent HDI v ČR	49
Tab. č. 10: Ukazatel IHDI v EU	52
Tab. č. 11: Dílčí komponenty IHDI v EU	53
Tab. č. 12: Srovnání IHDI ČR se skupinou velmi vyspělých zemí	56
Tab. č. 13: MPI a jeho komponenty ve vybraných státech EU	58
Tab. č. 14: Ukazatel AROPE v EU	62
Tab. č. 15: Dílčí indikátory AROPE v EU v roce 2008 a 2014 (v % obyvatel)	65
Tab. č. 16: Srovnání rozdílu mezi GDP _{pc} a GNI _{pc}	70
Tab. č. 17: Ukazatel ztráty na HDI v EU	72
Tab. č. 18: Míra využití ekonomického růstu pro rozvoj společnosti.....	75
Graf č. 1: Vývoj HDP/obyv. v ČR	36
Graf č. 2: Vývoj HDI v ČR	48
Graf č. 3: Vývoj dílčích indikátorů HDI v ČR.....	50
Graf č. 4: Vývoj ukazatele AROPE pro EU v letech 2008 – 2014 (v %)	61
Graf č. 5: Vývoj dílčích komponentů ukazatele AROPE.....	63
Graf č. 6: Vývoj ukazatele AROPE (v % obyvatel).....	68
Obr. č. 1: Schéma výpočtu HDI 2014	12
Obr. č. 2: Schéma výpočtu IHDI 2014.....	18
Obr. č. 3: Schéma výpočtu MPI 2014	24
Obr. č. 4: Schéma agregace dílčích ukazatelů AROPE.....	66
Obr. č. 5: Lorenzova křivka	87
Obr. č. 6: Schéma výpočtu HDI 2009	92

Seznam použité literatury

Knižní publikace

HOLMAN, Robert: Ekonomie, 4. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, 710 str., ISBN 80-7179-891-6

HOLMAN, Robert: Makroekonomie – středně pokročilý kurz, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004, 424 str., ISBN 80-7179-764-2

JENÍČEK, Vladimír - FOLTÝN, Jaroslav: Globální problémy a světová ekonomika, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2003, 269 str., ISBN 80-7179-7952

KOTÝNKOVÁ, Magdalena: Sociální ochrana chudých v České republice, 1. vydání, Praha, Oeconomica, 2007, 132 str., ISBN 978-80-245-1302-7

KREBS, Vojtěch a kol.: Sociální politika, 4. vydání, Praha, ASPI, a. s., 2007, 504 str., ISBN 978-80-7357-276-1

PAVELKA, Tomáš: Makroekonomie základní kurz, 3. vydání, Melandrium, 2007, 278 str., ISBN 80-86175-58-4

RAY, Debraj: Development Economics, 1st ed., Princeton, Princeton University Press, 1998, 848 p., ISBN 0-691-01706-9

SOUKUP, Jindřich a kol.: Makroekonomie – moderní přístup, 1. vydání, Praha, Management Press, 2008, 514 str., ISBN 978-80-7261-174-4

ŠEJDA, Jan a kol.: Výkladový slovník epidemiologické terminologie, 1. vydání, Praha, Grada, 2005, 120 str., ISBN 80-247-1068-4

ZELENKOVÁ, Jana: Ukazatele chudoby a jejich konstrukce, bakalářská práce, VŠE Praha, 2010, str. 60

Internetové zdroje

Encyklopedie Britannica, staženo 28. 10. 2015, přístup z internetu:
<<http://www.britannica.com/biography/B-Seebohm-Rowntree> >

EXNEROVÁ, Věra – VOLFOVÁ, Andrea: Chudoba, internetový portál Rozvojovka, staženo 22. 11. 2015, přístup z internetu: <http://www.rozvojovka.cz/chudoba>>

Euroskop: Lisabonská strategie, staženo 15. 11. 2015, přístup z internetu:
<<https://www.euroskop.cz/8742/sekce/lisabonska-strategie/>>

Eurostat: 'Laeken' indicators - Detailed calculation methodology. 2003, staženo 16. 11. 2015, přístup z internetu: <<http://www.cso.ie/en/media/csoie/eusilc/documents/Laeken,Indicators,-,calculation,algorithm.pdf>>

Eurostat, News release, staženo 13. 11. 2015, přístup z internetu: <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7034688/3-16102015-CP-EN.pdf>>

Eurostat- Statistical Explained: At risk of poverty rate, staženo 13. 10. 2015, přístup z internetu: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate>

Eurostat- Statistical Explained: Europe 2020 indicators – poverty and social exclusion, staženo 13. 10. 2015, přístup z internetu: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_2020_indicators_-_poverty_and_social_exclusion>

Eurostat- Statistical Explained: Equivalised disposable income, staženo 13. 10. 2015, přístup z internetu: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Equivalised_disposable_income>

Eurostat- Statistical Explained: Material deprivation, staženo 13. 10. 2015, přístup z internetu: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Material_deprivation>

Eurostat- Statistical Explained: People at risk of poverty or social exclusion, staženo 13. 10. 2015, přístup z internetu: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion>

Eurostat- Statistical Explained: Persons living in households with low work intensity, staženo 13. 10. 2015, přístup z internetu: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Persons_living_in_households_with_low_work_intensity>

Eurostat: International Day for the Eradication of Poverty, staženo 13. 10. 2015, přístup z internetu: <<http://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/poverty-day>>

Evropská komise: Evropa 2020 – cíle a strategie, staženo 10. 11. 2015, přístup z internetu: <http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_cs.htm>

Evropská komise: Evropa 2020 – stěžejní iniciativy, staženo 10. 11. 2015, přístup z internetu: <http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_cs.htm>

Internetový portál Finance-management: Giniho koeficient, staženo 24. 10. 2015, přístup z internetu: <<http://www.finance-management.cz/080vypisPojmu.php?IdPojPass=103>>

Internetový portál Finance-management: Lorenzova křivka, staženo 22. 10. 2015, přístup z internetu: <<http://www.finance-management.cz/080vypisPojmu.php?X=Lorenzova+krivka&IdPojPass=102>>

Internetový portál Finance-management: Robin Hood Index, staženo 22. 10. 2015, přístup z internetu: <<http://www.finance-management.cz/080vypisPojmu.php?IdPojPass=104>>

GATES, Bill: Problém s HDP chudých zemí staženo 19. 10. 2015, přístup z internetu: <<http://www.patria.cz/zpravodajstvi/2329903/bill-gates-problem-s-hdp-chudych-zemi.html>>

KENNEDY, Bruce P. – KAWACHI, Ichiro – PROTHROW-STITH, Deborah: Income distribution and mortality: cross sectional ecological study of the Robin Hood index in the United States, British Medical Journal, Vol 312, 20. 4. 1996, pgs. 1004 – 1007, staženo 26. 9. 2015, přístup z internetu: <<http://www.bmj.com/content/312/7037/1004.full>>

KOTÝNKOVÁ, M. – KUBELKOVÁ, K.: Indikátory lidského rozvoje se zaměřením na chudobu v České republice, staženo 14. 10. 2015, přístup z internetu: <http://kdem.vse.cz/resources/relik10/PDFucastnici/Kotynkova_Kubelkova.pdf>

KLUGMANN, J. - RODRÍGUEZ, F. - HYUNG, J. CH.: The HDI 2010: New Controversies, Old Critiques, 2011, staženo 5. 10. 2015, přístup z internetu: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2011_01.pdf>

Human Development Centre: Organization - Mahbub ul Haq, staženo 10. 11. 2015, přístup z internetu: <<http://mhhd.org/?p=12>>

Oxford Poverty and Human Development Initiative: Background to the MPI, staženo 10. 11. 2015, přístup z internetu: <<http://www.ophi.org.uk/multidimensional-poverty-index/background-to-the-mpi/>>

OUŘEDNÍČEK, Martin: Návod na vytvoření Lorenzova oblouku, Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy v Praze, staženo dne 3.12. 2015, přístup z internetu na <<http://www.natur.cuni.cz/~slamak/lorenz.html>>

Statistická ročenka ČR 2014, oddíl 11 - Zahraniční obchod, staženo 20. 11. 2015, přístup z internetu: <https://www.czso.cz/csu/czso/320198-14-r_2014-1100>

TOWNSEND, Peter: Poverty in United Kingdom, 1979, staženo 10. 11. 2015, přístup z internetu <<http://www.poverty.ac.uk/system/files/townsend-book-pdfs/PIUK/piuk-whole.pdf>>

United Nations Development Programme: Human Development Report 1994, staženo 20. 11. 2015, přístup z internetu: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf>

United Nations Development Programme: Human Development Report 1995, staženo 20. 11. 2015, přístup z internetu: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/256/hdr_1995_en_complete_nostats.pdf>

United Nations Development Programme: Human Development Report 2009, staženo 20. 11. 2015, přístup z internetu: <http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf>
United Nations Development Programme: Human Development Report 2011, staženo 22. 10. 2015, přístup z internetu: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/271/hdr_2011_en_complete.pdf>

Nations Development Programme: Human Development Report 2013, staženo 1. 10. 2015, přístup z internetu: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf>

United Nations Development Programme: Human Development Report 2014, staženo 24. 9. 2015, přístup z internetu:
< <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>>

United Nations Development Programme: Human Development Report 2014, technical notes, staženo 24. 9. 2015, přístup z internetu:
< http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14_technical_notes.pdf>

United Nations Development Programme: Human Development Report 2015 – country notes, staženo 28. 11. 2015, přístup z internetu:
< http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/CZE.pdf>

United Nations: World Summit for Social Development Programme of Action – Chapter 2, staženo: 28. 10. 2015, přístup z internetu: <<http://www.un.org/esa/socdev/wssd/text-version/agreements/poach2.htm>>

World Health Organization: Life expectancy at birth, staženo 9. 10. 2015, přístup z internetu:
< http://apps.who.int/gho/indicatorregistry/App_Main/view_indicator.aspx?iid=65 >

World Bank: Data – Atlas method, staženo 6. 11. 2015, přístup z internetu:
<<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378832-what-is-the-world-bank-atlas-method>>

World Bank: Data –Country and Lending Groups, staženo 6. 11. 2015, přístup z internetu:
<<http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups>>

World Bank: Data – GNI per capita, staženo 6. 11. 2015, přístup z internetu:
<<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>>

World Bank: Data – GDP per capita, staženo 6. 11. 2015, přístup z internetu:
<<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>>

World Bank: Data – World Development Indicators, staženo 7. 11. 2015, přístup z internetu:
<<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>>

World Bank: Glossary, staženo 6. 11. 2015 přístup z internetu:
<<http://www.worldbank.org/depweb/english/beyond/global/glossary.html>>

World Bank: News, staženo 18. 11. 2015, přístup z internetu:
<<http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/10/04/world-bank-forecasts-global-poverty-to-fall-below-10-for-first-time-major-hurdles-remain-in-goal-to-end-poverty-by-2030>>

Přílohy

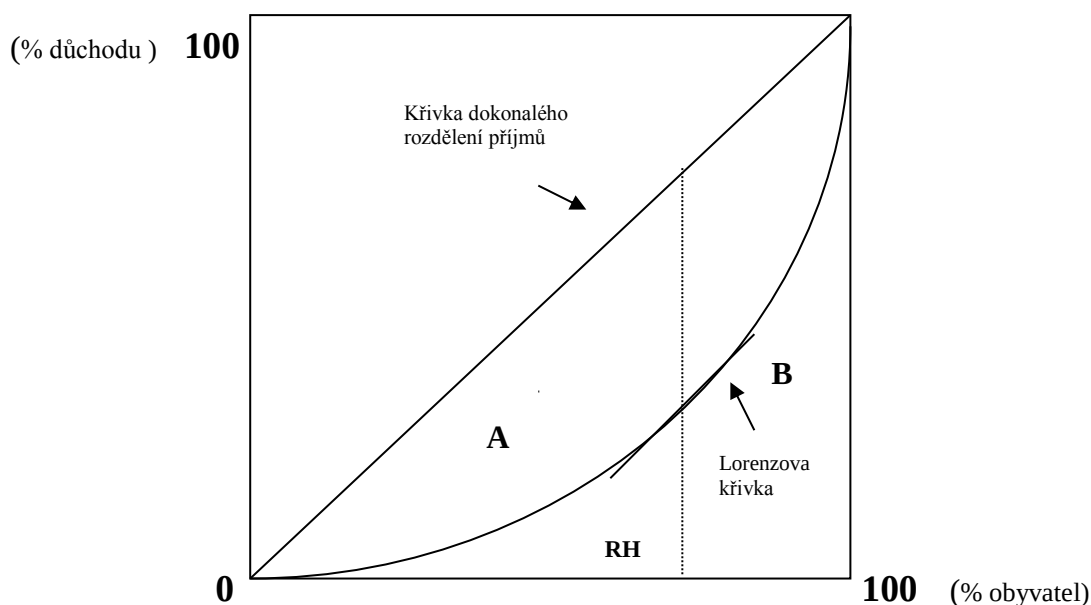
Příloha č. 1: Ukazatelé příjmové nerovnosti

Lorenzova křivka⁶⁴

K názornému zobrazení rozložení příjmů ve společnosti a také k posouzení míry závažnosti v případě vzniku nerovnováhy se nabízí schéma Lorenzovy křivky (Obr. č. 5). Tato křivka nese název podle amerického ekonoma Maxe O. Lorenze působícího na univerzitě ve Wisconsinu, který dané téma zahrnul do své disertační práce „*The Economic Theory of Railroad Rates*“.

Lorenzovu křivku lze považovat za grafický nástroj pro vyjádření matematických metod, na jejichž základě se počítá nerovnost v alokaci příjmů. Konkrétně poskytuje přehled o tom, jak velké části na celkovém příjmu ekonomiky dosahuje určitá skupina obyvatel. Jedná se o relativní hodnoty vyjádřené v procentech.

Obr. č. 5: Lorenzova křivka



Zdroj: vlastní nákres

⁶⁴ Zpracováno dle internetových stránek Finance-management

Z hlediska sestrojení⁶⁵ Lorenzovy křivky je nutné zjistit relativní četnosti příjmu zvlášť pro každého z obyvatel. Na základě relativních četností jsou dále rovněž vypočteny kumulativní relativní četnosti, jejichž hodnoty se následně zanesou do grafu. Existuje také možnost matematické definice křivky jako distribuční funkce vytvořeného celkového důchodu uvnitř ekonomiky.

Pokud ve společnosti existuje dokonale rovnovážné rozložení příjmu, grafem je přímka vedoucí z počátku pod úhlem 45° , která rozděluje danou plochu na dvě stejně velké části. Procentní podíl z celkového důchodu je tedy úměrný procentnímu zastoupení obyvatel, mezi které je daná část příjmů rozdělena. Rovnovážného výsledku je dosaženo při jakékoli zvolené výši důchodu. Jedná se však o extrémní případ rovnostářství, který se objevuje pouze v modelových situacích a neodpovídá tedy reálnému fungování současného světového hospodářství.

Nicméně otázka rovného rozložení celkově vytvořeného příjmu společnosti mezi jednotlivce je přinejmenším diskutabilní. S takovým přístupem se vytrácí veškerá motivace lidí, protože každý nakonec přijímá stejně bez ohledu na dovednosti a vynaložené úsilí. Avšak chudoba je vnímána jako sociálně ekonomický jev a může tedy snadno vyvolat dojem, že redistribuce příjmů je k jejímu potlačení nutná. Toto tvrzení ale platí jen do určité míry. Přerozdělování je poměrně rychle působící nástroj sociální politiky. Vhodným nástrojem se ale většinou stává až v případech, kdy lidé nejsou schopni vlastní silou dosáhnout ani na minimální standard určený pro život na přijatelné úrovni ve srovnání s okolní společností. V důsledku takové situace jim nízká životní úroveň rovněž zabraňuje zapojit se do dané společnosti.

Na opačné straně existuje dokonalý protiklad rovnosti, tedy absolutní nerovnost v příjmové distribuci kumulovaného příjmu. Za daného předpokladu se Lorenzova křivka plně shoduje s linií horizontální i vertikální osy grafu. V této souvislosti se křivka lomí v bodě dotyku obou os, tedy pod úhlem 90° . Takové zakřivení popisuje situaci, kdy je veškerý důchod v držení jediné osoby.

Reálné rysy Lorenzovy křivky vznikají na základě statisticky podložených údajů. Samotná křivka se může s ohledem na data tvarově lišit, avšak vždy se vyskytuje v prostoru mezi extrémními případy absolutní rovnosti a nerovnosti v rozložení příjmů. Obecně lze

⁶⁵ Viz internetové stránky Přírodovědecké fakulty UK

situaci jednotlivých států zobrazenou do grafu komentovat podle míry odklonu od přímky absolutní rovnosti. Čím více je skutečná Lorenzova křivka odchýlená od linie 45 °, tím více přestává být společnost rovnostářsky orientovaná. Naopak zde je již možné posuzovat, v jaké míře se příjmy mezi jednotlivci odlišují.

Následující podkapitoly budou i nadále využívat Lorenzovu křivku jako nástroj pro grafické zobrazení vybraných indikátorů, které se týkají rozdělení příjmů ve společnosti. Konkrétně se jedná o Giniho koeficient a index Robina Hooda.

Giniho koeficient⁶⁶

Giniho koeficient, jehož tvůrcem byl italský statistik C. Gini, je v rámci své teorie úzce propojen s Lorenzovou křivkou. Číselná hodnota daného indikátoru značí velikost odchylky skutečného stavu ve společnosti od ideálu rovnosti v distribuci příjmů. Ke zjištění výsledné hodnoty Giniho koeficientu dochází na základě porovnání plochy A z obrázku č. 1 s celkovou plochou pod přímkou dokonalého rozdělení příjmů. Giniho koeficient lze vzhledem ke schématu Lorenzovy křivky zapsat následovně:

$$G = \frac{A}{A + B}.$$

Interval, ve kterém se může Giniho koeficient pohybovat, je určen v rozmezí kladných hodnot $\langle 0 - 1 \rangle$. V případě hraniční hodnoty $G = 0$ je ve společnosti nastolena dokonalá rovnost v rozložení příjmu mezi obyvatele a skutečná Lorenzova křivka tedy splývá s přímkou 45 °. Za daných okolností neexistuje možnost pro vznik plochy A, která poukazuje na rozpor mezi rovností a realitou. Horní hranice daného intervalu při $G = 1$ pak znamená dokonalou nerovnost v příjmové oblasti. V této situaci naopak zanikne plocha B, která pro daný případ nabývá nulové hodnoty. Souhrnem lze říci, že čím blíže je číselné vyjádření Giniho koeficientu k hodnotě $G = 1$, tím větší nerovnost v dělení příjmů ve společnosti panuje a jednotlivé příjmy obyvatel se budou tím více vzájemně odlišovat.

⁶⁶ Zpracováno dle internetových stránek Finance-management

Index Robina Hooda⁶⁷

Problematiku rozložení nakumulovaného příjmu se snaží zachytit řada další indikátorů, mezi nimi například index Robina Hooda. Číselné vyjádření, ke kterému směřuje, je stejně jako u Giniho koeficientu možné názorně popsat na modelu Lorenzovy křivky. Jedná se totiž o propojení dvou bodů v místě největšího rozpětí mezi linií dokonalého rozdělení příjmů a skutečnou Lorenzovou křivkou, které byla zkonstruována na základě statisticky zjištěných podkladových dat. V podstatě jde o sestrojení tečny ke skutečné Lorenzově křivce v bodě, ve kterém je zároveň rovnoběžná s přímkou dokonalého rozložení příjmu. Propojením těchto dvou bodů vzniká nejdelší možná úsečka mezi danými křivkami a na obrázku č. 1 je vyznačena jako RH. Zároveň tato úsečka rozdělí Lorenzovu křivku na dva regiony, jejichž interpretace se rozchází. Část Lorenzovy křivky v rozmezí 0 - RH reprezentuje podíl obyvatel, kteří dosahují nižších než průměrných příjmů. Naopak část křivky v rozmezí RH – 100 vyznačuje podíl populace s nadprůměrnými příjmy v porovnání se stavem, který převládá v dané společnosti.

Hlavním závěrem, který hodnota indexu Robina Hooda nabízí, je určení dokonalého rozložení příjmů. Konkrétně index říká, kolik procent z celkově vytvořeného příjmu v ekonomice musí být přesunuto od skupiny obyvatel s vyššími než průměrnými příjmy ke skupině lidí s příjmy podprůměrnými, a to za účelem vyrovnání příjmové hladiny všech jednotlivců v dané společnosti.

Index Robina Hooda obecně nabývá relativních hodnot v intervalu 0 % - 100 %. Pokud je výsledkem nulová hodnota, ve společnosti funguje dokonalá redistribuce příjmů. Opačná situace nastává při naměření hodnoty $RH = 1$, která svědčí o velké míře příjmové nerovnosti. Také tento ukazatel je možné vyjádřit čistě matematicky za pomoci Lorenzovy křivky, a to následovně:

$$L(x) = \max(x - L(x)).$$

Výchozí metodickou předlohou k odvození jednotlivých kroků pro reálný výpočet indexu Robina Hooda se stala odborná studie „*Income distribution and mortality: cross*

⁶⁷ Zpracováno dle internetových stránek Finance-management

sectional ecological study of the Robin Hood index in the United States“⁶⁸, na jejímž základě lze zobecnit postup analýzy podle daného indikátoru.

Nejprve je nutné seřadit jednotlivé domácnosti sestupně podle výše příjmu. Následně dochází k vytvoření deseti početně stejných skupin domácností a u každé takto vyčleněné skupiny se určí relativní podíl důchodů vlastněných skupinou na celkově vytvořeném příjmu společnosti. V dalším kroku jsou vyjmuty příjmové skupiny s účastí na celkovém důchodu ve výši 10 % a méně. Příjmy ostatních skupin domácností přesahující tuto hranici jsou dále sečteny. Od souhrnného výsledku je odečten násobek ($n \times 0,1$), kde n je počet skupin, které se na tomto výsledku podílely. Konečná hodnota indexu Robina Hooda udává, kolik procent z nakumulovaného důchodu v ekonomice má být přesunuto od horních příjmových skupin k lidem s nízkými příjmy, aby vznikla v rámci společnosti příjmová rovnováha.

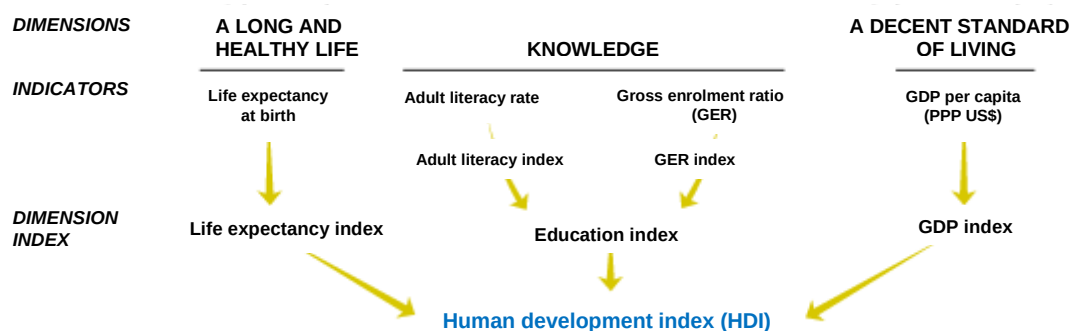
Problematika distribuce příjmů je velmi důležitým indikátorem, vypovídá totiž mnoho o skladbě společnosti a také o způsobu fungování různých typů politik uvnitř každého státu. To dokazuje rovněž existence velkého počtu ukazatelů, které se snaží mapovat míru příjmové nerovnosti v rámci jednotlivých zemí. Pokud v zemi panují velké rozdíly v příjmech domácností, má tato nerovnováha podstatný vliv například na samotné přenastavení parametrů a funkcí sociální politiky. Avšak protože žádný extrém není pro ekonomiku žádoucí, určitá míra diferenciací je i v této oblasti vítána. Jedná se o významný druh motivace. Ať už v souvislosti s vyšším výkonem či vzděláním, motivace je silným nástrojem pro celkový posun společnosti k vyššímu životnímu standardu. Nicméně zásadní je také otázka týkající se nalezení hranice mezi nerovností jako pozitivním motivačním prvkem a mírou nerovného rozložení příjmů jako zdroje nepokojů a strádání. Pokud mezi jednotlivci převažují velké rozdíly, může taková situace snadno vzbudit společenské nepokoje uvnitř dané země. Tato nestabilita se následně může promítnout jak do politické, tak do hospodářské sféry každého státu.

⁶⁸ Kennedy, Kawachi, Prothrow-Stith, BMJ 1996, str. 1004 - 1007

Příloha č. 2: Odlišnost metodiky výpočtu HDI v roce 2009

Jak je možné vidět opět na obrázku č. 6, také indikátor hrubého národního příjmu na hlavu je součástí určité vývojové změny. V rámci aktualizace pohledu na tuto problematiku plně nahrazuje od roku 2010 dříve používaný indikátor hrubý domácí produkt v přepočtu na obyvatele.

Obr. č. 6: Schéma výpočtu HDI 2009



Zdroj: HDR 2009, technical notes

S odkazem na obrázek č. 6 lze nyní pohlédnout do minulosti a upozornit na zásadní změnu, kterou si tento index v rámci svého vývoje prošel. Jako příklad je níže uveden způsob měření dané problematiky v roce 2009. Samozřejmě je nutné brát na vědomí rovněž odlišný rozsah minimálních a maximálních hodnot jednotlivých indikátorů, který se váže k tehdejšímu období:

$$\text{Education Index} = \frac{2}{3} ALI + \frac{1}{3} GEI$$

a) gramotnost dospělé populace (nad 15 let)

$$\text{Adult Literacy Index} = \left(\frac{ALR - 0}{100 - 0} \right)$$

b) kombinovaný zápis do základních, středních a vysokých škol

$$\text{Gross Enrollment Index} = \left(\frac{CGER - 0}{100 - 0} \right)$$

Pod indikátorem gramotnosti si lze jednoduše představit znalost ve čtení a psaní populace starší 15 let. Oproti tomu indikátor kombinovaného zápisu do různých úrovní školního systému shrnuje údaje o vzdělání počínaje základní školní docházkou až po postgraduální úroveň vysokoškolského studia.

Z metody výpočtu, která byla použita v HDR 2009 je zřejmý důraz na problematiku negramotnosti dospělé populace a samotného nastoupení do určitého vzdělávacího stupně v rámci školní docházky. Indikátor míry gramotnosti dospělé populace ALR tvořil dvě třetiny hodnoty indexu, indikátor míry kombinovaného poměru zápisu do škol CGER pak zbývající jednu třetinu hodnoty indexu vzdělání.

Příloha č. 3: Laekenské indikátory⁶⁹

A) Primární ukazatelé

1a. Míra chudoby podle věku a pohlaví

- At-risk-of-poverty rate by age and gender

1b. Míra chudoby podle ekonomické aktivity a pohlaví

- At-risk-of-poverty rate by most frequent activity and gender

1c. Míra chudoby podle typu domácnosti

- At-risk-of-poverty rate by household type

1d. Míra chudoby po transferech podle způsobu vlastnictví bytu

- At-risk-of-poverty rate by tenure status

1e. Hranice míry chudoby

- At-risk-of-poverty threshold

2. Koeficient příjmové nerovnosti (S80/S20)

- Inequality of income distribution S80/S20 quintile share ratio

3. Míra dlouhodobé chudoby

- At-persistent-risk-of-poverty rate by gender (60% median)

4. Relativní mezera chudoby

- Relative at-risk-of-poverty gap

5. Regionální soudržnost

- Regional cohesion (dispersion of regional employment rates)

6. Míra dlouhodobé nezaměstnanosti

- Long term unemployment rate

7. Osoby žijící v domácnostech bez zaměstnané osoby

- Persons living in jobless households

8. Osoby předčasně opouštějící školu bez účasti na dalším vzdělání

- Early school leavers not in education or training

9. Střední délka života

- Life expectancy at birth

10. Subjektivně definovaný zdravotní stav dle úrovně příjmů

- Self-defined health status by income level

⁶⁹ Eurostat, 2003

B) Sekundární ukazatelé

11. Rozptyl chudoby kolem hranice chudoby

- Dispersion around the at-risk-of-poverty threshold

12. Míra chudoby vztažená k danému časovému okamžiku

- *At-risk-of-poverty rate anchored at a moment in time*

13. Míra chudoby před transfery dle pohlaví

- *At-risk-of-poverty rate before social transfers by gender*

14. Giniho koeficient

- *Inequality of income distribution - Gini coefficient*

15. Míra dlouhodobé chudoby dle hranice 50 % mediánu

- *At-persistent-risk-of-poverty rate by gender (50% median)*

16. Podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu nezaměstnaných

- *Long term unemployment share*

17. Míra velmi dlouhodobé nezaměstnanosti

- *Very long term unemployment rate*

18. Podíl osob s nízkým stupněm vzdělání

- *Persons with low educational attainment*